

*Taivas kasvaa puita
lumessa puiden
varjot*

*Hanki liukuu aal-
toina
minä lähenen*

*Jos uskallat nähdä valon ja
hämärän läpäistessä aineen
syntyy aineettomuus — ja
talven syvyydessä taivas
hengittää*

*Avaruus:
Kirkasta valoa
ja valmis:
rajan piirtää
käpylinnun
huilunkirkas ääni.*

Sataa pehmeää hämärää.

*Koivujen kädet täynnä jäistä
hopeaa
hopean sisällä silmut.*

*Lepän ajattomuudessa
valaistut —
ei mistään minnekään
ja kuitenkin:
Kevään rajalla
joka paikassa
kaikki.*

Kustaa Ollonqvist — satulaseppä työssä
Äidinkielen tutkielma 1987

”Sanomme vanhuksille, että heidän on elettävä muistoistaan. Se on kovaa puhetta. Elämän jokaisessa vaiheessa on elettävä nykypäivässä.”

Eleanor Lilliehöök

**Satulaseppä —
Kustaa Ollonqvist**

Kustaa Ollonqvistin elämää

Kustaa Ollonqvist syntyi 3. 6. 1893 Someron Hirsjärven kylässä, Mäkilän torpassa. Hänen isänsä, Ernest Ollonqvist, teki Hirsjärven kartanossa puutöitä ja toimi satulaseppänä. Työvuosia kartanossa hänelle kertyi kaikkiaan 57 vuotta. Isältään Kustaa sai opin satulaseppän ammattiin, jota hän harjoitti 50 vuotta, nähden kymmeniä erilaisia torppia.

Ensimmäisen työnsä hän aloitti jo 12-vuotiaana. Se oli harvinaista, koska yleensä torpparin pojat pääsivät taloon töihin vasta 15-vuotiaana. Työpäivät olivat pitkiä nuorelle pojalle. Aamulla puoli kuudelta aloitettiin ja iltaan kahdeksaan saakka jatkettiin. Aamupäivällä kahdeksalta saatiin suurus ja ilta-päivällä päivällinen. Kahvitunteja ei tunnettu.

Someron ulkopuolella ei Kustaa nimeksikään työskennellyt. Ainoastaan yhtenä kesänä 1 1/2 kuukautta hän oli Vihdissä kuokkimassa ja yhtenä talvena Ul. Pyhäjärvellä tukinajossa. Pyhäjärveltä hän löysi tulevan vaimonsa. Hän itse kertoi, että hän näki nätin tytön ja pisti rekeen. Vuonna 1937 Kustaa muutti perheineensä Ihamäkeen, Huikkonmäen reunoille. Siihen mennessä heille oli syntynyt kolme poikaa,

Kustaa Ollonqvist 1973. Valok. V. Ollonqvist.

joista yksi kaatui sodassa. 1950-luvun lopulla häntä kohtasi jälleen suru. Hänen vaimonsa, Saimi, kuoli sairastettuaan jo pitkään. 1960-luvun lopulla Kustaa pääsi muuttamaan poikansa rakentamaan uuteen taloon. Taloon oli tehty hänelle oma pieni huone.

Ollonqvist oli hyvin tarkka perinteiden vaali ja mielellään muisteli vanhoja asioita. Pitkään hän sai oleilla kotona ja kertoa hauskoja tarinoita naapureille. Kesäkuussa 1978 hänen voimansa heikkenivät ja hän joutui sairaalaan. Elokuussa vanha käsityöläisihminen oli pois-sa.

Satulaseppän alkuvaiheita

Kustaa Ollonqvist oli suvussa ainakin kolmannen sukupolven satulaseppä. Satulaseppän ammatti oli verrattavissa suutarin ammattiin. Erona oli vain se, että suutari teki kenkiä ja satulaseppä hevosen valjaita eli vetokaluja.

Kustaa Ollonqvistin työaluetta oli suurimmissa määrin Hirsjärven kylän ympäristö ja Somerniemen pitäjää. Satulaseppät kulkivat, muiden kästiyöläisten tavoin, talosta taloon. Työt jakautuivat kevääseen ja syksyyn, koska keväällä tuli val-

Talvella lumen ja auringon säteet kohtaavat toisensa ja lumi on täynnä merkityksiä

Kuutamo läpäisee tammikuussa kuuset

Lunta sataa auringon läpi

*Auringon siivissä lumi juoksee
—ja kohta on ilta*

*Puupiiirros:
koivut piirtävät
pilveen päivän:
huomenna joki tulvii*

Lumi on jokaiselle valkeus

mistaa kesävaljaita ja syksyllä taas talvivaljaita. Tällä tavoin toimittiin taloissa, joissa oli paljon hevosia, kuten kartanoissa. Satulasepän ammatti oli hyvin arvostettu. Sen huomasi siitä, että satulasepät pääsivät syömään samaan pöytään kuin isäntäkin. Muille palkollisille oli oma ruokapöytä.

Jos halusi satulasepäksi ryhtyä, joutui aluksi tekemään huonoja töitä. Tämähän on aina oppipojan kohtalo. Ensimmäiseksi joutui vanhoja valjaita puhdistamaan eli putsaamaan sekä uusia valjaita mustaamaan nahkamustalla. Se oli sorttaamista. Ollonqvist muisteli putsausta: "Se oli surkkaa hommaa ku niitt siit sit putsas." Neulomaan pääsi ensin pienempiä hihnoja ja siitä se eteni aina vaativampaan ja vaativampaan työhön.

Työtavat ja materiaalit

Satulasepän ammatin avuksi oli jo Kustaa Ollonqvistinkin aikana keksitty koneita, mutta siitä huolimatta hän teki kaiken käsin. Työkaluja varten oli tehty oma reppu, jossa oli pitkä olkahihna. Jokaisella työkalulla oli repussa omat paikkansa. Repussa oli puinen rasia, jossa säilytettiin naskalit, veitset ja muut pienet tavarat. Rasian kannessa oli tyyny, jossa voitiin kätevästi säilyttää neulat ja harjakset.

Naskaleita oli kahta eri laatua. Toinen oli ns. neulomisenaskali ja toinen oli vääränaskali. Yhteensä naskaleita repussa oli 4-5. Veitsiä oli suoria sekä vääriä ja kaikki olivat nahkapäisiä. Repussa oli myös

niinkin heino väline kuin harppi. Harpilla pystyttiin määrittämään tarkasti erilaisten hihnojen leveydet. Erilaiset reikäpunnit olivat korvaamattomia työvälineitä satulasepälle. Reikäpunnin eli kansanomaisesti nahkapaskan avulla saatiin nahkaan tehdyksi sen kokoisia reikiä kuin haluttiin.

Varustukseen kuului myös mustaus- eli sorttausharja, joka oli valmistettu sian harjaksista. Kauneutta ja koristeellisuutta töihin saatiin erilaisilla koriste- ja tasotustyökaluilla. Repussa oli myös vasara, suuri puolikuun muotoinen veitsi ja erilaisi piikkejä ja solkia. Ulkopuolelle repun jäivät isot, puusta valmistetut pihdit. Niitä satulaseppä kuljetti kainalossaan.

Nahka oli satulasepän raaka-aine. Nahkaa oli erilaisissa muodoissa. Käytetyin oli musta nahka eli

Satulasepän työkaluja. Valok. V. Ollonqvist.

platti. Sitä oli saatavana eri pak-suista. Kaikista ohuimmat plattina-hat eli poksit käytettiin verhoiluun eli toppauksiin. Poksinahasta vä-hän paksummat käytettiin ohjasten tekoon. Plattinahkaa saatiin nauta-karjan vuodista ja joskus myös hir-ven vuodista. Toinen nahkamuoto oli ns. mänttinahka. Se oli väriltään vaalean harmaata. Siitä valmistet-tiin vetohihnat eli ruomat.

Toinen tärkeä materiaali oli lan-ka. Ennen satulaseppä sai tarvitse-mansa langan kotona kehrätyistä pellavista. Lanka kehrättiin par-haista pellavista yksisäikeiseksi. Kehraamisen jälkeen lanka piettiin ja sen jälkeen valettiin kynttilällä tai steariinilla. Steariinikäsittely teki langan helpommaksi käsitellä. Teh-dasvalmisteisen langan tultua markkinoille alettiin lankaa ostaa kaupasta. Lankaa oli sekä yksisäi-keistä että monisäikeistä "antura-lankaa", joka oli langoista suosi-tuin. Konelangat olivat vielä erik-seen, mutta niitä ei Kustaa Ollonq-vist käyttänyt.

Sian ja jonkin verran myös hirven karvoja käytettiin täytteinä lāngis-sä, kaulapaidoissa ja silan kakuissa. Sian harjaksia käytettiin neulomi-seen. Harjakset nypittiin vanhan, elävän sian niskasta. Langan pää-hän tehtiin ns. sukapää. Tähän su-kapäähän laitettiin harjakset kiinni.

Muuta materiaalia olivat messin-gistä valetut soljet ja renkaat. Eri-laiset koristenauhat ja nahkamusta olivat tarpeellisia aineita satulase-pälle.

Työkohteet ja tekotavat

Silat

Silat eli silavaljaat, joiden pää-osat ovat selustin, mahavyö, häntä-

vyö ja lānget. Satulasepän työtä oli hihnojen valmistus. Tavallisesti si-loihin käytettiin kolmenkertaista nahkaa. Alimmaiseksi laitettiin mänttinahka ja päälle kaksi platti-nahkaa. Jos nahka oli oikein pak-sua, niin käytettiin kahta mäntti-nahkaa ja yhtä plattinahkaa. Nämä suorakaiteen muotoiset nahkapalat neulottiin yhteen. Hihnojen leveys oli noin kaksi tuumaa eli noin 40—50 mm. Silojen vetohihna oli noin 112—115 cm, kainalovyö 80 cm, häntävyö 90 cm ja kakkuhihna 90 cm. Häntärumpu oli noin 35 cm, jo-ka oli tehty pyöreäksi hihnaksi. Häntärumpua tehtäessä leikattiin ohuita nahkanauhoja, jotka pääl-lystettiin toisella nahalla. Sitten se muotoiltiin sopivan kaarevaksi ja reunat neulottiin yhteen.

Kaikkiin edellämäinittuihin hih-noihin neulottiin kaiken kaikkiaan 13 solkea, ns. silasoljet. Hihnojen neulomiseen meni 36 lankaa. Yh-den langan pituus oli 370 cm. Hih-nat kiinnitettiin juuri sitä varten tehtyyn silan kaareen. Kaari oli teh-ty puusta tai raudasta. Puukaaret oli vielä vahvistettu ja koristeltu messingillä. Kaaressa oli kaksi "kannatin kakkua", jotka satula-seppä toppasi. Neulomiseen ja top-paamiseen satulasepältä meni noin kolme päivää.

Tautilānget. Someron museo.

Siloja tehtiin kahdenlaisia eri käyttötarkoitusten mukaan. Työsi-lat tehtiin raskaaseen työajoon. Ke-vyempää ajoa varten tehtiin sirom-mat ja koristellisemmat "taatisilat". Niihin hihnoinhin painettiin erilaisia kuvioita ja toppauksiin laitettiin koristenauhoja. Silojen käyttotar-koitus oli kārryjen ajo.

Lānget

Normaaleissa ajelulāngissa, hevo-sen kaulassa lānkien alla, pidettiin kaulapaitaa. Kaulapaita valmistet-tiin kankaasta ja sen sisälle laitettiin sian tai hirven karvoja. Kevyem-mässä ajossa oli nahoitetut (topa-tut) lānget. Lānkien sisäpuolelle, osaan joka kosketti hevosen kau-laa, oli laitettu toppaus. Toppauk-sessa käytettiin ohutta vasikan nah-kaa tai poksinahkaa. Nahka liotet-tiin vedessä ja samanaikaisesti se kiinnitettiin ensin toisesta reunasta lānkiin kiinni. Sitten levitettiin top-pausaine tasaisesti lānkien päälle ja pingotettiin märkä nahka toppaus-ten ylitse ja naulattiin kiinni.

Kustaa Ollonqvist kertoi myös käyttäneensä toppausaineena, sian ja hirven karvojen lisäksi, vanhojen huopatossujen varsia. Naulojen eli taksien päälle hakattiin leveäkän-taiset koristenaulat, joilla yritettiin saada taksien kannat piiloon. Pa-rempiin lānkiin punottiin nahasta vetorenkaat, kun tavallisissa lāngis-sä oli nuorat tai hihnat. Lānkien ylä- ja alapäihin kiinnitettiin kak-sinkertainen ommeltu hihna, jonka päässä oli solki. Tavallisissa ajolāngissa oli 2 cm leveä nahkahihna il-man solkea.

Ryykit

Toisena suurena työnä silojen li-säksi oli ryykit eli talvirekiajoval-

— Ei näkynyt ketään.
— Jos Anuliina meni uimaan ja hukkui.

— Tai — — jos vajosi suohon.
— Se ei ole mahdollista. Eihän alucella mitään lettoa ollut.

— Älkää jakako annoksia tälle porukalle. Lähdetään kaikki etsi-mään kadonnutta.

Niin jäi syönti. Kukaan ei vastus-tanut ehdotustani. Painuttiin rastia-lucelle uudelleen. Ei merkkiäkään tyttöstä.

— Ei kai näissä maisemissa ole susia?

— Ilveskin voi rotkahtaa puun latvasta niskaan.

— Tai — — jos kyy pisti.

— Lakatkaa nyt jo povaamasta kaikenlaisia onnettomuuksia. Mun on muutenkin kauhean paha olla, varoitin tyttöjä.

Pyytämättä oli Virkki tullut mu-kaamme. Se nuuski joka kannon, kiersi pensaat, haukahti. Näytti sil-tä, että se ymmärsi meidän etsivän jotain.

— Virkki! Etsi Anuliinaa! Tuula kehotti.

Äkkiä koira vilkastuu, vilkaisee meitä iloisesti haukahtaen kuin kut-suen ja alkaa kovaa puhtia painua rastialueen poikki kulkevalle oiko-tielle.

— Hei! Anuliina on varmaan

mennyt kotiin! Kirsti huudahtaa.

— Onko hänen kotinsa sitten tuolla päin?

— On. Tämä tie vie metsän halki sinne.

Painumme kapealla polulle pe-räkkäin kuin pitkospuita pitkin.

Vajaan kilometrin kuljettuamme, vilkuttaa puiden välistä vaaleaksi maalattu omakotitalo.

— Tuoko?

— Kyllä.

Siellä Anuliina istuu puutarha-keinuissa ja on hyvin hämmästyneen näköinen. Virkki on hypännyt hä-nen viereensä.

— Anuliina! Kuinka sä tänne tu-lit?

— Multa unohtui kortti ja kynä telttaan. Enkä mä viitsinyt palata takaisin. Jumboksi olisin kuitenkin jäänyt. Olisin mä illalla tullut takai-sin leirille.

— Hyvä tyttö! Arvaas, kuinka kauheasti säikytit meidät. Sydäme-ni takoo vieläkin kuin sekuntikello. Vähällä piti, ettei hälyytetty etsintä-partiota. Olisit voinut odottaa jo-tain toista tyttöä ja ilmoittaa tästä tempustasi.

Anuliinan äitikin tulee pihalle.

— Sitä epäilinkin, että tytön ko-tiintulo voi aiheuttaa ikävyyksiä.

— Anteeksi nyt! En tarkoittanut pahaa, Anuliina sanoo ja nousee

lähteäkseen toisten mukaan.

Virkki, joka istuu Anuliinan vie-ressä, näyttää suorastaan sankaril-ta. Koira tajuaa tehneensä yllättä-vän löydön, johon iso tyttöporukka ei pystynyt. Virkki saikin kylliksi taputuksia tästä uroteosta, ja leirille päästyä tavallista pitemmän mak-karapalan.

Tytöt tarttuivat halukkaasti keit-täjän jakamaan annokseen. Ruoka tuntui tänään maistuvan jokaiselle, sillä rastikierros oli vānāhtānyt suunniteltua pitemmäksi.

Valvoin kauan teltassani ja tun-sin itseni kehnoksi leirinvalvojaksi. Hoksottimeni olivat toimineet hei-kosti. Heti tyttöjen palattua kier-rokselta, olisi pitänyt tarkistaa lä-hetelistasta, että kaikki olivat pa-lanneet. Tästä lähtien päätin pitää nimenhuudon jokaisen kilpailun päätyttyä.

Entäpä, jos yksikin tyttöjen en-nuste onnettomuudesta olisi käynyt toteen. Silloin en olisi päivääkään viipynyt tässä tehtävässä. Minun paras rastini, Anuliina oli kuitenkin löytynyt vahingoittumattomana. Se tietoisuus rauhoitti ja aamuyöstä vaivuin vihdoinkin uneen.

Leirillä

Monta päivää vierähti ettei Hö-rökorva saanut riviäkään. Posti toi kutsun karsinnoille. Kimmo lennätti tiedon leirille. Sijainen piti saada pariksi päiväksi. Tuikin sisar lupautui, vaikka vähän vältellen. Oli kotona kiireitä. Painuin linjuriin ja jännitin kovasti edessä olevaa koi-tosta.

Terveisiä ”pääkallon” paikalta! Ei se niin kamalaa ollutkaan kuin pelkäsin. Joillakin oli pinnat kireällä. Muutamat saivat shokin. Hengissä sieltä sentään selvittiin. Nyt sitten alkaa piinallinen odotus. Oi, jos onnistuisin! Sepä vasta onnea!

Tänään sattui tapaus, joka vielä-kin saa sydämeni läpättämään. Tuikki nimittäin kertoi, että rasti-kilpailut ovat kovin suosittuja tällä leirillä. Niinpä minäkin innostuin oman porukkani kanssa sellaisen järjestämään.

Rasteja oli kahdeksan. Rajattu alue oli tytöille selitetty. Kolme parasta saisi palkinnon. Kortti, kartta ja kompassi mukanaan lähti pari-kymmentä tyttöä minuutin väliajoin taipaleelle. Jäin telttani edustalle listoineni odottamaan tyttöjen paluuta ja heidän aikaansaamiaan tuloksia.

Osa Tuikin tytöistä opetteli kentällä koripallonpelausta. Seurasin sitä sivusta mielenkiinnolla. En ollut

oikein selvillä pelisäännöistä, joten tässä sain itsekin ilmaisen oppitun-nin.

Tytöt viipyivät. Rastien löytäminen ei tainnutkaan olla ihan helppoa. Olinkohan asettanut ne liian vaikeisiin kohteisiin?

Jopa vihdoinkin saapui yksi. Mutta lähtöjärjestyksen mukaan hän ei ollut ensimmäinen, vaan neljäs. Nimitetään Mirja Hako. tulisiko Mirjasta voittaja? Kaikki rastiit olivat löytäneet. Merkinnot olivat oikeat.

Sitten seurasi viisi tyttöä lähes peräkanana. Seitsemänneksi lähteneellä oli tähän mennessä paras aika. Vähitellen tytöt yksi kerrallaan ilmestyivät eteeni rastikortteineen. Kuusi tyttöä oli keskeyttänyt, kun ei neljättä rastia löytynyt.

Viisi tyttöä oli löytänyt vain kuusi rastia. Ja kaksi väitti löytäneensä rasteja kymmenen. He olivat pyörineet alueen ristiin rastiin ja merkinneet pari rastia kahteen kertaan.

Voittajaksi selvisi seitsemänneksi lähtenyt tyttö. Hän oli Tuula Vesa. Toiseksi tuli neljänneksi lähtenyt Mirja Hako. Ja kolmanneksi Eeva Ikola. Näillä kolmella oli paras aika ja rastimerkinnot oikein.

Tuula sai jäätelötuutin, Mirja jätskitikun ja Eeva tikkunekun.

— Oliko hauska kilpa?

— Oli muuten, mutta hiki tuppasi

tulemaan.

— Otetaanko toiste?

— Otetaan, otetaan!

— Hyvää harjoitusta tulevia kilpailuita varten, tytöt vakuuttivat.

— Juoskaa rannassa peseytymässä! Sitten onkin päivällinen.

Kun kaikki olivat tulleet, istuttiin pöytään. Ja silloin!

Yksi tuoli on tyhjä! Jäikö joku rantaan?

— Ei — — kai. En minä aina-kaan huomannut.

— Ei rantaan ketään jäänyt.

— Kenen tyhjä tuoli on?

— Anuliinan.

— Hyvä Luoja! Minne tyttö on joutunut?

— Olisiko eksynyt?

— Näkikö kukaan häntä rastikierroksella?

— Minä näin. Kun olin sivuuttanut kolmannen rastin siinä suon laidassa, niin näin Anuliinan tuleva juuri paikalle.

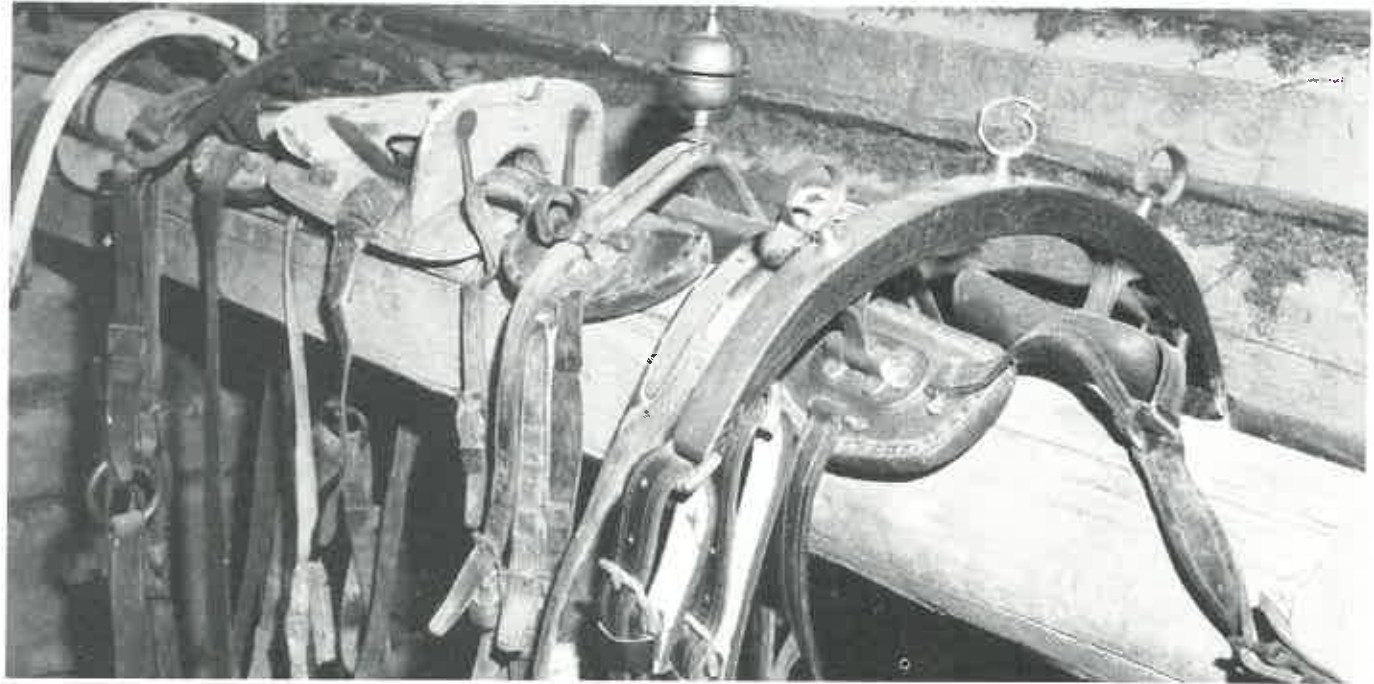
— Mutta ei kai hän näinkauan siellä viipyisi? Ja kuinka eksyminen olisi mahdollista, olihan alue kartassa tarkoin rajattu.

— Mutta jos Anuliina jäi sittenkin rantaan varpaitaan vilvoittelemaan.

— Mä juoksen katsomaan!

Paula palasi huohottaen.

— Oliko?

Hevosien silavaljaat.

jaat. Ryykeissä oli kainalorenkaiden välissä noin 320 cm pitkä kolmenkertainen hihna, kylkihihna. Tähän hihnaan ommeltiin molemmille puolille viisi renkailla varustettua hihnaa eli ristihihnat. Ajovaljaisiin kuuluivat myös ruonavyö, jonka pituus oli noin 100 cm ja kainalovyö 80 cm, vastin 40 cm sekä selkähihna 90 cm. Nahkamateriaali oli sama kuin siloja tehtäessä. Ompelemiseen kului noin 16 kappaletta lankoja ja työaikaa meni kahta paria kohti kolme päivää.

Satulavaljaat

Satulavaljaissa oli samanlaisia hihnoja kuin ryykeissäkin. Oli kainalo-, selkä- ja häntävyöt. Niiden lisäksi tehtiin vielä kolminkertainen, pitkä hihna, joka kulki satulan läpi aisasta toiseen. Hihnan päähän laitettiin solki, jolla saatiin säädettyä pituutta. Kustaa Ollonqvist ei joutunut tekemään moniakaan ajo-satulan valjaita. Tosin hänen isänsä aikakaudella niitä tarvittiin vielä

yleisesti. Satulavaljaissa topattiin ainoastaan osat, jotka koskettivat hevosen selkää.

Päistimet ja riimu

Päistimissä oli kahdenkertaiset nahkahihnat. Poikkeuksellisesti saattoi olla yhdenkertaiset jos nahka oli kovin paksua. Päistimissä oli otsahihna, poskihihna ja leukahihna. Sunnuntai- eli taatiajossa käytettävien päistimien otsahihna koristeltiin kauniiksi. Koristeita esimerkiksi hevosen kuva, laitettiin myös otsa- ja poskihihnan yhtymäkohtaan. Päistimiin kiinnitettiin kuolaimet ja niihin ohjaket. Vikurihevosille jouduttiin päistimiin kiinnittämään silmälaput, jotka es-tivät hevosen näkökentän sivuille päin.

Riimu oli samantyylinen kuin päistimet. Riimussa kuolaimien tilalla on rengas, johon laitettiin kiinnitys-naru. Riimu kuului myöskin satulasepän valmistamiin tavaroi-hin.

Ohjaket ja tyyliit

Ohjaket tehtiin ohuesta, mustasta plattinahasta. Sota-aikana nahan saanti oli vaikeata ja hyvän laatuista nahkaa ei saanut mistään. Jos ohjaket joutui tekemään huonosta nahasta, tuli muistaa leikata ohjaket tarpeeksi leveiksi, koska huono ja vetelä nahka venyisi. Hirven nahka oli pidetty materiaali, koska se oli kevyttä ja vahvaa. Nahkanauhat olivat noin 2—2 1/2 cm levyisiä ja pituus määrättiin olosuhteiden mukaan. Ohjasten päihin ommeltiin linkut, jotka vastaavasti kiinnitettiin kuolaimiin. Ohjaksiin kuuluivat myöskin nahkatyyliit, joiden päihin ommeltiin välirenkaat ja niihin punottiin narusta ohjas.

Vanhojen valjaiden korjaus

Vanhoja valjaita korjattiin paljon, koska aina ei ollut varaa teettää uusia. Satulaseppä aloitti korjauksen tutkimalla valjaita, jotta tietäisi kuinka paljon tarvitaan ma-

Tuohinen
hevosen
syöntipussi.

teriaalia ja aikaa. Tavallisesti valjaiden hihnat kuluivat poikki. Poikki menneen hihnan alle neulottiin uusi nahkahihna. Hihnan päät luiskattiin, niin että ne sulautuivat mukavasti vanhaan hihnaan. Joskus renkaat ja soljet irtosivat ja joskus ne jouduttiin kokonaan uusimaan. Yleensä solkien vastakappaleet menivät kovassa käytössä rikki.

Sota-aika oli varsinaista vanhan tavaran korjaamisaikakautta. Oli pakko korjata vanhaa niin kauan kuin vähänkin voi. Korjaukset oli pystyttävä tekemään vähällä materiaalilla.

Erikoiset työt

Erikoistöitä ei ollut kovin paljon. Erikoistöihin lukeutui mm. suuri-kokoisten hevosten valjaiden valmistus. Kustaa Ollonqvist muistelee erästä erikoistyötään seuraavasti: "Ett' Vanhalas' ole semmonen koo-po (suuri hevonen) se tartti puolen metrii piremmät hihnat ku muut." Samaa hevosta varten jouduttiin myös tekemään piiska erikoistyonä. Piiska punottiin noin 50 cm pitkistä nahkanaruista. Alkupäähän laitettiin paksumpaa nahkaa ja loppupäätä kohden suipennettiin. Pituutta piiskalla piti olla noin metri.

Hevosille valmistettiin myöskin ns. syöntipusseja. Lähdetessä työhön hevosen kanssa voitiin sille varata pussiin kuroja, jotka se voi syödä lepotaun aikana. Syöntipussi asetettiin hevosen päähän. Satulasepät valmistivat ensimmäiset syöntipussit, mutta myöhemmin ne on tehty kankaasta ja tuohesta.

Kustaa Ollonqvist kertoi osallistuneensa myöskin satulasepän uudempaan tuotantoon. Nimittäin uutta aikakautta edusti auton ratin suojuksen tekeminen.

Satulasepän matkaaminen ja vapaa-aika

Tavallisesti työmatkalle lähdettiin yhdeksi viikoksi. Työmatkat tehtiin jalan, ja siksi matkat talosta taloon tuntuivat melko pitkiltä. Kustaa Ollonqvistilla oli monia työkohteita Somerniemellä. Siellä sijaitsi paljon suuria taloja, kuten Kurittu, Kauranen, Kuoppamäki, Alaranta, Seppälä ja monia muita pikkupaikkoja. Työkierron pitene monesti ihan yllättäen, kun naapurin isäntä poikkesi taloon kylään ja tuli satulasepältä kysymään, että kai sää tulet meille ja. Vastaus oli yleensä: "No, mikäs siin jos kerran aikaa o." Työtä tehtiin pitkälle iltaan saakka ja yöksi jäätin taloon, jossa työskenneltiin.

Ikmeellisintä oli, että ennen vanhaan työläisille jäi vapaa-aikaakin. Sitä vietettiin illalla puhdetöitä tehden ja samalla rupateltiin kuulumisia puolin ja toisin. Erilaiset tarinat ja sutkaukset kerrottiin moneen kertaan. Joskus tarinoitiin pikkutunneille asti ja nukkuminen saattoi jäädä hyvin vähäiseksi. Iltaisin kerrotut tarinat olivat usein tositapahtumiin perustuvia.

Yksi tarina on seuraavanlainen: "Kulkuri Tamminen, köllinimeltään Jytini, tuli Kuntun taloon kortteeri (yösiijaa) ja kamfertin tippoja pyytämään. Isäntä toi suuren ruokalusikan, jossa oli sokerin pala. Isäntä kaatoi lusikan täyteen lää-

kettä ja Tamminen tyhmyyttään kaatoi sen kaikki yhdellä kerralla suuhunsa. Tamminen ei saanut sanaa suustaan. Kustaa Ollonqvist oli samaan aikaan talossa työssä ja sanoi kulkurille, että ruukataan kiitos ja sannoot kuj jottai saa. Pitkän ajan kuluttua Tamminen sanoi henkeään haukkoen: "Kössikin sanoo, ett kiittää, mut lääke ei auta mittää jos kiittää."

Loppusanat

Erittäin voimakas koneiden aika-kausi lopetti hevostyöt. Hevostöiden loppua päätyivät talojen hevoset teurastamoille. Hevosten loppua jäivät satulasepät työttömiksi. Joissakin suurissa taloissa on vielä hevosia, mutta he saavat kaiken tarvitsemansa liukuhihnoja pitkin. Kaikki käsityö jää pelistä pois. 1950-luvun loppuun mennessä oli eräs hieno ammattikunta hävinnyt ja vienyt omat erikoiset taidot mukansa.

Uudistunut ammatinvalinta ja koulutusohjelmat ovat muttaneet mahdollisuudet. Enää ei Kustaa Ollonqvistin pojillekaan tullut mieleen valita satulasepän ammattia.

Nyt vain papan reppu ja pihdit kertovat tämän ammattikunnan olemassaolosta, satulasepän tärkeyttä ja mahdollisuutta. Tätä on elämän kiertokulku.

Lähdeluettelo

Ollonqvist, Voitto	Haastattelu, Kustaa Ollonqvist, nauhoitus 13. 6. 1973
Ollonqvist, Voitto	Valokuvat 1. 6. 1973
Somerolehti	
Virtaranta, Pertti	Someron murrekirja Vammala 1973

elämä jo miltei laidasta laitaan. Impi on kertonut mm. astioiden puh-taanapitomenetelmistä, vanhoista tansseista ja piirileikeistä, paikkakunnan vesimyllystä ja ensimmäisistä äitienpäivistä, työvoiman käytöstä maataloudessa, mehiläisten hoidosta, lämpimäisten viennistä, vesikelkan rakenteesta, maidon käsittelytavoista ja savenvalimoista.

Vuonna 1969 Impi sai Kansallismuseon ja Seurasäätiön hopeisen ansiomerkin.

Turun yliopiston kansatieteen laitoksen kyselyihin Impi alkoi vastata 1867 ja jatkoi kirjeenvaihtoaan vuoteen 1979, jonka jälkeen ei painettuja kyselyjä ole enää julkaistu. Hän vastasi 15 kyselyyn, joiden vastuksista kertyi yhteensä 293 sivua. Impin käsittelemiä aiheita olivat mm. päivätyöläinen entisajan maataloudessa, asuntojen sisustuksen muuttuminen, kansanparantajat, vanhanajan joulukoristeet ja ensimmäiset joulupukit. Laajimmin Impi on käsitellyt aiheet kotitaloustöiden muuttuminen, josta hän on suoltanut 53 sivua. Tästä hänelle annettiin kirjapalkinto.

Helsingin yliopiston kuuluva Kotimaisten kielten tutkimuskeskus julkaisee Sanastaja-nimistä kyselylehteä, jonka avulla kerätään kautta maan aineistoa mm. tekeillä olevaa laajaa Suomen murteiden sanakirjaa varten. Sanastajan vastaajana Impi toimi 1970-81. Tänä aikana hän postitti Helsinkiin 22 lähetystä, jotka sisälsivät 631 sanatieta Someron murteesta. Ne koskivat esim. juurikasvien ja metsämarjojen nimityksiä, lukusanojen muotoa, pajasanastoa tai kansanomaisia apteekkitermejä.

Helsingin yliopiston teologiseen tiedekuntaan kuuluva kirkkohistorian laitos on kerännyt kirkollista kansanperinnettä. Tämäkään kyselyhaavi ei ole Impi Leppälää sivuuttanut. Täsmällisiä tietoja kirkkohistorian laitoksen kyselyistä ja niihin

saaduista vastauksista on ollut hankala saada, koska osa kyselyistä ja niiden lähetekirjelmistä on ilman vuosilukua. Sen verran sain irti laitokseen lähettämieni kyselyiden ja Impin jäämistöstä löytämieni vastauskonseptien perusteella, että hän vuosien 1967-69 tienoilla on käsitellyt seuraavia aiheita: rippikirjoitus, kummilaitos, papiston ja alustalaisten suhteet, rukouspäivän entisistä viettotavoista. Liuskoja on kertynyt noin 25.

Luettelen lisäksi aivan lyhyesti muutamia keräyksiä, joiden vastauskopioita on löytynyt Impi Leppälän kirjallisesta jäämistöstä:

E. N. Setälän syntymän 100-vuotisjuhlavuoden sanakilpa 1964, mistä Impi sai kunniainninnan.

Kalevalaseuran ja Suomen nimimarkiston järjestämä Puhuttelunimien keruukilpa 1972.

Kuopion museon kulttuurihistorian osaston organisoima teurastustapoja koskeva keruukilpailu 1976.

Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja Museoyhdistyksen tiedustelu Lounais-Hämeen pitoperinteestä 1981.

Esim. Kuopion museon painettu kyselyvihko sisälsi 50 kysymystä, joihin kaikkiin Impi näyttää vastanneen.

Impi vietti koko elämänsä syntymäseudullaan. Näin hän henkisesti vireänä ihmisenä saattoi tallettaa muistiinsa kotiseutunsa murteen kaikki vivahteet samoin kuin muunkin kansanperinteen. Hänen ei tarvinnut käydä kyselemässä ja keräämässä tietoja ympäristönsä ihmisiltä. Epävarmoista tapauksista hän neuvotteli aviomiehen kanssa, koska tämäkin oli vanha paikkakuntalainen ja myös kiinnostunut kotiseutuasioista.

Uskollisesti Impi osallistui oman pitäjänseuran kaikkiin tilaisuuksiin, kuten kotiseuturetkiin ja Someron päivän juhliin. Kun Tuula Kämi 1979 alkoi kansalaisopistossa vetää suositusta tullutta kotiseutu-

ja perinnepiiriä, Impi nähtiin aluksi näissäkin tilaisuuksissa, kunnes kuulon heikkeneminen teki niihin osallistumisen liian vaikeaksi.

Tunnustuksena ansioistaan kotiseututyössä Impi Leppälä sai 1969 Somero-Seuran kunniakirjan.

On jo mainittu, että Impi sai tunnustuksenosoituksia myös niiltä tieteellisiltä yhteisöiltä, joiden kirjeenvaihtajana hän toimi. Mitään tuntevia rahakorvauksia nämä yhteisöt eivät tietääkseni ole koskaan pystyneet maksamaan vapaaehtoisille harrastaja-avustajilleen.

Impi Leppälä oli hiljainen ahertaja, joka ei paljoa puhunut harrastuksistaan. Lähintä sukulais- ja tuttavapiiriä lukuunottamatta tuskin kukaan paikkakuntalainenkaan tunsu hänen tieteellisiin tarkoituksiin menevän kirjeenvaihtonsa laajuutta. Sen laajuus oli yllätys minullekin, kun pääsin tutustumaan tätä kirjoitusta varten tilaamiini tutkimuslaitosten asiakirjoihin.

Impi Leppälän elämä oli ulkonaisilta puitteiltaan vaatimatonta, mutta köyhää se ei ollut. Hän koki henkistä rikkautta kirjatessaan kotiseutunsa kulttuuriperintöä ja toimittaessaan sitä edelleen Somero-Seuran ja tieteellisten laitosten käyttöön. Tämä perintö on siitä erikoista, että sen arvo vuosien mitaan vain kasvaa. Se on Impi Leppälän jättämä henkinen testamentti, jota vielä jälkipolvetkin saavat hyödyntää.

Lähteitä: Museoviraston, Turun yliopiston kansatieteen laitoksen, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen ja Kirkkohistorian laitoksen lähettämät kopiot Impi Leppälän vastaajakorteista. Impi Leppälän kirjallinen jäämistö, johon sisältyy mm. kopio Seurasäätiön pyytämistä elämäkertatiedoista, on Voitto Ollonqvistin halussa. Häneltä myös elämäkertatietoja ja valokuvia.

Impi Leppälän testamentti

Marraskuun 24. päivänä 1986 kuoli Someron kotiseututyön harras ystävä Impi Leppälä. Hän syntyi Sylvänän kylässä 19. 12. 1907.

Impin vanhemmilla Tilda ja Juho Ojalinilla oli kahdeksan lasta, joista Impi oli kolmanneksi vanhin. Vanhemmat elättivät suurta lapsiparveaan käymällä töissä lähiseudun taloissa.

Tällä aikaa Impin päätyönä oli nuorempien lasten hoitaminen. Tästä tehtävästä hän kertoo riistäytyneensä elokuussa 1916 salaa irti ja menneensä ilmoittautumaan oppilaaksi Ollilan kansakouluun. Palatessaan koulusta hän poikkesi Sylvänän Näykille ja pyysi seurakseen kummitätiä Maria Näykin, joka sitten vanhempien töistä palatessa pelasti Impin selkäsaunalta. Tälle vaaralle Impi oli alttiina kai siksi, että oli pyrkinyt luvatta kouluun nuorempana kuin siihen aikaan oli tavallista ja jättänyt siksi aikaa lapsenvahtivirkansa hoitamatta.

Näistä alkuhankaluuksista huolimatta alkoi Impin koulutus Ollilan kansankoulussa samana syksynä. Opettaja Ruusa Hakalan antamaan opetukseen ja omaan harrastukseen perustui myöhemmin Impin kohtalaisen hyvä kirjoitustaito.

Heti kansakoulun päätyttyä alkoivat Impi Leppälän palvelusvuodet Ollilan ja Sylvänän taloissa. Palvelusvuosia kertyi 23. Hän valittaa elämäkertatiedoissaan, ettei omiin harrastuksiin ollut tällöin paljoakaan tilaisuutta, koska työpäivät olivat pitkiä eikä palvelijoilla ollut yleensä omaa huonetta. Vasta 1939 Impi sai ensi kerran oman huoneen, jolloin mahdollisuudet mm. lukemiseen ja käsitöihin paranivat.

Impi mainitsee lopettaneensa ”piikomisensa” 1945. Seuraavana vuotena hän avioitui muurari Kustaa Leppälän kanssa. Avioliitto oli lapseton.

Aluksi nuoripari asui Ojalinin mökissä, sillä Impi joutui hoita-

Impi Leppälä 70 v. Kuva 18. 12. 1977.

maan sairasta äitiään. Äidin kuoltua 50-luvun alussa pariskunta muutti Kustaan kotiin Ollilan Leppälään. Täällä Impin hoidettavaksi tuli kaksikin sairasta, Kustaan äiti ja veli. Huolimatta tunnollisesta hoidosta nämä pian kuolivat, äiti ensin.

Sisarensa nuoruudenharrastuksista on Taimi Lukumies kertonut, että Impi vastaili innokkaasti viikokolehtien kilpatehtäviin ja sai niistä joskus pieniä palkintojakin. Tämä ehkä loi pohjaa hänen osallistumiselleen myöhemmin erilaisiin kotiseudullisiin kirjoitustehtäviin.

Somero-Seuran yhtenä toimintamuotona on 1950-luvulta lähtien ollut kotiseudullisten kilpailujen järjestäminen. Näiden tarkoituksena on ollut saada talteen mm. paikkakunnan henkistä kansanperinnettä, jota siihen mennessä oli kerätty niukasti. Kilpailut synnyttivät ennen pitkää vakituisen vastaajaverkon, jonka uskollisimpia jäseniä

Impi Leppälä oli.

Impi osallistui vuosina 1962-79 kahdeksaan Somero-Seuran kilpailuun, joista seitsemän koski juuri henkistä perinnettä. Impin aiheita olivat esim. vanhan ajan joulutavat, somerolaiset kaskut (kaksi kilpailua), sananparret ja pilkkalaulut. Tulokset näkyvät Someron sananparsia -kirjassa, jossa on 163 Impin kirjaamaa sananpartta, ja Someron kahdessa kaskukirjassa, joihin sisältyy 44 hänen lähettämäänsä kaskua.

Laaja ja suuritöinen oli Impin vastaus v. 1970 järjestettyyn kyselyyn Someron torppien kehityksestä niiden itsenäistymisen jälkeen. Hänen aiheenaan oli Haalin talon torppa Koskila Ollilan kylästä. Impin työ muiden palkittujen töiden mukana pyydettiin ja toimitettiin Helsinkiin Valtionarkistoon.

Kaikissa Somero-Seuran kilpailuissa, joihin Impi osallistui, hän sijoittui ensimmäisille palkintosijoille. Voitto Ollonqvist tietää kertoa, että näissä kilpailuissa saavutettu menestys rohkaisi Impi Leppälää osallistumaan myös valtakunnallisiin keruisiin. Merkittävin puoli hänen kotiseutuharrastuksessaan onkin ollut hänen uuttera toimintansa eräiden tieteellisten laitosten keruutyön avustajana.

Museoviraston kansatieteen toimisto julkaisee Museoviraston kyselylehteä (entinen Seurasari-lehti), jonka välityksellä kansatieteen ja kulttuurihistorian tutkijat keräävät muistitietoa tutkimuksiaan varten. Museoviraston avustajana Impi toimi 1966-85, jolloin hän vastasi kyselyihin 18 kertaa. Pisin tauko oli vuodesta 1982 vuoteen 1984, jolloin käteen tullut hermovika vaikeutti kirjoittamista. Impin lähettämä teksti täyttää 695 museoviraston vastausliuskaa. Näistä kertyisi noin 350 ison arkin (A4:n) sivua.

Tällaisesta määrästä vastauksia kuvastuu somerolainen kansan-

”Puariasjoist”

Somero, Joensuu.

Suomen Maanviljelijäinkauppa v. 1920. Tiskin takana vas. Viki Holopainen, johtaja Holopainen, Hulda Niemelä, myöh. talousneuvos Hulda Soini, Helmi Holopainen, Tilda Hagqvist, rappusilla Aarne Piatto. Kuvan lahjoitti Helena Hannila.

Somero-Seuran kuva-arkisto.

Someron liike-elämän painopiste oli vuosisadan alkupuolella Lammien sillan tuntumassa, josta se vähitellen siirtyi Ruunalan tienristeyksen suuntaan. Sellaisten tarpeellisuuksien kuin postin (Tyynelän talossa), pankin (vuodesta 1915 nykyisen Somerohovin rakennuksessa) ja apteekin (Osuuskassan hiljattain puretussa rakennuksessa) ohella oli myös erikoisliikkeitä kuten ”Nuurluntin pakari” (Nordlundin leipomo) ja Laineen nahkuriliike, joka oli tunnettu erityisesti hevosvaljaitaan.

Tavallisin liikkeen tyyppi oli kuitenkin ”sekatavarapuori”, jollaisen omisti Evert Hällström-Hairon talossa (myöhemmin Ellin Valinta) Simo Ahavaksi nimensä muuttanut kauppias. Hänen alkuperäiseen ve-

näläiseen nimeensä viitaten kutsuivat somerolaiset kauppa ”Jaffen puariks”. Sieltä voi ostaa sokeria, suolaa, kahvia, ryynejä, kylän lapset ”karamöllii” ja miesväki ”Hennian sauhut” (Fennia-savukkeita) tai herraskaisemmat ”askil Luppii” (Klubia).

Koska valmisvaateteollisuutta ei ollut juuri nimeksikään, merkitsi suurten ”pitojen” tulo isoäidilleni Hilda Finnille ”pukuvärkin ostoo”. ”Kyl Lajja sen pian tekkee”, lohduttautui isoäitini ja paineli ”värkki kainalos” Kultelaan Eulalia Vase-liuksen puheille, joka oli Aronssonin Eevan ohella seudun taitavimpia ompelijoita. Heidän manttelinsa perijöitä olivat Tilda Hagqvist ja Iida Lintula sekä vähän myöhemmin Lahja Helenius-Nevonmaa.

Iida Lintula kävi myös monessa perheessä kotiompelijana, jonka tehtäviin saattoi kuulua ”lännikien” lisäksi ”esliinojen, lasten luukkupöksyyn” ja vieläpä miesten paitojenkin tekoa. Perheen emännät valmistuivat Iita-tätin taloon tuloon varaamalla ”monen sortin värkkii” Järntrömin liikkeestä.

Liikkeen muututtua Someron Maanviljelijäin Kauppa Oy:ksi (nykyinen Halpahalli) Joensuu oli saanut oikean tavaratalon, jossa oli johtajan ja kirjanpitäjän ohella monta myyjää, joita somerolaiset kutsuivat ”puaripuksuiksi”.

Äitini tullessa suoraan Kotkan Kauppaoppilaitoksesta vuonna 1921 Maanviljelijäin Kaupan kirjanpitäjäksi oli liikkeessä hyllyillä ”miesten ja naisten värkkii”, katos-

ta riippui öljylamppuja, saappaita, lapikkaita ja huopatossuja, myymäläpöydällä oli lasipurkeissa makeisia ja puolattialla olivat omenatynnyri ja sillitynnyri hyvässä sovussa.

Kun nykyisten markettien hyllyillä suuri osa tavarasta on valmiiksi pakattua, saapuivat myyntiartikkelit vuosisadan alkupuolen liikkeisiin säkeissä tai suurissa laatikoissa. Ryynit, suola, kahvi ja sokeri kaadettiin säkeistä laareihin, joista myyjät punnitsivat paperipusseihin asiakkaan haluaman määrän. Myyjät merkitsivät tavaroiden hinnat paperille ja laskivat ne yhteen "pännän kans". Taitavat myyjät kuten rouva Olga Dahlberg suorittivat tämän yhteenlaskun uskomattoman nopeasti.

Sokeri oli tavallisesti "hianoo sokerii" tai "toppasokerii", josta myyjät lohkaisivat palan. "Älä anna lavjaa päätä", oli asiakkaan tavallinen ohje myyjälle, sillä "piäni pää" kekoa ei liuennut suussa yhtä nopeasti kuin "lavja". Kun huomattava osa nykymarketin hyllytilasta menee kaikenlaisille pesuaineille, oli vuosisadan alun liikkeessä vain "kankisaippoo", jota käytettiin pyykkisaippuana kotitekoisen ohella, sekä "hianosaippoo" tai "munasaippoo" "naaman pessoon".

Maanviljelijäin Kaupalla oli Lammin sillan korvassa "makasiini", josta löytyi "lamppuöljyy, punamultaa" ja kaikenlaista rautatarua.

Ilmeisesti liike pystyi palvelemaan asiakkaitaan sen ajan oloihin katsoen tyydyttävästi, koskapa "Lahren herrakin" tuli silloin tällöin ostoksille livré-pukuisen Teffakuskin hevoskyydissä.

Pitääkseen huolta hankinnoistaan liikkeellä oli eräs paikkakunnan ensimmäisistä puhelimista ja se lähetti hevososen säännöllisesti Jokioisten asemalle tavaroita noutamaan. Tietääkseni Talosen Taata, Anselm Talosen isä, hoiteli tätä

tointa monet vuodet.

Taata oli huolellinen kyytimies, joka tiesi tarkalleen, mitä oli tehtävä, jos asemalla oli "jästipaketti": talvella se oli käärittävä huolella vällyihin ja haudattava reen olkiin, jottei hiiva jäänyt.

Tuoretta lihaa ja kalaa ei tietenkään voitu myydä liikkeessä, jonka hankintamatkat olivat pitkät eikä jäädyttämöjä kuulunut varustuksiin. Onneksi Somerolla oli karjan "ylösostaja", maanviljelijä Nikolai Kallio eli "Kultlaan Kaljo", kuten häntä kutsuttiin.

Kerran viikossa Kaljo myi tuoretta lihaa siellä Marttalan takana vanhan pajan vaiheilla. Kaljo tiesi tarkalleen, minkälaisen lihanpalan kukin perhe tarvitsi, eikä hänen päätökseensä olisi saanut muutosta Korkeimmasta Oikeudestakaan. Kun eräs rouva valitteli, että sunnuntaiksi aiottu paisti oli enemmän soppaluun näköinen, katsoi Kaljo asiakkaaseen isällisesti hymyillen ja sanoi: "Sittenäs, ei luutoint lihaa olekkaan!"

Suurimman osan Someron isänniltä ostamastaan karjasta Kaljo kuljetti laumana helsinkiläisille teurastamoille. Vuosia myöhemmin, Kaljon jätettyä karjan oston, hän oli Säästöpankin monivuotinen tilintarkastaja vanhempieni hoidellessa laitosta, ja niinpä vetelin lapsuudessani monet kerrat "limppi-soppaa" saman pöydän ääressä Kaljon kanssa ja kuuntelin juttuja hänen karjanajomatkistaan.

Matka kesti muutaman päivän, ja pahimmat taipalet olivat Somerniemen, Pusulan ja Nummen suuret metsät, joita halkovilla teillä karjan hallinta oli vaikeampaa kuin peltoaukeilla. "Somerolaiset ruukaa sannoot semmottoon, ettei lisä pahaa tee muuta kun selkäsaunas ja maantiän jaos, mut kyl se eron tekee karjan ajos kans", selitti Kaljo. "Meitil oli kerran tavallist isompi lauma ja kum mei tultiin sinnen

Leppäkorven mettäl, käve sit semmottoon, ett mulli öksys mettääj ja meitil meni siin sit usjamman tuntii, kun sitä mullii hajettiin." Mullikka löytyi lopulta ja matkaa jatkettiin, mutta Helsingin Töölön tulliin saavuttiin aikataulusta pahasti myöhässä, ja karja oli saatava suojaan vielä yhdeksi yöksi. Tarpeetonta sanoa, että se lisäsi muutaman pennin lihan hintaan tai, jos markkinat olivat huonot, oli voitto vähäinen.

Kun O. V. Nurmi, Makkara-Nurmi, kuten häntä kutsuttiin, avasi ruokatarviden erikoisliikkeen Joensuussa, saivat somerolaiset ostaa tuoretta lihaa ja makkaraa joka arkipäivä ja toisinaan oli liikkeen ovelta ilmoitus: "Tuoretta silakkaa". Kun kuorma-autot rupesivat tuomaan tavaraa Jokioisten asemalta noin tunnin kuluessa, olivat Someron palvelut ottaneet aikamoisen edistysaskeleen. Joensuun kaupunkilaistumisen alkuvaiheet voidaankin varmasti sijoittaa tuohon aikaan.

Vierailu Peikkolassa

*Tuhat tiukua helähti soimaan
ja tähdet kimmelsi,
kun Tonttulan Tomi ja Tiina
metsään vaelsi.*

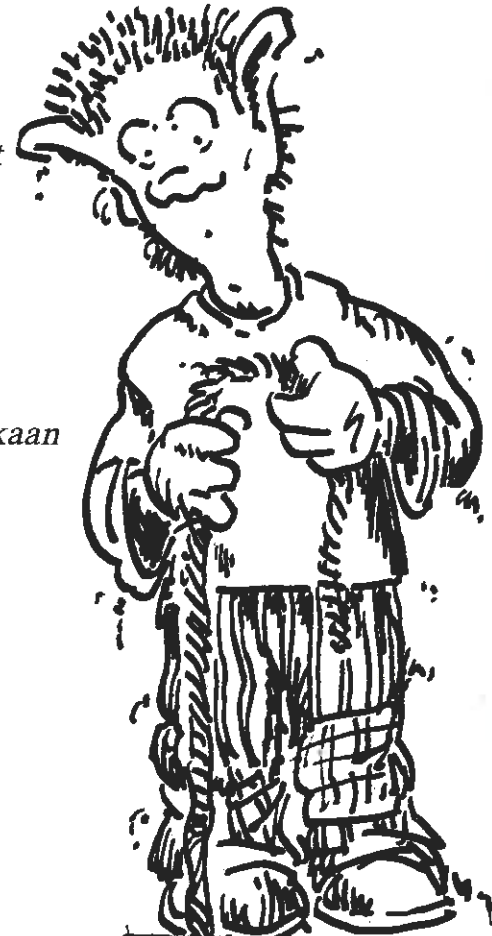
*He löysivät suuren vuoren.
Ja kumma kerrassaan:
Ovi aukeni vuoren syrjään.
ovi aukeni Peikkolaan.*

*Oli Peikkolan joulujuhla.
Oli kuusi ja kynttilät.
Ja joulupiirissä pyöri
ne Peikkolan pienimmät.*

*Myös Tomin ja Tiinan veivät
leikin pyörteisiin.
Ja Peikkolan joulupulla
mehun myötä tarjottiin.*

*Kotimatalla Tomi tuumi:
— ovat hassuja kerrassaan,
kun väittävät — ettei lainkaan
Peikkoja olekaan!*

Ea

Millainen luonne kuusella on?

Kuusen kanssa voidaan elää myös sellaisessa yhteydessä, jossa luomakunta yhdessä huokaa ja iloitsee. Ja tällä kohden muutan myös kirjoitustyyliä persoonallisesti puhuttelevampaan suuntaan.

Haen luonnekuvia kuusesta. Siksi ensin kysyn: miten koet kuusen? Millaisia luonnekuvia sille annat? Millaisia muistoja sinulla liittyy kuuseen? Anna jotain kuvia nousta mieleesi ennekuin jatkat tämän kirjoituksen lukemista.

Kentien voimakkain piirre kuudessa on, että se on sielunhoitaja, lohduttaja. Heikki Klemetti on kirjoittanut ja säveltänyt kauniin laulun Oi kallis Suomenmaa kansanmarssin pohjalta. Ensimmäisessä säkeessä toivotaan, että saisimme kuunnella ”sun koskiesi kuohuja ja honkiesi huminaa, kunnes hetki lähtöni lyö”. Toisessa säkeistössä kuohuvat kosket ja ylevät honkien huminat vaihtuvat toien kielikuvaan. Katsotaan sitä: Oi, Suomi synnyinmaa suo helmahas sun poikasi onnellisena nukahtaa kun hän henkensä halvan sulle antanut on! Ei muuta kunniaa kuin kuulla kummultansa sun kuusiesi kuiskinaa, kun sä kätkenyt olet hänet viime lepoon.

Hiljaiset, kuiskailevat kuuset ovat tulleet juhlavasti humisevien honkien tilalle. Surumieliset kuuset ovat ystävällisiä lohduttajia ja ymmärtäjiä. Merkittävällä tavalla onkin yksi kotimaisen kuusen noin sadasta muodosta nimetty surukuuseksi nimellä Picea abies ”Inversa”. Surukuusen muoto on kapea ja pylväsmäinen ja sen oksat ovat hyvin riippuvia.

Hautauksien yhteydessä kuusta on käytetty hyvinkin paljon. Entisinä aikoina kun joku kuoli kotona, niin hänet kuljetettiin hevosella kirkkomaalle ja reen kulmiin oli laitettu nuoret kuuset pystyyn. Ja vielä 1960-luvulla tuotiin autoilija Arthur Hugo Andersson kirkkomaalle kuorma-autonsa lavalla ja kuusipuilla reunustettuna.

Hautojen havutus on edelleen elävä tapa. Varsinaisissa hautauksissa on havujen käyttö vähentynyt. Varhempina aikoina vainajia kannettiin usein havutettua käytävää pitkin ja arkku laskettiin kokonaan reunoiltaan havutettuun hautaan. Myöhemmin siirryttiin käytävien reunahavutukseen ja samoin hautojen reunahavutukseen. Suuremmisassa asutuskeskuksissa tästä on jouduttu luopumaan havujen vaikean saannin vuoksi. Maaseudulla havuja saa helposti nykyäänkin. Ja kyllä ainakin Kuopiossa ja Hämeenlinnassa käytetään yhä hautojen havutusta.

Kaksi suomalaista kirjailijaa ovat käyttäneet kirjojensa nimissä pesäpuu-aihetta. Katri Vala julkaisi 1930 luvulla runokokoelman Pesäpuu palaa ja Matti Pulkkinen 1970-luvulla romaanin Ja pesäpuu itki. Pesäpuu voi olla monikin puu, mutta huomionarvoisesti Matti Pulkkinen romaanin nimeksi Ruotsissa tuli Och den granen grät. Pesäpuu on siinä nimetysti kuusi, ja kuusi on piirretty myös ruotsalaisen niteen kanteen. Voisi siis sanoa, että juuri kuusen luonteeseen sopii olla suojaa antava pesäpuu ja vielä puu, joka itkee ja on itkenyt.

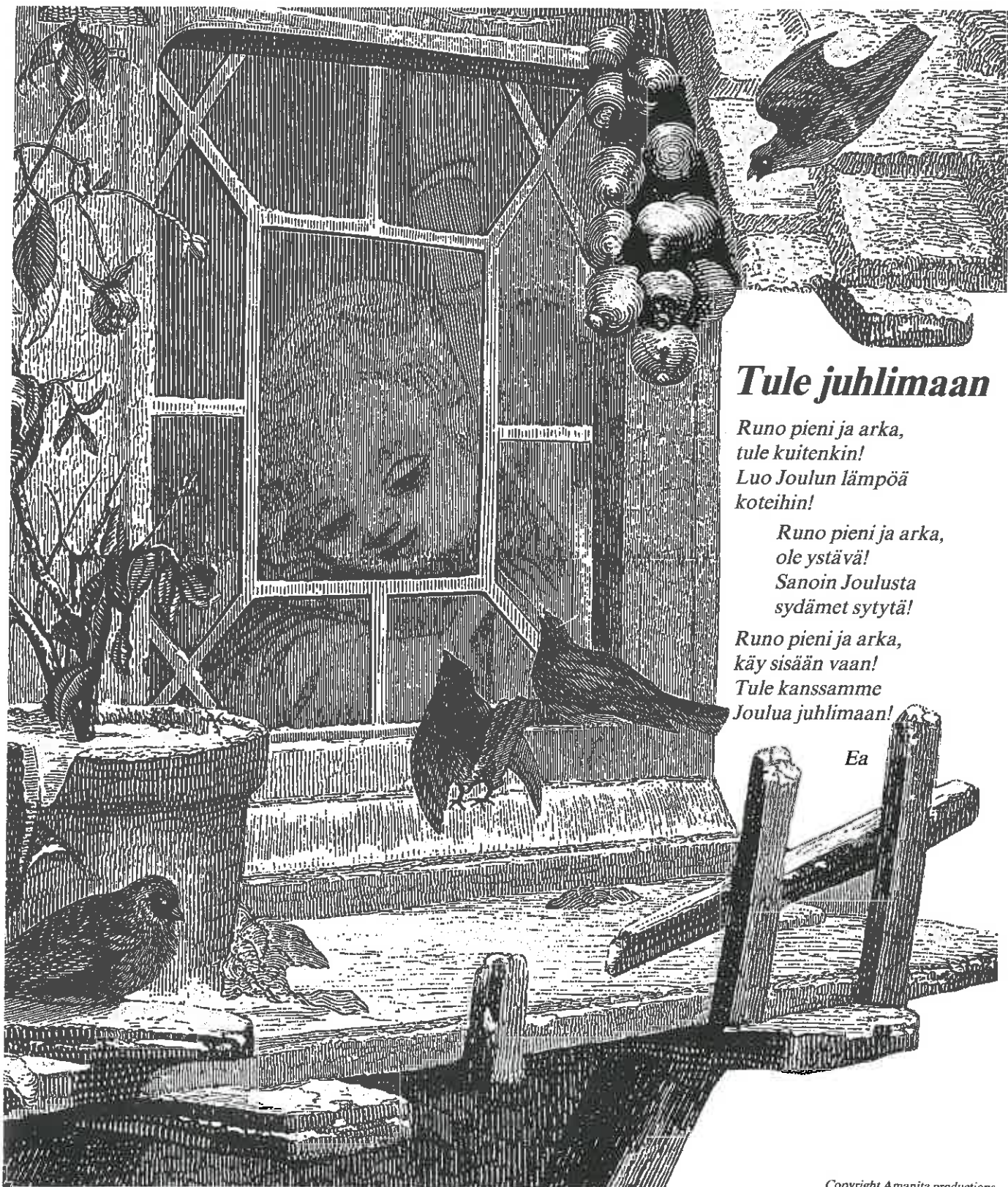
Myös henkilökohtaisissa muistoissani olen kokenut kuusen suojanantajana. Olin nuorena kahteenkin otteeseen metsätoissa ja siellä koin, kuinka vain kuusen alla sai suojaa sateella. Kuusen tiheät ja usein alaspäin laskeutuvat oksat ohjasivat hyvinkin kauan vettä oksistonsa kätköihin ja suoraan sivul-

leen. Ukkossateella piti vain etsiä tiheitten ja matalien kuusten alle.

Rehellisesti sanoen kuusi on luonnejakoinen, sillä sen toinen ominaisuus on hyvin kielteinen: kuusi on tukahduttaja, tuhoaja. Itsekin olen nähnyt, että synkissä kuusimetsissä kuusten alla ei kasva juuri mitään, on vain sammalta ja sammalta ja harvoja mustikan varpuja. Olen myös liikkunut niin tiheissä nuorissa kuusimetsissä, että alla ei kasva edes sammalta. Kuusi on tukahduttanut koko aluskasvillisuuden ja muut kilpailevat lajit. Kuusi on varjostava puu ja lisäksi vielä kariste on hapanta. Niin ko-meita kuin sulkeutuneet kuusimet-sät tavallaan ovatkin, niin muut lajit kaipaavat ihmisen tai luonnovoi-mien apua selviytyäkseen ahdistuk-sen alta. Rinnakkaiselo kuusen kanssa on kyllä mahdollista. Itsekin tiedän kuusikkolehtoja, joissa harvennetun kuusikon alla kasvaa tes-maa, imikkää, konnanmarjaa, tal-vikeita, maariankämmeitä, val-kolehdokkeja ja muitakin lehtokas-veja.

Kuusen kolmas luonneominaisuus on pyrkimys ylimyksellisyyteen, metsän valtiuteen. Kuusi kasvaa pisimmilään yli 40 metrin korkeiseksi. Tällä hetkellä pisin kuusi kasvaa Muuramessa ollen pituudeltaan 42.60 cm. Yli neljäkymmenen metrin kuusia on kasvanut myös Lammin Evolla. Myös paksuudessa kuuset yltyvät muhkeisiin mittoihin. Ylimyksenäkin kuusi on toisenlainen kuin metsän muut ylimykset kuten mänty (honka) ja tammi. Metsän erilaiset puut virit-tävät meidät erilaisille aaltopituuk-sille, niin voisi sanoa.

ESTER AHOKAINEN

Tule juhlimaan

*Runo pieni ja arka,
tule kuitenkin!
Luo Joulun lämpöä
koteihin!*

*Runo pieni ja arka,
ole ystävä!
Sanoin Joulusta
sydämet sytytä!*

*Runo pieni ja arka,
käy sisään vaan!
Tule kanssamme
Joulua juhlimaan!*

Ea

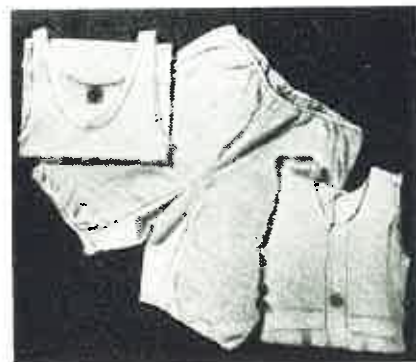
Perheenmännän mietteitä 1930-luvun alkupuolella

Hoh, hoo! Mahtaaks täsä saara unen päästävän kiinen, kun not ja-lakkin on kipjät niät. Kyl mar mun ols tarttenu ottaat Laakson Emma niit hiaromaan, mut mikä täsä sik kerkii hiarojan kynsis makkaamaan!

Oli se sentään hyvä laaki, et mää kuroin kakaril kintaat ja tein sen äijän pairan jo ajoistas. Mikä niit siin sit ols värkänny, kun tuli sika-lahti ja kaikkee!

Huamen mun tarttee leipoot pi-parkakkuu ja sit loppuviikost jou-lutorttui ja kakkuu ja pullaa ja teh-rä munajuustoo ja juntilooraa ja sallattii ja kinkku uuniij ja... jeekala sentään, mää unhotin kumminkin muuttaat veten sehen lipjäkalasaa-viin! Ei siit kalast kans tiärä. Yhrel vuarel mun kalain oli pehmust kun sammakol kuttuu, toisel vuarel se oli kovvaa kuin koivuhalkoo. Mut kyl toi äijä sitä nurkumati sôje. Se sannoo ain, ettei se ol joulu eikä mikkään, jolsei ol lipjäkallaa. Tekis sitä kallaa ja mitä vaan, kun jalak kestäis!

Kyl toi naapurin emäntä muu ain pauhaa ja sannoo, et mää teel lii-kaa. Se sannoo, et ostas sää sitä Paulikin paahtoo, niin ei sun tartte niit pöönii hellal ruskistaat, kun sitä

rännärii tarttee koko aika veivaat. Se sannoo, et kyl Taalperir rouva sun pöönäs jauhaa sen ison myllys kans, mut em mää usko, et se siit tekkee tarpeen hianoo. Tälläs sää sitä roukaa kaffee pannuuj ja kyl sää siin kaffee haaskaat. Em mää sentään niin supihoro ol!

Kyl sitä vaan nuuka tarttee olla, ettei käy semmottoon niinkun sil muijal, kun valtesmanni ja Soini joutus panemaan sen maapaikan pakkohuutokauppaaj ja muija se-kos päästäs niät. Huutokauppapäi-vän aamust se viritti saunan paran alla valkjan ja keitti koko paran kuumaa vettä ja sano kyl se Soinij

ja valtesmannin korventaa oikeen helvetin röyhys. Vaikka ei se Soinij ja valtesmanniv vika ollu, mut kyl se vaan niitten päälä kärmeisäs oli.

Kum mää sit jaksav viäl tuvan permannon kuuraat, niin kyl muj jouluin sit jo reeras onki. Sano toi naapurin emäntä, et apteekkaril ja valtesmanskal on semmotev värkki, kun sitä ryykkää permannol eresta-kasin, se imasee kaikki issoon pus-siij ja sit sun tarttee vaan tyhjentää se pussi. Mut mää sanov vaan, et kyl varsluuta ja lapjo sen saman aj-jaa: ei se valtesmanskal värkkikään sitä permantoo kuura! Ja tyyriskin se kuulen o. Jos sehen vika tullee,

Kuusen muu käyttö

Kansa on vuosisatojen ajan osan-nut käyttää kuusta monenlaisiin tarkoituksiin.

Jo varhain kuusipuuta alettiin käyttää aitojen rakentamiseen sen hitaan lahoamisen vuoksi.

Huomattiin myös, että puu on kuivuttuaan kevyttä ja siksi sitä alettiin käyttää rakennuspuuna eri-tyisesti kattotuoleissa, tynnyreissä, laatikoissa. Viime aikoina kuusta käytetään mm. panelointiin, laude-puihin, oviin ja ovenpienoihin. jne. Kuusi soveltuu hyvin myös puiseksi lipputangoksi ja mastopuiksi. To-sin mänty ja lehtikuusi voittanevat viimeainutuksessa tarkoituksessa.

Mutta erittäin suosittu ja tarpeel-linen kuusipuu on ollut soitinraken-tamisessa. Tosin mikä tahansa kuu-si ei siihen kelpaa. Kuusen pitää täl-löin olla tasarakenteinen, ohutlus-toinen ja hidaskasvuinen. Vanhaan aikaan tottuneet soitinrakentajat löysivät katselemalla sopivat kuu-set. Soitinrakentamisessa kuusen käyttöpaikka on kaikupohjina. Puun resonanssiominaisuudet ovat erinomaiset. Viime aikoina japani-laiset pianorakentajat ovat olleet hyvin kiinnostuneita hidaskasvui-sista pohjoisista kuusista.

Puusepän teollisuudessa kuusi ei ole erityisen suosittu, mutta toki si-täkin osataan käyttää. Myös vane-riteollisuudessa käytetään kuusta.

Mutta muutakin käyttöä on kuu-sella ollut. Kuori sisältää parkki-happoja ja siksi sitä on käytetty varsinkin vasikannahkojen parkit-semiseen. Ja vielä on mainittava, et-tä pihkasta on valmistettu tärpähtiä, pikeä ja hartsia. Myös viuluhartsia.

Luonnollisesti kuusi on tärkeä puu nykyiselle metsäteollisuudelle. Kuusta käytetään sahapuuna ja kuitupuuna. Kuusesta tehdään pal-jon puuhioketta ja selluloosaa.

*Kosketan puuta
ja metsäni tuulee*

*männyn hiukset
kultaa
mutta kuusesta
katsoo lyijy —
ikiaikojen valkea tuli*

Tuula Kämi

Serbian kuusta ja muita kuusia alettu kasvattaa joulukuusiksi. Mänty soveltuu harvojen oksiansa vuoksi huonosti koristeluun. Pylväskataja on nykyään rauhoitettu puu.

Joulukuusen haku kuului maaseudulla joulun aattoajan pyhään tunnelmaan, sillä kuusihaan haettiin tavallisesti omasta metsästä tai luvalla naapurin metsästä ja aivan omanlaisella hartaudellaan. Ja kun perheen varttuneet lapset saivat jonain vuonna vanhemmiltaan valan ja luvan mennä hakemaan omatoimisesti joulukuusta, niin se oli luonteeltaan iso luottamustehtävä. Valitettavasti vain varsinkin kaupunkilaisten ja muitten taajamaihmisten on jo kauan ollut pakko ostaa kuusi ellei sitten hanki sitä sukulaisten tai tuttavien avulla.

Joulukuusen koristelun historia on oma lukunsa. Pitkään se on ollut kuitenkin jo aika vakiintunutta. Sitä paitsi jokaisella perheellä on koristeluun ja kuusen tyyppiin nähden omat mieltymyksensä. En käy päätelemään kuinka paljon tässä perinteessä on esikristillistä ja kuinka paljon kristillistä vaikutusta. Arvelaan kuitenkin, että tavan alkujuuria voi hakea hyvin kaukaa menneisyydestä. Voihan olla, että ”ikivihreän” puun käyttö pohjautuu sen käyttöön maailman luomisen ja Eedenin paratiisin symbolina. Ja kun kuusi tuodaan talvella huoneeseen se vihreydellään muistuttaa elämän voitosta.

Kuusi pihapuuna

Kuusi mainitaan Kalevalassa 30 kertaa. Vain mänty ja koivu mainitaan useammin. Jossain vaiheessa kuusi on jätetty kasvamaan pihapuuksi. Ja kun kuusi saavuttaa helposti 150-300 vuoden iän, se on myös todella jylhä pihapu.

Ei ihme, että Z. Topelius kirjoitti

Kuusi kasvaa keväällä yhdessä muun luonnon kanssa. Valokuva Tuula Kämi.

”Sitä kuusta kuuleminen, jonka juurella asunto”. Tiedetään, että Topelius kirjoitti lauseen Maamme-kirjansa motoksi Karjalohjan Kukkasniemellä. Tosin tälle kuuselle itselleen kävi huonosti. Arvelun mukaan kaarnakuoriaiset tappoivat sen 1800-luvun lopulla.

Mikko Raatikainen on (Sorbifolia 3/83) tutkinut kuusen käyttöä pihapuuna. Hän katsoo, että laajentuneitten viljelyalueitten takia pihoihin alkoi tulla tuulensuojan tarve erityisesti noin sata vuotta sitten. Aiemminhan ei tavallisia metsäpuita tuotu pihaan. Vanhat pihat olivat puuttomia tai ainakin kuu-

settomia, kuten vanhat piirroksiset tai maisemamaalaukset osoittivat.

Mutta nykyisin myös tavallista kuusta näkee pihapuuna. Raatikainen havaitsi, että kuusi oli Lounais-Hämeen viljelyalueilla koivun jälkeen toiseksi yleisin pihapu. Hän arvelee, että tämä johtuu siitäkin, että Lounais-Hämeessä on tämän sadan puolivälissä ollut kuusi-valtaisia metsiä enemmän kuin muualla. Muualla Suomessa kuusi oli kolmanneksi yleisin pihapuulaji. Kärkipaikoista kilpailivat koivun lisäksi mänty ja kotipihlaja. Vaahtera ja tammi kun eivät voi yleistyä kaikkialla maassamme.

Dooris Lee: Kiitospäivänä 1937.

mahtaaks Laineel Leokan sev värkin päälä ymmärtää. Helsinkist valtesmanska sen kuulen osti. Jos sehen vikaa tullee, mahtaaks se lähettää sen Tokmanil roplattavaks. Sanom mää vaan, et tyyrist pellii se o, mut kyl mar sil valtesmanskal rahhaa o, kun kuulen on piikaki. Ei se itte sitä värkkiis lykkä!

Kyl mar sil herrasväjel rahhaa o, vaikka pöksyi ostaat. Likka tuli yhrel päiväl koulust kotja parku suusa ja sano, ettei se tällä ennää lanellipöksyi jalkaas, kun herrasväjel likat oli koulun huusis nauranu sen pöksyil. Mää sanoil likkaa, ettei niin huanoo lintuu olekkan, ettei hyöhä-

miis kann. Mut likka porraa vaajet se tarttee kansa ostopöksyt. Mää sanoil likkaa, et jolsei sus muuta vikkaa ol kun sun pöksys, ei se sul häpjäks ol. Ei se raha puusa kasva!

Kun ei toi äijä vaan olis ostanut likal niip pöksyi! Kyl mää heittää kattelin siäl Taalperin puaris, mut niin ne oli ku hämmähäkiv verkoo. Munaisvian se likka ittellä ottaa semmottis pöksyis.

Kyl äijä niitten paketteis kans siin kohnas, kun se kylälä kotja tuli. Mahtoks se ostaat mul sev villajaku? Mää yritin sil hiukka viskutaat, et siäl Taalperin puaris oli niit erinomaisen korja jakku. Kyl Taalperir rouva mun kokoin tiätää.

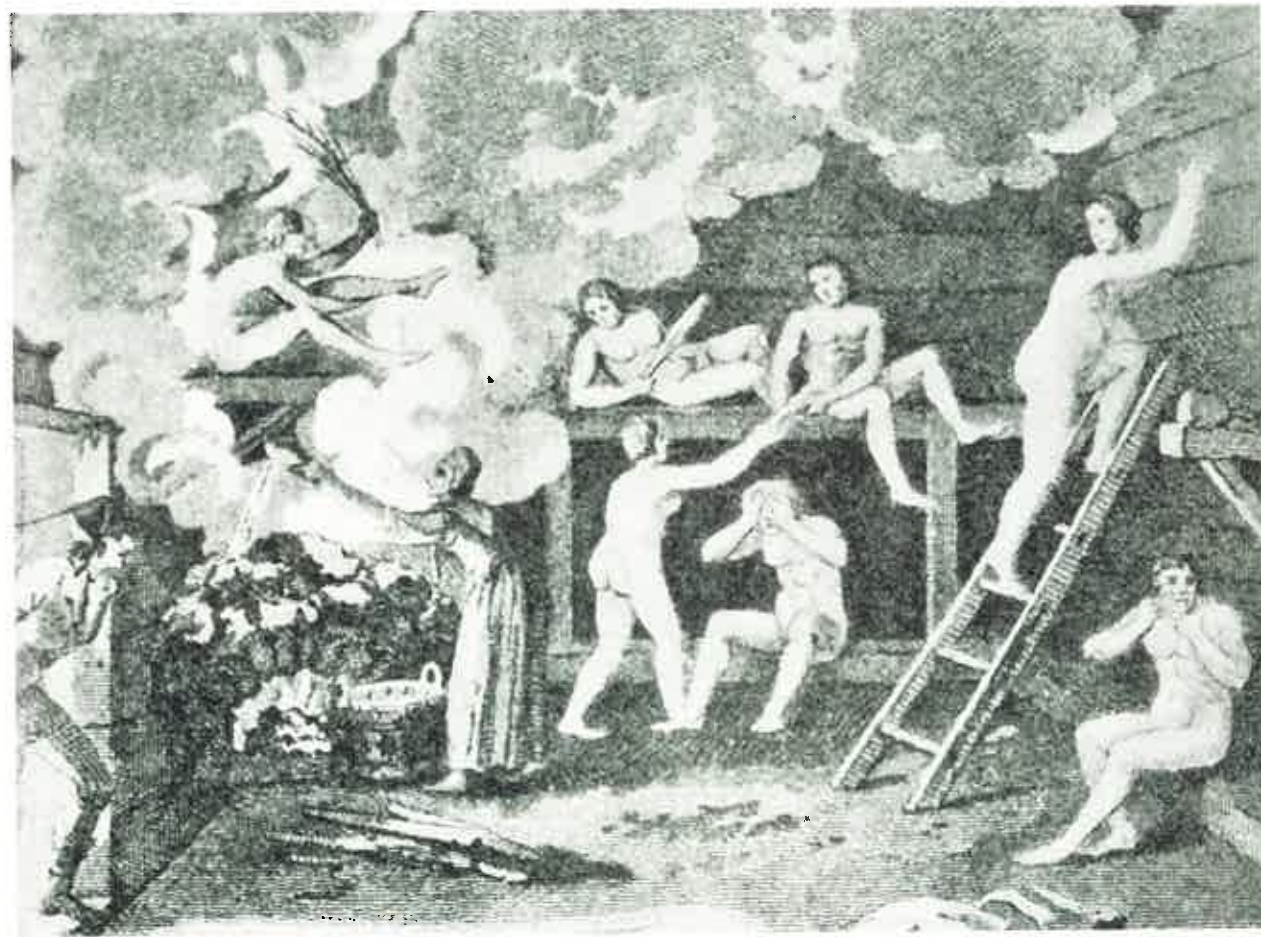
Äkkiin toi likka on kasvaa rojotannu. Pian mul siit jo apu tullee. Kyl mar se kuusijuhlaan ols uuren länninkin tarvinnu, mut ei siit rukkiist kans niin pal tullu sen alkusuv kuivuren kans. Ei se raha vaan joka läppeen piisa. Ei likka siit oikeen tykänny, kum mää tälläsin sen viime vuaren länninkiin uurer rain. Se sano, kyl joku sen tiätää, et se ov vanha länninki.

Kun ei vaan tulis lunta yälä! On siit kakarain koulumatkast ain murhet, jos lyä tiät tukkoon!

Kyl mää vaan Luajaatain kiitän, kun terveit ovat. On toi äijän selkän lämpynen niät... taitaa täsä jo unimattikin tulla...

Sauna, suomalaisen lempilapsi

Suomalainen sauna Acerbin matkekirjan mukaan 1799.

Sauna on suomalaiselle yhtä tärkeä kuin jokapäiväinen leipä. Me vanhempi väki vielä vaadimme, että pitää olla hyvä vihta, jolla pieksemme itsemme niin että varmasti kutke kropasta lähtee. Hyvin haudottu vihta tuo saunaan sen oikean tunnelman, johon olemme tottuneet. Kesäaikaan ennen tuotiin saunaan vielä lehdeksiä ja yrttejä vahvistamaan tunnelmaa.

Mutta kyllä jokaisen on syytä tutkia kuntonsa miten paljon tätä leikkiä kestää. Epäterveellinen on myös huonosti lämmitetty sauna, jossa ei saa itseään kunnolla haudottua, voi käydä vilunväreet seurauksineen.

Ensimmäiset muistikuvani saunomisesta on jo ennen kansalaissoittoa, kun käytiin mummolassa saunomassa, sillä kotimökillä ei ollut saunaa. Se oli ehkä talvi 1916, kun meitä naperoita peiteltiin rekivällyjen alle, että ei pakkaneen päässyt puremaan. Kyllä sieltä vällyjen alta piti vähän kurkistaa, sillä reen narina ja lumisen metsän vilkunta oli niin erikoista silloin, kun kokemukset vielä olivat vähissä. Kun oltiin perillä, isomamma Lovisa otti meidät suojelekseensa ja tuli itse saunamuoriksi. Mutta kesken kaiken alkoi tapahtua: tati toi hälytyksen, että Nokkalan taloon on poikennut raskaana oleva kulkurinainen, jon-

ka hetki on tullut. Nyt vaihdettiin meille huoltajaa, viestintuoja jäi tilalle ja mummoa vietiin. Tuvasta vaatetta päälle ja noutajan rekeen. Tirkistelimme nokisesta saunan ikkunasta, miten hyvä hevonen ravasi. Se ohitus oli kuin salaman välähdys.

Tämä Lovisa-mummo oli sellainen itseoppinut kättilö eli paarmuska. Itsellä 13 lasta, joten henkilökohtaista kokemusta oli niistä touhuista. Kerrottiin myöhemmin, että kaikki sujui onnellisesti, kun tämä nainen osui taloon, jossa tunnettiin lähimmäisenrakkautta. Hänet otettiin vastaan, ja kun vielä löytyi paarmuskakin, jolla oli kokemusta,

Kuusi

Kotimainen kuusi (*Picea abies*) oli Dendrologian seuran nimeämä vuoden puu v. 1983, mutta itse asiassa se on ”vuoden puu” jokaisena vuonna ainakin joulukuussa, sillä kuusi, joulukuusi, on meillä ylivoimaisesti käytetyin joulupu. Kuusi on metsissämme mahtava laji, josta syystä puu ansaitsee oman artikkelinsa Someron Joulussa. Samalla aloitamme ehken seuraavinkin vuosina jatkuvan puusarjan tässä lehdessä.

Kuusi kuuluu yhtenä lajina *Picea*-sukuun. Lajeja on kaikkiaan n. 40 ja niistä vain kaksi kasvaa luonnonvaraisesti syntyneinä esiintyminä Euroopassa. Oman kuusemme lisäksi löytyy pienialaisesti kasvava Serbian kuusi, *Picea omorica*. Viimemainittua on viime vuosina paljonkin jo istutettu puisto- ja pihapuiksi Suomeen. Suomessa kyllä viljellään hyvin tai huonosti onnistuen yhteensä noin 17 kuusilajia. Lisäksi tulevat sitten *Abies*-lajit eli pihdat (jalokuuset), joita myös on lukuisia lajeja.

Tiedetään, että kuusi on eurooppalais-siperialainen laji ja ns. kontinentaalinen (mantereellinen) laji, joka on tullut maahamme männyn ja koivun kanssa viimeisen jääkauden jälkeen, vaikkakin yleistyi vasta kolmisentuhatta vuotta sitten. Kuusi tuli Suomeen idästä ja olisi vieläkin matkalla eteläiseen Ruotsiin, Tanskaan ja läntiseen Norjaan, ellei kuusta olisi istutuksin matkalla autettu. Kummallista kyllä kuusen nimi on englanninkielessä Norway spruce, Norjan kuusi.

Kuusi kestää huonosti keväthallouja, siksi se etenee omalla tavallaan. Sitkeästi se ensin sinnittelee emoi- tai verhopuuston alla, kunnes sitten valtaa kasvupaikan. Lopulta se on alueensa valtiaksi ja tukahduttaa muut lajit joko kokonaan tai ainakin melkein. Luonnonoloissa vasta kulot tai myrskyt saavat metsään niin paljon valoa tai niin suu-

Valokuva Tuula Kämi.

ria aukkoja, että muut puulajit pääsevät palaamaan alueelle.

Kuusella on silti myös omia vihollisia. Näistä pahin on ns. maanousemasieni eli juurikäpö (Heterobasidion annosum). Sitä vastaan ei oikeastaan auta muu kuin kuloitus ja/tai toisen puulajin istutus alueelle. Kuusella on myös muita lahohtajasieniä. Lisäksi on olemassa neulastauteja kuten kuusensuopursuoste, jota esiintyy kausittaisesti. Tässä taudissa neulaset muuttuvat keltaisiksi ja varisevat myöhemmin aiheuttaen kasvutappioita. On myös olemassa haittoja tuottavia hyönteisiä kuten nimeltään tunnettu tukkimiehen täi (*Hylobius abietis*), joka voi tuottaa isoja vahinkoja nuorissa avohakkuualueiden kuusikoissa nakertaessaan koloja taimen tyvelle.

Kuusi joulukuusena

Emme ole ihan varmoja siitä kuinka kauan kuusipuuta on käytetty joulukuusena. Joka tapauksessa tapa on alkanut Saksassa 1500-luvulla Elsin alueella tai ainakin v. 1605 Strassburgissa, jonne on jäljitetty ensimmäisen joulukuusen pystytys. Ilmeisesti tämä saksalaisten ”Tannenbaum” on kuitenkin ollut saksanpihta eli *Abies alba*. Joulupuun käyttö yleistyi Saksassa 1700-luvulla, jolloin myös kynttilät tulivat kuuseen. Pohjoismaihin ensimmäiset joulukuuset tulivat 1800-luvun alussa. Ja kuten kaikki ”innovaatiot” tämäkin uutuus omakuttiin ensin herraskartanoiden saleihin ja sitten vähitellen vauraihin talonpoikaistaloihin ja kaupunkien porvariskoteihin ja lopulta työläiskoteihin ja käytännöllisesti katsoen joka kotiin. Ensimmäisen joulukuusen tulo johonkin syrjäiseen kylään oli tapaus, jota kutsuttiin naapurinkin näkemään. Kaarlo Wartiainen (1858-1931) on kertonut kuinka hän 12-13 vuoden ikäisenä eli noin vuonna 1870 sai päähänsä valmiiksi suunnitelman joulukuusen hankkimisesta kun oli sellaisesta lehdessä lukenut. Hän toteutti suunnitelmansa vanhempainsa vastustuksesta huolimatta ja näki siksi paljon vaivaa mm. kynttilöiden hankkimisessa. Kun poika sitten jouluaattona sytytti kynttilät oli tunnelma niin harras, että isä pyysi sammuttamaan kynttilät, että myös naapurit pääsevät joulupäivinä ihmettää katsomaan. Ja seuraavana päivänä oli-kin pojan kotiin Tammistoon, Alastarossa, oikea kansainvaellus - ja seuraavina jouluina oli seudulla jo kymmeniä joulukuusia. (Mainittu kertomus julkaistaneen tässä lehdessä erikseen).

Suomessa on joulupuuna lähes yksinomaan ollut kotoinen kuusi. Vaikkakin viime vuosina on myös

set, jotka olivat näytteillä Pitäjän-päivien yhteydessä Someron museossa ja sittemmin kunnantalolla heinäkuussa 1987.

Jaatilan kylän kehitys

Esimerkiksi sopii ottaa oman kotikylän kehitys. Jaatilan kylässä on Schroderoksen kartan mukaan ollut v. 1647 kolme taloa. Kuten oheinen kartta (kuva 1) osoittaa, ovat talojen omistajat vapaasti suomen-taen olleet Matti Matinpoika, Jaako Matinpoika ja Antti Santerin poika. Miehiä kaikki, kuinkas muuten. Tapa, että tilan omistajaksi mainitaan mies on siis ainakin 340 vuotta vanha Somerolla. Eikä tapa taida olla toinen vieläkään tasa-arvon vuonna 1987.

Karttaan on merkitty vain pellot ja lähiniityt. Talojen paikka näytti olleen nykyisellä ns. Mäkelän mäel-lä. Pellot sijaitsivat kaikki mäen ja Jaatilanjoen välissä rajoittuen etelässä suunnilleen nykyisen museon kohdalle ja pohjoisessa Larpan pel-lon teollisuuslaitosten paikkeille. Hämeen Härkätietä tai siltaa Jaati-lanjoen yli kartalla ei näy, eikä myöskään Pappilan kartalla. Sen si-jaan Ruunalan kylän kartalle pätkä tietä on päässyt merkinnällä ”tie Turusta Hämeenlinnaan”. Jaatilan-joen länsipuolella Härkätie on siis jäänyt Jaatilan ja Pappilan väliseen kartoittamattomaan vyöhykkeeseen, joka on ollut kylien vainioiden ulkopuolista aluetta.

Sitä, ovatko Jaatilan kylän tiluk-set ns. hamarjaolla (vasarajako) tai sarkajaolla (aurinkojako) jaetut, ei-vät kartat yksiselitteisesti kerro. Tulisi erikseen tutkia, olivatko ky-län tilukset yhteisiä, jolloin nautin-nat vaihtelivat tilojen kesken, vai olivatko tilukset kiinteästi jaettuja. Vasta isojaon avulla 1700-luvulta lähtien määritettiin kylien kaikki alueet, myös metsät, ja maa jaettiin

talojen kiinteisiin tiluksiin.

Isojaon kartta Jaatilan kylästä on päivätty vuodelle 1765. Kylien ja al-kuperäisten talojen rajat perustuvat isojaon mukaiseen rajojen käyntiin tänäkin päivänä. Myös tilojen maa-rekisterissä oleva numerointi (aik. maakirja) perustuu edelleen isojaos-sa kirjattuun ja kartoitettuun järjes-telmään.

Isojaon toimitti Jaatilassa And. Hammar niminen maanmittari. Iso-jakokartta on erittäin hyvin säily-nyt ja kuvaa tilukset tarkasti. Kylän eteläosaa kuvastavasta kartan osas-ta (kuva 2) näemme mm. tieverkon, viljelykset ja talot. Viljelyksiä oli 120 vuoden kuluessa raivattu ”Mä-kelänmäestä” länteen nykyisten Si-molan (Talonen) ja Taka-Simolan (Sariola) tilojen tonttimaiden lähei-syyteen. ”Larpan pellot” muodosti-vat edelleen yhtenäisen suurimman peltoalueen. Joen lähellä pohjois-eteläsuuntaan kulkeva ”tilustie” halki peltojen on nähtävissä sekä 1647 että 1765 kartassa, mutta myöhemmissä kartoissa reittiä ei enää esiinny. Sen sijaan varsinainen tieverkko, joka kattaa Hämeen här-kätien ja tilustiet pohjoiseen, on ra-kenteeltaan yllättävän samankaltai-nen kuin se on ollut tälläkin vuosi-sadalla. Isojaon jälkeen viljelyksiä raivattiin edelleen lisää, väestö li-sääntyi ja tiloja jaettiin pienemmik-si yksiköiksi. Tilojen palstat joutuivat erilleen toisistaan ja syntyi seka-va kiinteistörakenne. 1800-luvun lopulta alkaen toimitettiin isojaon järjestelyjä, joilla koottiin tiluksia yhteen ja muodostettiin järkiperäi-sempiä maatilayksiköitä.

Jaatilan kylässä isojaon järjestely toimitettiin 1890-luvulla. Kartan laati toimitusta varten varamaan-mittari Matti Nordman v. 1893 (ku-va 3). Kylän eteläosan viljelykset olivat kartan mukaan kasvaneet suunnilleen nykyiseen laajuuteensa. Kyläkeskuksessa oli huomattavan suuri määrä rakennuksia, jotka täl-

lä hetkellä ovat hävinneet. Osa lie-nee ollut tilattoman väestön asu-muksia.

Kartat ovat osa historiaamme

Karttamateriaalia kuluvalta vuo-sisadalta on runsaasti. 1900-luvun suurimmat maankäytön uudistuk-set liittyivät torpparilain (Lex Kal-lio) mukaiseen torppien itsenäisty-miseen 1920-luvulla ja siirtoväen asuttamiseen toisen maailmanso-dan jälkeen. Leimallista parille vii-meiselle vuosikymmenelle on taas ollut asutuksen kasvu taajamissa, kuten Someronkin keskustassa. Kaikki nämä muutokset on tallen-nettu kiinteistömuodostuksen yh-teydelle tehdyille toimituskartoille, peruskartoille, kaavoitusalueiden pohjakartoille ym.

Vanhoilla kartoilla on oma histo-riallinen merkityksensä. Ne osoitta-vat aikakautensa talojen ja viljelys-ten sijainnin ja yhdessä muiden his-toriallisten tietojen kanssa luovat kuvaa yhteiskuntamme taloudelli-sesta kehityksestä. Kun verrataan Schroderoksen v. 1647 karttoja myöhempiin 1700-luvun loppupuol-en isojakokarttoihin ja 1800-luvun lopun isojaontäydennysten karttoi-hin, saadaan havainnollinen kuva viljelysten, asutuksen ja muun maankäytön kehittymisestä Some-ron kylissä. Aihe sopisi tutkielmien kohteeksi somerolaisille opiskeli-joille ja alan harrastajille.

Nykyisessä nopeatempoisessa yhteiskunnan muutoksessa on hyö-dyllistä pysähtyä tutkimaan koti-seudun maankäytön ja ympäristön kehitystä menneinä vuosisatoina ja saada näin syvempää näkemystä yhteiskuntamme muuttumisen pe-rusteista. Vanhat kartat tarjoavat tähän oivallisen lähdemateriaalin.

sillä kaikki lähikylien senaikaiset lapset ja nuoret olivat hänen opas-tuksellaan elämäntaipaleensa aloit-taneet.

Sitten lähdettiin kotimökille puh-taana ja rikkaampana yhtä elämys-tä, joka on säilynyt tuolla muistin lokeroissa kuin olisi eilen tapahtu-nut. Talvinen myöhäisilta kuuta-mon luodessa varjojaan - - - se oli jotakin.

Seuraava muistikuva on jo kan-salaissodan jälkimainingeista. Sau-nottiin naapurin pienessä riihessä, kun saunaa ei vielä ollut. Riihen parret vain oli työnnetty kasaan, ja siellä tasapainoiltiin.

Kun täti minua siellä ylhäällä kylvetti, niin ovi vedettiin auki ja huudettiin, että ”Tulkoo poihjaat kylpöö”. Ei sieltä ketään tullut ei-vätkä he meitä sen enempää häirin-neet. Tämä oli jokin haravointipat-rulli ja murteesta päätellen vieras-paikkaisia. Silloin oli jo suurimmat rytinät ohi.

Seuraavaksi jo rakennettiin ta-vallinen savusauna, jossa oli maa-lattia, siinä vain joitain laudanpätkiä jalkojen alla. Seinävierellä oli penkki, joka oli kiinnitetty lujasti seinään. Lauteet oli hirrenpätkistä ja lankuista kyhätty, raskasraken-teiset mutta kuitenkin turvalliset. Iso pata oli kiukaalla kivien päällä, josta saatiin lämmin vesi. Siinä vaan piti toimia harkiten, että ei polttanut itseään sieltä vettä kuro-telellessa.

Pojan mökillä on vielä tänä päi-vänäkin hyvä savusauna. Kun sen hyvin lämmittää ja sen konstit tun-tee, niin ei sen parempaa löylyä tule mistään.

Vaikka on jo lähes neljäkymmen-tä vuotta, kun siellä on viimeksi li-hoja palvattu, niin tuoksu on yhtä herkuellinen kuin silloinkin. Systee-mi on tässä sama kuin edellisessä-kin, erotuksena vain sementtilattia. Savusaunaa nykyään pidetäänkin jo ylellisyytenä.

Saunat oli ennen moneen käyt-töön. Siellä näki perheen uusi tulo-kas päivänvalon ja sai ensi pesun ja täältä ajasta lähtijä viimeisen pesun. Siellä kupattiin, hierottiin kolotta-via jäseniä, puoskarimummot kyl-vettivät lapsia, jos pitkään vuoteen-sa kastelivat. Siellä hierottiin ”lyö-pä” paikoilleen, tai jos oli ”mako muljastanut” kuten sanottiin. En tiedä mihin tämä perustui vai oliko se vain taikuutta, mutta tuosta pal-lean kohdalta he kopeloivat.

Näin siellä saunassa hoidettin puhtaus sekä terveys ja vielä osa ruuastakin: piapokset keitettiin ja kuivattiin, maltaat idätettiin ja kui-vattiin. Kun possu teurastettiin, piti jo aamulla laittaa saunan pesään puita, että saatiin kuumaa vettä kalttaukseen ynnä muuhun. Silloin olikin jo muuripata ja savu meni ulos korsteenista.

Tähän koulutus- ja tietoyhteis-kuntaan syntynyt ihminen varmaan ajattelee, että oli se sauna silloin oi-kein saastan pesä, kun sinne maa-lattiaan kaikki vedet ja veret imey-tyivät, mutta sitä se ei ollut, sillä sa-vu desinfisioi sen hyvin. Voi olla, että epäsiisti nykysauna on suurem-pi pöpöjen pesä. Kun savusaunaa alettiin lämmittää, niin ensin laitet-tiin kaikki lävet ja luukut kiinni, et-tä savu laski lattiaan asti. Eivät siel-tä pöpöt ylös nouseet, eikä siellä mitään vierasta ollutkaan.

Kun sauna oli näin monikäyttöi-nen, niin sitä pidettiin lähes pyhänä paikkana. Ei siellä saanut mekastaa eikä paukutella. Sanottiin, että tu-lee rupi takapuoleen, jos siellä paukku pääsee.

Nykyään saunotaan jatkuva-, kerta- ja sähkölämmitteisissä sau-noissa. Tätä viimeainittua huuli-veikot sanovatkin ihmisgrilliksi. Kyllä kaikki saunat grilliä muistut-tavat, kun on lämmitetty niin että oven pieletkin jo polttaa. Ei tällai-sessa pätsissä tule edes hiki, vaan hikihuokoset supistuvat kokonaan

sinä kipristellessä.

Kyllä sitä taitoa pitää olla sau-nan lämmityksessäkin, vaikka sau-na-Mikoksi noissa sotahommissa laitettiin sakin yksinkertaisin. Tul-koon tässä vielä kerrotuksi eräs saunareissu siellä jossakin 45 vuotta sitten. Teimme erään metsälammen läheisyyteen hiekkakumpareen kyl-keen puoliksi maahan kaivetun sau-nan. Se oli noin 1—1,5 kilometriä asemiemme takana. Oli ryhmäni lämmitysvuoro, ja tehtävän sai kak-si miestä. Sovimme ajan, milloin en-simmäiset kylpijät saavat mennä.

Kun menimme, niin lämmittäjät jo kylpivät häkälöylyjä pois. Toi-nen syöksyi ulos ja lampeen, mutta emme voineet olla nauramatta, sillä hän oli aivan musta. Pojat olivat kaataneet pystykuivan tervashon-gan, ja siitä vaan hyvää saunapuu-ta, joka paloi komiasti. Mutta kiuas nokeentui niin, että kun heitti vettä, niin noki vain pöllähti. Kun tämä tervaksen noki tarttui hikiseen pin-taan, siinä olikin jynssäämistä, mut-ta eivät pojat siellä pimeässä sau-nassa tienneet muodonmuutokses-taan ennenkuin tulivat päivänva-loon.

Nyt alkoi tuuletus ja saunan puh-distus. Piti löytää kuivaa kuusta, jolla saatiin kiuas niin kuumaksi, että kivet punotti. Kyllä noki paloi. Vielä samana päivänä siinä saunot-tiin ja hyvät löytyt saatiinkin.

Monenlaisissa saunoissa on tul-lut kylvettyä, kun niitä on muuta-ma kymmenen tullut rakennettua-kin.

Siis riihenparsilta aina eliittisau-noihin asti.

Someron myytillisiä tarinoita

”Lähellä Kiiruun taloa asui mies, jota kutsuttiin Lasi-Kustaaksi. Markkinoilla hän vaihtoi hevosen, mutta se katosi eikä sitä mistään löydetty. Kustaa lähti tietäjän luo, mutta tämä lupasi antaa vastauksen vasta aamulla. Hän käski Kustaan mennä yöksi naapuritaloon. Mutta Kustaa ei viitsinyt niin kauas mennä, menikin lähellä olevaan latoon yöksi, siunasi itsensä kolme kertaa ennen nukkumaan menoaan. Yöllä hän heräsi, kello oli kahdentoista maissa. Hän näki noidan tulevan tuvastaan ja selittävän asian jollekin, jota ei näkynyt. Ilmasta kuului vastaus kun noita oli sitä kolme kertaa pyytänyt. ”Hevonen on haassa, sen jalka on puun rakoon tarttunut ja se on kuollut. Vaan kyllä se kysyjä sen jo tietää kun on ladossa yötä ollut”. ”Me ja kierrä sen niskat nurin”, noita huusi ja raivosi. ”En voi, koska se on kolmen lukon takana”. Mies oli näet kolme kertaa siunannut itsensä ennen maata panoa. Enää ei Kustaa mennyt noidan luo, vaan suoraa päätä kotiin. Hevonen löytyi haasta niin kuin ”tyhjä” sanoi. Sen jalka oli puun raossa kiinni ja hevonen itse oli kuollut.”

Somerolla, kuten muuallakin Suomessa on ollut runsaasti edellä kerrotun kaltaisia tarinoita, joissa esiintyy olentoja, joilla on yliluonnollisia voimia ja kykyjä. Tapahtumat liikkuvat salaperäisten asioiden parissa. Yliluonnollisia olentoja on paljon: vainajien henget, kummitusolennot sekä niin sanotut empiiriset luonnon olennot, kuten haltijat, jättiläiset, paholaiset ja noidat.²

Ihmiset ovat lujasti uskoneet kertomiinsa tarinoihin.¹ Havainnollisesti on kuvattu, miten käy, jos tekee kuten tarinassa on kerrottu. Uskomuksen mukaan esimerkiksi aarnihaudan löytäjä ei saa kirotta:²

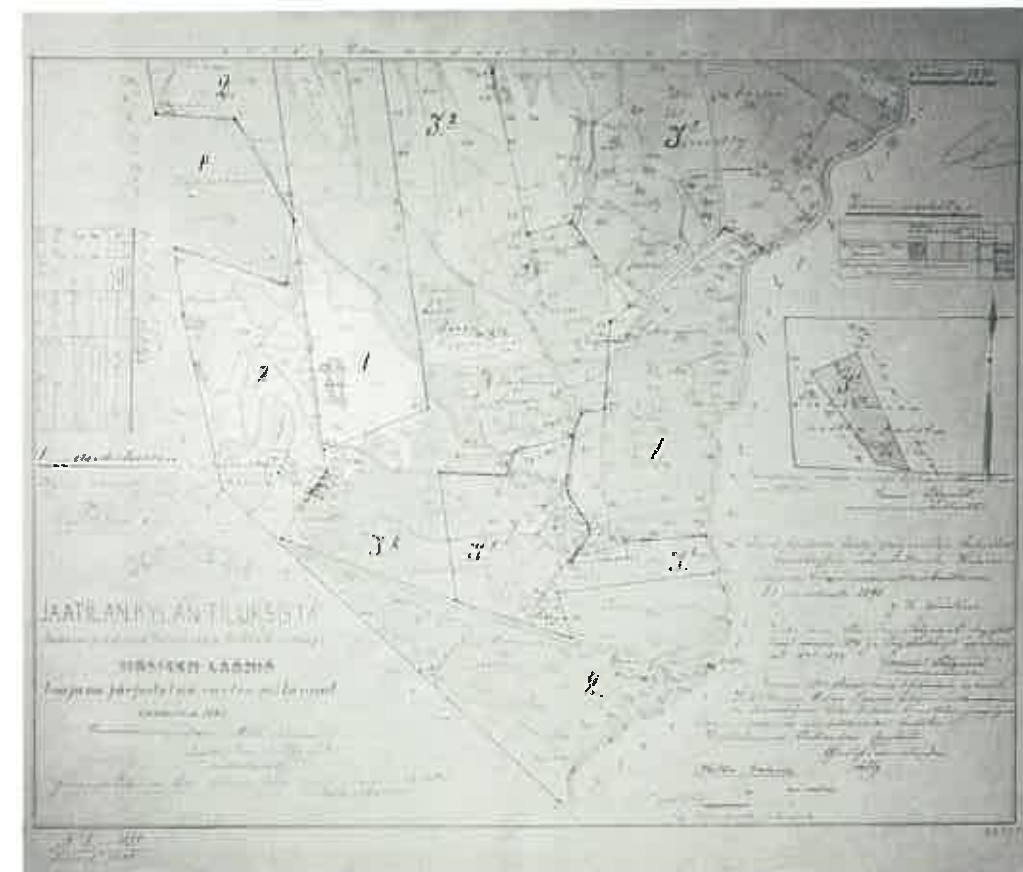
”Härkälän maalla oli aarnihauta. Juhannusyönä haudalla palaa tuli. Aarteet saa ylös, kun tietää, miten ne on maahan pantu. Eräs renki kynti härillä peltoa, jossa aarnihauta oli. Kuinka ollakaan, aura tarttui aarteeseen, joka oli tavallista matalammalla maassa. Renki kirosi, mutta silloin aarre hävisi niin että humautti. Vähän hopeaa siitä rengille sentään jäi.”³

Näin tarinoiden muodossa esitetty ”käskyt” ja ”lait” ovat parhaiten jääneet ihmisten mieliin.⁴

Someron kansantarinoita on koennut vuonna 1956 Eeva Kilpelä. Aineisto käsittää satoja tarinoita

Vuodelta 1765 Isojaon karta Jaatilan eteläosasta.

Vuodelta 1893 Isojaon järjestelyn karta Jaatilan eteläosasta.

Someron vanhimmat kartat

Suomen kolmas maanmittari Somerolla 1647

Someron vanhimpien kyläkarttojen historia sai alkunsa sodankäynnistä. Kuningas Kustaa II Adolfin palveluksessa oli saksalaisia maanmittareita, jotka olivat perehtyneet uuteen ns. pöytämittaukseen. Nämä olivat laatineet sotaa käyvälle kuninkaalle karttoja mm. Preussista v. 1626. Karttoihin ihas-tuneena kuningas antoi Ruotsi-Suomen silloiselle päämatemaatikolle, Anders Burelle v. 1628 valtakunnallisen kartoitusmääräyksen, johon sisältyi mm. kaikkien kyläkuntien taloudellinen kartoitus. Bure ryhtyi kouluttamaan maanmittareita, joista ensimmäiset määrättiin virkoihinsa v. 1633. Suomi sai tuolloin Olof Gangius nimisen maanmittarin Turkuun. Porin lääni sai maanmittarin seuraavana vuonna.

Kolmas Suomen maanmittari oli Lorentz Schroderos, joka määrättiin v. 1640 toimimaan Uudenmaan ja Hämeen lääneissä. Hänen Someron kylistä laatimansa kartat on päivätty vuodelle 1647.

Kylien kartat tehtiin nimenomaan verotusta varten. Kamari-kollegion ohjeissa vuodelta 1635 säädettiin mm.: ”Kun kylä on mitattu, on laskettava kukin aitaus erikseen ja selitettävä, paljonko kuhunkin voi kylvää. Samoin on merkittävä, kuinka suuri osuus kullakin talollisella on tontteihin, kylvöpeltoon ja niittyihin sekä montako äyrinmaata kukin talo nykyään käsittää.” Kun isojakoa ei tuolloin vielä ollut toimitettu, olivat kylien peltopalstat yhteisviljelyksessä.

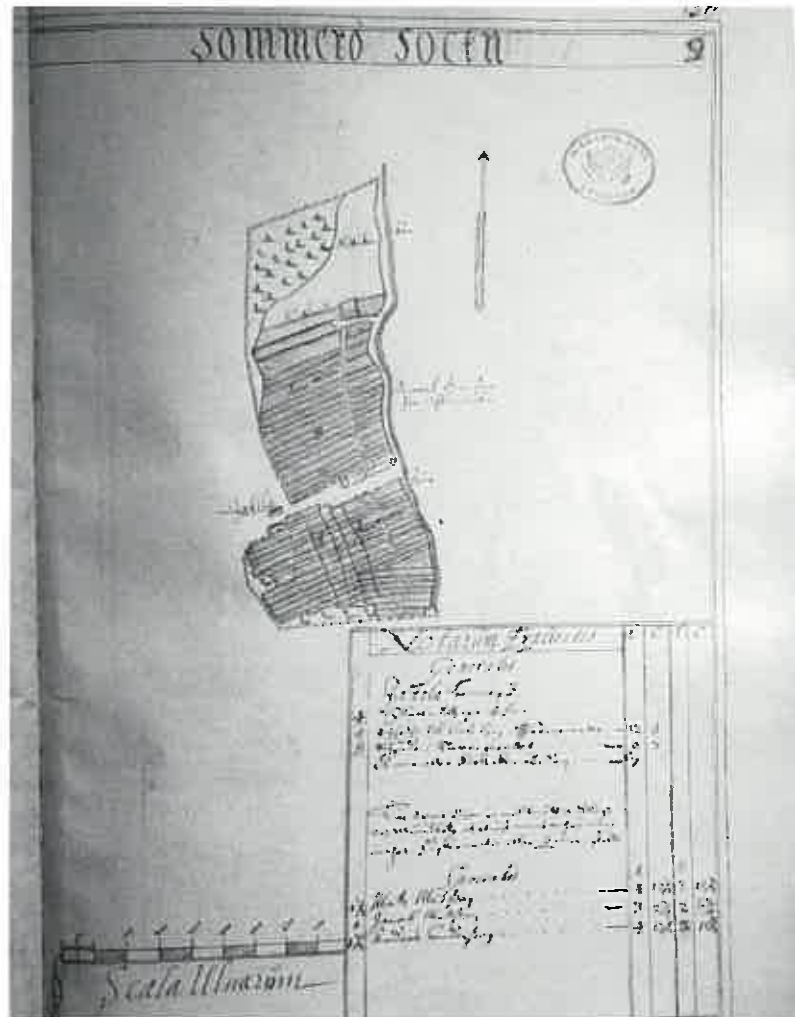
Someron kartoitetut kyläkunnat 1647

Schroderoksen 1640-1651 kartoittamat toistasataa kyläryhmää sijaitsivat silloisissa Sääksmäen, Someron, Tammelan ja Urjalan pitäjissä. Näiden taloudellisten mittauksen lisäksi hän suoritti myös maantieteellisiä kartoituksia ja mm. Hämeenlinnan kaupungin ympäristön kartoituksen.

Schroderoksen kartat ovatkin ilmeisesti vanhimmat tallella olevat Someron vanhoja kyliä kuvaavat karttapiirroksat. Niitä säilytetään maanmittaushallituksen historialli-

sessä arkistossa Helsingissä. Laurentio Schrodero, niinkuin hän on nimensä kartoille kirjannut, kartoitti Someron 17 kyläkuntaa v. 1647. Nämä kylät olivat: Wiluxila, Sillanpää, Rautia, Prästgården, Jaitila, Runal, Oinasjärvi, Kopila, Wiufvala, Jackola, Palikas, Wesanäija, Kiäldäis, Hirsjärvi, Härjänäija, Härjenlahti ja Salckola. Itse kukin voi näistä määritellä kylien nimet siten, kuin ne tällä hetkellä suomeksi kirjoitetaan.

Someron vuoden 1647 kyläkarttoja on tallella 14 kappaletta. Vesanojan, Keltiäisten ja Hirsjärven kartat ovat hävinneet. Somero-Seura tilasi näistä valokuvajäljennök-

Vasemmalla Jaatilan taloudellinen kartta vuodelta 1647.

Someron myytti-hahmoista. Lounais-Hämeen museo- ja kotiseutuyhdistys on käyttänyt myöskin tätä aineistoa tieteellisiin tutkimuksiinsa. Somero on osoittautunut vanhojen kansantarinoiden ja uskomusten säilyttäjänä varsin antoisaksi pitäjäksi. Tarinoiden kerääjien ansiosta tarina- ja uskomusperinteet ovat säilyneet meidän päivimme asti.⁵

Somerolla on kulkenut kansanperinteenä tarinoita mm. paholaisista:

”Huikkonmäki, mikä sijaitsee lähellä Kultelan ja Ihamäen rajaa, on ollut varsinainen kauhun paikka. Kerran yöllä oli joku kulkenut Ihamäestä Kultelaan päin ja nähnyt, kun paholainen oli kantanut Mannin Annin arkkua Huikkonmäkeen. Paholainen oli hakenut Annin arkun hautausmaalta viedäkseen sen Huikkonmäelle. Öinen kulkija oli kysynyt paholaiselta: ”Mihe sää sitä viät?” ”Se on Mannin Anni kum mun seljäsäin on, mää viän sitä verovoitas maksamaan kun ei papil verovoiata antanu”, oli paholainen vastannut.”¹

Someron tarinoihin kuuluvat myöskin noidat. Tämän seudun noita on ollut lääkekasveja tunteva parantaja, mutta myös ennustukset olivat hänen ”alaansa”:

”Isännältä oli kuallu hyvä hevone ihan noin vaa, ja sillan hän meinas et ny hän mennee noiran tykö apu hakemaan, ja se noita oli ottanut viinapullon ja alkanut tuijottamaan sitä, sit se oli sanonut et syylinen kyl näkyy pullost mut simmottas se on kränkkeellä et hän ei tahro saara selvil, et kuka se oikeen on, mut rippikirkos se juur on, ja kun se siält lähtee niin sillan selkiää koko asja. Rippikirkko päättyi aikoinaan, viinapullossa näkynyt olento oli isännän lähin naapuri, joka oli kadehtinut toisen hyvää hevosta niin paljon, että oli laittanut silakan piikin hevosen kielen alle, jolloin hevonen ei pystynyt syömään mitään.”

Tarina paljastaa, miten noidat olivat selvännäkijöitä, kun heille vei viinapullon. Harvemmin on kyseessä ollut kahvinporoista tms. katsominen.³

Somerolla, kuten muuallakin myyttilliset tarinat perustuvat ihmisten uskoon tai luuloon yliluonnollisista asioista. Pirut, noidat, jättiläi-

set, kummitukset sekä haltijat ovat somerolaisten mystisten tarinoiden ”pääosissa”. Tarinat ovat kulkeutuneet suusta suuhun sukupolvelta toiselle. Nykyään nämä Someron kansantarinat on ”säilötty kirjoihin ja kansiin” tulevia sukupolvia varten.⁴

Lähdekirjaluettelo:

Lounais-Hämeen kotiseutu- ja museoyhdistyksen vuosikirja XXVI, Eeva Kilpelä, Lauri Simonsuuri, Forssa, 1957
Someron Joulu, Osmo Rekolainen, Kyllikki Kujanpää, Pirkko-Liisa Rekolainen, Somero, 1978
Somerolehti, 26. 7. 1957
Somerolehti, 2. 8. 1957
Someron murrekirja, Pertti Virtaranta, Vammala, 1973

1. Somerolehti, 2. 8. 1957, s. 2
2. Somerolehti, 26. 7. 1957, s. 2

1. Somerolehti 26. 7. 1957, s. 2
2. Lounais-Hämeen kotiseutu- ja museoyhdistyksen vuosikirja, 1957, ss. 48, 55
3. Lounais-Hämeen kotiseutu- ja museoyhdistyksen vuosikirja, 1957, ss. 48, 55
4. Somerolehti 26. 7. 1957, s. 2
5. Lounais-Hämeen kotiseutu- ja museoyhdistyksen vuosikirja, 1957, ss. 48, 55

1. Someron murrekirja, 1973, s. 165
2. Someron Joulu, 1978, s. 28
3. Someron Joulu, 1978, s. 28

1. Lounais-Hämeen kotiseutu- ja museoyhdistyksen vuosikirja, 1957, s. 48

Tupalan Kallen elämäntyö

Someron keskustasta n. 2 km Helsingin tietä, tien vasemmalla puolella on istutettua kuusimetsää suorissa reiveissä ulottuen melkein Suojan taloon asti. Talon takana kulkee suuri rajaoja, joka erottaa Harjun ja Ihämäen kylät. Silloin tällöin kun satun kulkemaan tuon metsän ohi, se aina puhuttelee minua. Eikä ollenkaan siksi, että puut ovat hyvin kasvaneet ja elinvoimaisia, koska alueella kasvoi metsä vuosisadan alussakin. Ihmisen sisältä liikuttaa se, mikä paikalla kasvoi näiden kahden eri ikäkauden metsien välillä. Siinä lainehti vilja, ja karja kävi laitumella, peltosarat ulottuivat joenrantaan asti. Ne olivat Tupalan pellot. Osan näistä peloista oli Kalle Tuominen itse omin käsin metsästä raivannut. Se oli hänen elämäntyönsä.

Muistan vieläkin ne valtavat kantokasat, jotka oli kerätty kuivumaan maantien veressä olevan riihen luokse. Siinä tämä jo vanheneva mies hakkasi talviset polttopuut perheellemme aina kun muilta töiltään ehti.

Kalle Tuomisen isä, Joose, oli syntynyt Someron Lamminkylän Alitalosta. Viime vuosisadan loppupuolella hän emäntineen ryhtyi torppariksi Harjun Tupalaan, kun entinen isäntäväki oli sieltä lähtenyt ja siirtynyt muihin tehtäviin. Nämä rakennukset sijaitsivat hautausmaan ja Kirkonkoulun ulkorakennuksen välissä. Hautausmaa ei ollut silloin vielä näin laaja kuin nykyään. Tupalan torpan maat olivat jossain kirkon lähellä, eikä Helsingintien varrella niinkuin uuden Tupalan, näin arveli Hannes Tuominen. Samoin ajatteli myös Artturi Virta, joka on koko ikänsä asunut Somerolla. Vanhana lamminkyläläisenä hän kertoi, että hänen lapsuudessaan, vuosisadan alkupuolella, Tupalan torpan riihet olivat kirkon takana. Sinne johti oikopolkulapiston halki, nykyisen kanttorilan

kohdalta alaspäin.

Kalle Tuominen syntyi 1. 9. 1893. Hän sai kasteessa nimen Karl Einar, mutta kaikki sanoivat häntä Kalleksi. Sisaruksia oli kuusi. Martta, Anna, Hilja ja Yrjö etsivät itselleen omat tehtävänsä Somerolla. Janne muutti Amerikkaan, missä otti itselleen nimen John Suomi. Kallesta tuli maanviljelijä ja samalla uudisraivaaja.

Kalle Tuominen solmi avioliiton Helga Aaltosen kanssa. Heidät vihittiin tuomiosunnuntaina v. 1916. Pariskunta asui ensin Tupalassa Kirkonmäellä jonkin aikaa, sitten he muuttivat Rantalaan, lähelle Urmasta. Lapsia Tuomisen perheeseen syntyi kahdeksan. Vanhin poika Pentti kaatui sodassa. Lahja Kuisma kertoi, että kun poika oli syntynyt joulukuussa 1921, niin seuraavan vuoden kesällä perhe muutti omaan taloon uuteen Tupalaan. Tämä talo sijaitsi Tupalan maiden keskivaiheilla maantien veressä koirukujan päässä ja oli Tuomisen perheen kotina noin 35 vuotta.

V. 1918 torpat itsenäistyivät. Todennäköisesti näihin aikoihin Kalle Tuominen osti Harjulta nämä maat, yhteensä 17 ha. Siinä oli peltoa 9 ha, metsää 6 ha, loppu luonnonniittyä ja rantaa. Metsän Kalle Tuominen raivasi kokonaan pelloksi.

Työ tehtiin silloin käsi- ja hartavoimin, joten se oli hidasta ja raskasta. Pojat auttoivat isää raivamisessa ja kuokkimisessa, kertoi Hannes Tuominen — hänkin yhden pellon kuokkinut kun oli ”vähä poika”. Muuten heillä oli kuokkimassa sellaiset miehet kuin Kalle Lampo, Kalle Bom (Pummi) ja ”Kuokka-isäksi” sanottu — hänen oikeaa nimeään ei muistettu. Lisäksi oli vielä muitakin kuokkijoita.

Lahja Kuisma kertoi tapauksen näistä kuokkijoista, joille annettiin talonpuolesta ruoka. Nurmisen Ida (Iita) oli poikennut Tupalaan, ja

miehet olivat tulleet syömään. Silloin Ida oli istunut Kuokka-isän paikalle ja tämä oli sanonut Idalle: ”Men sää pois siit se on mun plassein.” Hän tahtoi aina pitää oman paikkansa.

Lahja muisteli myös, kuinka he, lapset, olivat usein koppa kädessä keränneet puupalasia pellolta, kun raivauksen jälkeen niitä aina nousi pinnalle.

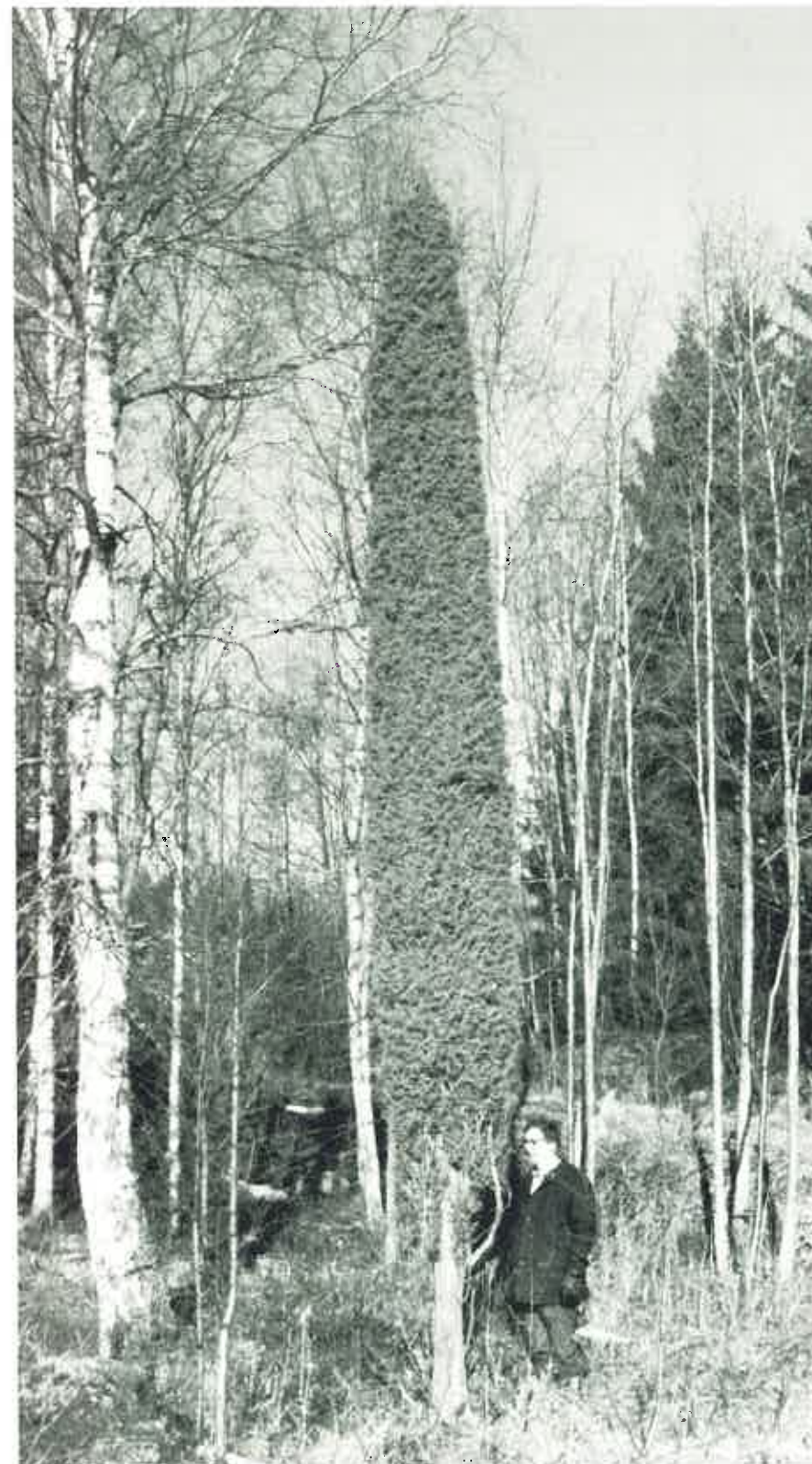
Tupalan isännän apuna ja työtoverina oli hevonen, sellainen vakaa ja rauhallinen. Paitsi maanviljelyksissä hevonen, oli talvisin tukkimetsässä, kun isäntä kävi ”souvisissa”. Parivaljakko oli myös hiekanajossa kun 30-luvulla kunnostettiin maantietä ns. Hankasmäen ahteen ja Urmaan kohdalta. Sota-aikana tehtiin hautausmaalle sankarihautausalue. Sinne vedettiin hiekkaa hevosilla — ja ajossa oli mukana myös Tupalan isäntä hevosineen.

Itse muistan Kalle Tuomisen sellaisena rauhallisena ja hyväluonteisena vanhankansan ihmisenä, joka oli aina työnteossa kiinni. V. 1955 Kalle Tuominen myi Tupalan maan tilan Malmikaivos Oy:lle. Hyvin ansaittua, hiukan helpompaa vanhuuttaan hän vietti Joensuun kylässä Tuulentupa-nimisessä talossaan Helga-emäntänsä kanssa. Hän kuoli 18. 5. 1968 ja hänet haudattiin Someron kirkkomaahan entisen lapsuudenkotinsa pihamaan kohdalle.

Kalle Tuominen ei saanut koskaan työstään kunniakirjaa tai ansiomitalia, niinkuin nykyään saadaan. Hänellä oli vain tyytyväinen mieli hyvin tehdystä päivätyöstä.

Somerolla hänenlaisiaan on ollut monia.

Tietoja tähän kirjoitukseen olen saanut Kalle Tuomisen lapsilta, rouva Lahja Kuismalta sekä Hanne ja Heimo Tuomiselta.

Huhturinkataja Huhturinpellon laidassa. Juurella Mauri Kämi. Kuva otettu keuhäällä 1987.

Lähteet

Painamattomat lähteet

Söderholm, Eira: Vahdon eteläosan viljelysnimet. Pro gradu -tutkielma 1975. Ty.

Virrankoski, Pentti: Suomen taloushistorian peruskurssi. Monistesarja A. Turun Yliopiston Suomen historian laitos.

M. Korhosen puhelinhaastattelu (KVTk)

Painetut lähteet

Hakulinen, Lauri: Suomen kielen rakenne ja kehitys. 1979 Keuruu.

Kiviniemi, Eero: Paikannimien rakennetyypeistä. Suomi 118:1. SKS 1975. Helsinki.

Laurikkala, Saini: Talonpoikainen talous. Someron historia I. 1949 Forssa.

Maasilta, Arvo: Tarua ja totta Torkkomäen Pietarista. Someron Jouluk 1980.

Nissilä, Viljo: Suomalaista nimitystutkimusta. SKS. 1962 Helsinki.

Nissilä, Viljo: Karjalan kannaksen paikannimistöä 1600-luvun tuomiokirjoissa. Nimikirja, Kalevalaseuran vuosikirja 1972.

Nyky-suomen sanakirja I—VII. Helsinki 1955—1982.

Oja, Aulis: Asutuksen vaiheet. Someron historia I. 1949 Forssa.

Pitkänen, Ritva-Liisa: Turunmaan saariston suomalainen lainanimistö. 1985 Rauma.

Suomen kielen etymologinen sanakirja I—VII Helsinki 1955—1982.

Tunkelo, E.A.: Suomen sanoista koti ja koto. Virittäjä 1933. N:o 3.

Vahtola, Jouko: Tornionjoki- ja Kemijokilaakson asutuksen synty. Nimistötieteellinen ja historiallinen tutkimus. 1980 Kuusamo.

Virrankoski, Pentti: Mitä historian-tutkija odottaa nimitystutkimukselta. Nimistötutkimus ja paikallishistoria. Paikallishistoriallisen toimiston julkaisuja n:o 2. Helsinki 1978.

Zilliacus, Kurt: Nimistötieteellisten synteesien aikaa. Nimikirja. Kalevalaseuran vuosikirja 52—1972.

Teksti on osa v. 1986 Turun Yliopistoon tehdystä laudaturtyöstä: Koillis-Someran viljelysnimistöä.

Peltoviljelyyn liittyvä nimistö: sorto, perko, kuokkamaa

Uudismaan tekoon, maan viljelykseen ottoon, liittyvää nimistöä ovat monet kuokkasuot ja kuokkamaat.

Eira Söderholm pohtii Kuokkapedon-tyyppisten nimien propriisuutta: ”Pellonnimien joukossa on myös useasti toistuvia appellatiivisia nimiä, joista ei aina voi suoralta kädeltä sanoa, onko ne katsottava propreiksi vai appellatiiveiksi. Sellaisia ovat esim. Riihipelto, Kuokkapelto, Aviopelto ja Kotopelto.” Tällä hetkellä olemme jo kaukana pellontekotapahtumasta ja nimi on propristunut: ”Itse asiassa nimeksi tuleminen periaatteessa taitaakin lähinnä olla sitä, että ilmauksen alkuperäinen käsitettä määrittelevä merkitys katoaa ja nimitys jäähmettyy nimeksi.”

Kuokkiminen oli 1700-luvulla vähintään yhtä tärkeä tapa saada maata viljelykseen kuin kaskeaminen ja kydöttäminen. Jokaisessa talonpoikaistalossa oli 2–3 rautakuokkaa, joilla on ollut tärkeä merkityksensä uudis- ja kauramaiden raivauksessa.

Saksan talon maihin kuuluva *Kuokkamaa* sijaitsee lähellä Rahkojaa Pajulan ja Kultelan rajamailalla. *Manunkuokkamaa* taas kuuluu Koivulan maihin. Kultelan peltoja ovat *Kuokkasuo* ja *Haankuokkamaa*. Kuokkasuon pellon kohdalla on *Penikkojantiessä Kuokkasuonahde*. *Särkjärvi*-nimisen lammen vieressä on vielä *Särkjärvenkuokkamaa*. Tekijän nimi tai toisen paikan nimi tuntuu liittyvän helposti kuokkamaihin: genetiivi määriteosana on näinkin yleinen.

Lähelle *kuokkia*-sanastoa tulee *sorto*-nimistö. *Sortaa*-sana merkitsee äestämistä, maan kuokkimista

ensimmäistä kertaa. Pajulan kylässä on *Isosorto* ja *Pikkusorto* -nimiset pellot aivan Pajulan alakulmilla Somerniemen rajoilla. Kultelan peltoista Mäkitalon ympärillä oleva pelto on nimeltään *Kotopelto* eli *Sorto*; siitä jonkin matkaa etelään päin on Mäkitalon toinen *Sorto*-niminen pelto ja vielä jonkin verran etelään päin *Sorrontakahäntä*. Melko lähellä Mäkitaloa *Penikkojantien* varrella sijaitsee pitkä pelto, jonka nimi on *Sorronoja*.

Sorto-sanana vanhuudesta todistaa se, että osittain jo vanhempienkin ihmisten mielissä on *sorto*-sanana alkuperäinen merkitys himmennyt. *Sorronoja* pellon nimenä lieenee tulkittavissa yksiosaiseksi paikannimeksi, siirrynnäiseksi: alkuperäinen ojan nimitys on siirtynyt pellon nimeksi. *Sorrontakahäntä* lieenee saanut nimensä muotonsa takia ja Mäkitalon *Sorto*-pellosta. *Sorto*-pellon synonyymi *Kotopelto* kertoo sanan länsisuomalaisesta asusta. A. E. Tunkelo mainitsee o:lisen muodon kuuluvan itämerensuomalaisten kielten ns. etelä-läntisen ryhmän sanavarastoon ja olevan iältään ainakin kantasuomalainen. Vanhassa kirjasuomessa *koto*-muoto on ollut yksinvaltiaana. Renvallin aikana se sai *kodin* toverikseen; nykyisin *koti* on yhtä yleinen kuin *koto* oli vielä 1700-luvulla. *Koto*-sanana alkuperäinen käyttöalue on laaja: lounaismurteet, koko Satakunta, Etelä-Häme, Iitti, Jaala, Etelä-Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa ja Tornion murteen alue. *Koto*-muoto on ollut vallalla myös vatjassa ja virossa. (tunkelo 1933, 400–401.)

Uudisraiviota tarkoittaa *perko*-sana. *Perko*-niminen pelto on Hirsjärvellä Vanhalan entisillä mailla. Pajulan Pruukan maihin kuuluu *Kujalanperko* eli *Kujalanpelto*. Pajulassa Markulan mailla on *Peronpelto* ja *Peronhaka*. Nimen määriteosa viittaa *perko*-sanaan. Vanhat

somerolaiset käyttivät esim. *Virtaperko* -sukunimestä muotoa *Virta-pero*. Nissilä mainitsee Tyrvään perko: pervon -muodon ja Kivennavan viljelmät: perkoja eli perkiötä, esim. Perkiö eller Koifwiko 1687 (jj 25: 975) Kivennavalla, niitty josta osa vanhaa pohjaa ja muu on raivattu Kotselän kylän metsäosuuksista — Toisaalta on tietenkin mahdollista, että Peronpelto on somerolaisittain Pedonpelto: d:tä Somerolla käytetään vain kirjakielessä.

Pajulanjoen toisella puolella on *Pummihaka* eli *Perkkiö*. ”Appellatiivi perk(k)iö on verbin park(k)ata ’raivata’ johdannainen. Perk(k)iö -nimien ja vastaavan käsitteen kokonaislevintä on läntisesti painottunut, joskin nimiä on jonkin verran myös Laatokan Karjalassa.”

Raivio-sana on synonyymi *perko*-sanalle. Alueen ainoa *Raivio*-niminen pelto on Kultelassa. Pelto on uusi, Kalle Pirttilän 50-luvulla raivaama pelto, joka sijaitsee Heinäsuon lähellä. *-io, iö* -johdinten ryhmään kuuluu hyvin erimerkityksiä substantiiveja. Yksi ryhmistä on paikan nimityksiä tarkoittavien substantiivien ryhmä. Uudessa kirjakielessä on denominaalinen *-io, -iö* -pääteellä tietoisesti johdettu suuri määrä sanoja. Sanalla *perkiö* on lounaismurteissa mm. merkitykset ’metsästä raivattu niitty; niitty vetisellä maalla; viljelemätön niitty rannalla.’

Huhtin peltoa huhtikuussa 1987.

KEIJO TOIVONEN

Joulumietteitä

Valokuva Tuula Kämi.

Tunnen suurta iloa joulun lähes-tyessä taas tänäkin vuonna, ja mieleni palaa menneeseen aikaan ja erikoisesti erääseen jouluun.

Olin saanut tehtäväkseni vierailla oman kotiseurakuntani joidenkin vanhusten luona erään veljen kanssa. En ollut aluksi kovinkaan innostunut asiasta ”kiireisenä” aattoiltana, mutta kun sitten näin, miten nämä vanhukset ilahtuivat siitä että heitäkin muistettiin, aloin ymmärtää seuraavan lauseen merkitystä, jossain määrin: ”Yksistänne lähimmäistemme palveluksessa olette Jumalamme palveluksessa”. Kun kuljin kotiin päin pitkin hiljaisia katuja, katsellen suurten lumihuutaleiden leijumista hitaasti maahan tunsin sydämessäni todellista iloa ja joulumieltä.

Muistan myös jouluaaton, jolloin meillä oli vieraana kolme amerikka-

laista nuorta miestä. En ollut tästäkään ajatuksesta kovinkaan innostunut aluksi, sillä jouluaahan kai pidetään jotenkin perhekeskeisenä. Mutta kuinka ollakaan, juuri nämä kolme nuorta toivat joulun hengen kotiimme.

He lauloivat meille, söivät kaiken mitä tarjottiin ja olivat tyytyväisiä saamiinsa arvokkaisiin lahjoihin (rusinapussi, keksipaketti ja piimälimppu). Enkä voinut sillekään mitään, että silmäni kostuivat, kun yksi heistä sanoi lähtiessään: ”Me olemme kaukana kotimaastamme, ja tämä on meidän ensimmäinen joulumme, kun olemme poissa kodeistamme. Ei ehkä merkitse teille kovinkaan paljon, että saimme olla teidän luonanne, mutta me tulemme muistamaan tämän aina.”

Niin se taitaa olla, että joulumiel-
tä ei voi ostaa rahalla eikä itsekkyy-

dellä, se on ansaittava muulla tavoin. Nykymaailmassa joulun todellinen merkitys on katoamassa. Jotain samantapaista lieenee liikkunut lauluntekijänkin mielessä hänen kirjoittaessaan ”vaan muistammeko lapsen sen” — mutta on selvää, että ennenkuin voi muistaa ketään, täytyy tietää, mitä muistellaan ja mistä syystä. Ihminen jolla on Pyhäät kirjoitukset, mutta joka ei koskaan tutki niitä, on samassa asemassa, kuin ihminen, jolla ei ole niitä. Kun me nyt hiljennymme viettämään Jeesuksen syntymäjuhlaa, on syytä muistaa, että vaikka se on tärkeä tapahtuma, niin paljon tärkeämpi on tieto siitä, että hän elää tänäkin päivänä.

Raili Hovila 3.8.1911—17.11. 1986

Viime vuoden marraskuussa saapui suruviesti: Raili Hovila, Somero-Seuran pitkäaikainen johtokunnan jäsen, oli poistunut joukostamme.

Raili Hovila kuului niihin harvoihin, jotka Somero-Seuran perustamisesta lähtien ovat kuuluneet Somero-Seuran johtokuntaan. Koko Somero-Seuran kolmenkymmenen kolmen toimintavuoden ajan Raili on tuonut lämpöä ja kotiseuturakkautta kotiseutuyhdistyksemme toimintaan ja sitä kautta myös somerolaiseen kotiseututyöhön.

Kun Someron museota perustettiin vuonna 1955, Raili osallistui moneilla tavalla museon rakentamiseen: Varojen saamiseksi museorakentamista varten järjestettiin Someroilla tukinkeräystalkoot. Raili organisoivat talkookahvit 19 taloon eri puolille pitäjää. Someron museoon Raili kutoi ja kudotutti kodissaan matot, museon toistuvan ja kamarin lattialle, ja kun museon vihkiäisjuhlia vietettiin vuonna 1956 valtakunnallisten kotiseutupäivien yhteydessä, järjesti Raili valtaisalle kutsuvierasjoukkoille juhlapäivälliset Vanhalaan.

Railin perinneruoka-alan asiantuntemuksesta saatiin nauttia myös vuonna 1978, kun Railin aloitesta Somero-Seura järjesti vanhan ajan ruokapidot Kiiruun koulun ruokalaan. Lähes kaksisataa ruokavieras-
ta antoi lämpimän tunnustuksensa Railin johdolla toteutetuille pidoille.

Raili Hovila 75 v. valok. Jouko Aaltonen.

Railin toinen rakas harrastus oli kansanomaisten käsityöiden teko. Vuonna 1980 rakensimme Railin johdolla paljon työtä vaatineen yli 900 työtä käsittävän vanhojen someroilaisten käsityöiden näyttelyn. Ilman suurta innostusta ja rakkautta ei laajan näyttelyn onnistuminen olisi ollut mahdollista.

Lukemattomat ovat ne perinne-käsityöt, joita Raili on tehnyt ja näin pitänyt yllä ja elvyttänyt kansanomaista käsityöntekotaitoa.

Lukemattomat ovat myös olleet ne Somero-Seuran järjestämät talkootilaisuudet, joihin Raili keitteli hernekeitot ja hoiti muun tarjoilun.

Niin kuin Vanhalan ympärillä kukkivat kukat loihitivat onnea ja hyvää oloa, niin perinneruuat, talkootarjoilut ja vanhat perinteiset käsityöt syntyivät muiden ihmisten iloiseksi tekemisestä.

Raili tunnettiin kotiseutuharrastuksestaan myös Someron rajojen ulkopuolella: Raili kuului useita vuosia Lounais-Hämeen Kotiseutuja Museoyhdistyksen naistoimikuntaan jäsenenä, johon yhdistyksen silloinen puheenjohtaja professori Esko Aaltonen erityisesti luotti.

Kotiseutuharrastuksistaan tunnistukseksi Raili Hovila sai Somero-Seuran kunniakirjan ja Suomen Kotiseutuliiton harrastusmerkin.

Somero-seuralaiset iloitsevat Railin kaikista 33 Somero-Seuran vuodesta. Rakkauden säteet eivät unohdu.

Tuula Kämi

teinen (SMS). Kuitenkin myös Länsi-Suomessa on *Palo*-nimiä, vaikka nimi on saattanut merkitä myös 'palanutta paikkaa' yleensä. Lounais-Suomessa on *Palo*-nimiä melko vähän; poikkeuksena ovat *Palo-metsä*-nimet, joiden valta-alue on juuri Lounais-Suomi. Vaikuttaa siltä kuin alueella olisi ollut käytössä appellatiivi *palometsä*, joka olisi ilmeisesti liittynyt kaskeamiseen.

Vaikka jo Kustaa Vaasan ajoista saakka metsää kuluttavaa kaskeamista oli pyritty rajoittamaan, jatkui kaskenpoltto Somerolla vielä 1800-luvullakin, ja sama oli tilanne muuallakin Hämeessä. Kaskeamisen lisäksi somerolaiset harjoittivat vielä kaskeamistakin ryöstävämpää polttoviljelyä, kydöttämistä: pihamaata poltettiin pelkillä paikalle kuljetetuilla seunoilla eli puuntuvilla, joihin lopulta päädyttiin, kun viertämällä polttaminen kehitettiin huippuunsa. Kytömaa antoi hyvän

sadon pari kolme kertaa, mutta maasta, josta ruokamulta näin oli poltettu ja sen tuhka kulutettu, oli kasvuvoima niin kokonaan lopussa, että viljelty pohja jäi miespolven ajaksi heittomaaksi, josta ei ollut edes lampaan laitumeksi. Jonkin verran Somerolla kydötettiin vielä 1800-luvun lopussakin.

Pentti Virrankoski antaa kydöttämisestä positiivisemmän kuvan kuin Laurikkala: kydönpoltto laantui 1600-luvulla, mutta alkoi 1700-luvulla levitä uudessa muodossa. Nyt pyrittiin yhteisvoimin kuivattamaan todella laajoja suoalueita; niitä viljeltäessä taas oli opittu varomaan liikaa polttamista ja parantamaan maata savea ajamalla. Tällaisten kydöttämisten tuloksena ei ollutkaan kasvuvoiman ehtyminen, vaan suon muuttuminen pelloksi. - Somerolla on hyvät ja vankat perinteet saven käytöstä suomaan elvyt-

täjänä ja päinvastoin, joten myös järkiperaistetty kytöviljely saattoi olla käytössä myöhemmillä ajoilla.

Koillisomerolaisiin nimiin kuuluvat *Kytöniittu*, *Kortekytö* ja *Kaukainenkytö*. *Kytöniittu* on Pajulas-
sa Paavolan pellon lähellä metsänraunassa. Pello on kuulunut Tervon torppaan, joka aluksi oli Markulan talon torppa ja myöhemmin Maasillan torppana. Hirsjärven kylän Vanhalan talon maita on *Kortekytö*, ja Kultelassa Levonahteesta itään sijaitsee pieni pello, jonka nimi on *Kaukainenkytö*. *Nen*-loppuinen määriteosa on melko harvinaisen. Kiviniemen mukaan vain kielenkäytössä yleisimmät *nen*-johtamisen adjektiiviattribuutin ja jonkin maastoappellatiivin konneksiot ovat voineet propriusua samanasuiksi yhdysnimiksi (vrt. Kivinen-, Koivunen-, Heinänen-) (Kiviniemi 1975, 33).

Aamusumua Huhturin pelloilla eiokuussa 1987. Valok. Tuula Kämi.

Maan viljeleminen pellon nimen antajana

Polttoviljelyyn liittyvä nimistö: huhdat, kydöt, kasket, palot

Nimistö on omiaan valaisemaan eri elinkeinojen historiaa. Varsinkin poltto- ja peltoviljelyyn liittyvällä nimistöllä on paljonkin kerrottavaa maan viljelykseenotosta ja sen eri vaiheita.

Keskiajalla ja uuden ajan alussa oli Hämeen, kuten koko maankin, maanviljelys joko polttoviljelystä - kaskeamista ja kydöttämistä - tai peltoviljelystä.

Kaskiviljelyssä on erotettu kaksi ryhmää sen mukaan, millaista metsää kaskettiin. Varsinainen kaski poltettiin lehti- ja sekametsään, ja se voitiin kylvää kahtena tai kolmena vuonna. Sitten se jätettiin ahoksi, joka metsittyi ja joka kaskettiin uudelleen 15-20 vuoden kuluttua. Huhta poltettiin järeään kuusimetsään ja siihen kylvettiin korpiruista.

Huhta-nimistöä Someron koillisesta osasta erottuu jonkin verran; sen sijaan *kaski*-nimiä on vain yksi: Pajulan Maasillaan metsänreunassa on *Kaskenaho*-niminen syrjä. *Kaski*-sanalla on lounaismurteiden länsiyhmissä merkitykset 'nuori koivu', 'katkaistusta koivusta kasvava verso tai oksa', 'puun vesa, nuori puu'. Myös viron *kaski*-sanana merkitys on 'koivu'. Lounais-Suomessa paikkojen koivikkoisuus ja kaskeaminen sitä paitsi liittyvät yhteen: kasket on siellä yleensä tehty lehtimetsiin ja kaskeamisen jälkeen paikoista on tullut koivikkoja. (Pitkänen 1985, 195.) - Ainakin tällä hetkellä Koillis-Somerolla kasvaa hyvin vähän lehtimetsää, joten *huhta*-sanaston suuri määrä *kaski*-sanoihin verrattuna selittyy tästäkin perspektiivistä.

Pajulan Vahlionkulmalla on laajahko *huhturi*-sanojen nimiryvä: Kärälän *Huhturi*-niminen pelto,

Mäkilän talon *Huhturinpelto*, Kärälän *Huhturinmetsä* ja lisäksi *Huhturinsuo*, jonka vieressä on vanha *Miilunlassi*, tervamiilunpolttopaikka. Kärälän *Huhturiin* laskee *Huhturinoja*. Melko lähellä on myös *Ämmäinhuhdanmäki*.

Huhturi-peltojen länmääritys vie 1700-luvun loppupuolelle tai sitä kauemmas. Vahlionkulma on saanut asutuksensa isonjaon yhteydessä, kun Pajulan kylän liikamaista erotettiin Vaaljoki-niminen kruunun uudistila vuonna 1797. Kärälän talon vanhassa tiluskartassa on kuitenkin peltoa merkitty nykyisen *Huhturin* kohdalle - kartta on vuodelta 1786.

1700-luvun lopussa tiedetään Pietari Torkkomäen raivanneen ainakin kolmelle talolle tilukset Vahlionkulmalle.

Lauri Hakulinen manitsee, että *ri*-päätettä käytetään lähinnä tekijän nimissä - *ajuri*, *taikuri* - mutta myös halveksivasävyisissä olennon (tekijän) nimissä - *kuhnuri*, *nylkyri*, *pelkuri* - ja joskus harvemmin esiinnee nimissä - *hakkuri*, *vesuri* tai maastoterminä - *hyppyri*. Ritva-Liisa Pitkänen puolestaan kirjoittaa *-ri*-päätteen olevan paitsi tekijännimitysten johdin myös *Hyväri*, *Ilmari* -tyyppisten vanhojen henkilönnimien johdin. Myös paikannimissä on ilmeisesti vanhastaan ollut käytössä *ri*-nimenmuodostusjohdin. Samaa mieltä on Jouko Vahtola pohtiessaan *Kaituri*-nimien levinneisyyttä: "Nimien paljous edellyttanee tyyppiltä melkoista vanhuutta, mutta kun otetaan huomioon myös se, että nimetyissä kohteissa on runsaasti erilaisten pienmaastojen, peltojen ja niittyjen nimiä, lieenee tyyppin produktiivisuus jatkunut myöhään, ainakin keskiajalle."

Huhti-nimistä on Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kokoelmassa Someron lisäksi esiintymistietoja vain Nakkilasta ja Kokemäeltä:² Vuodelta 1902 on N. Ruususen

antama tieto Nakkilassa olleesta, jo kadonneesta maatilasta. Salme Perttilän cum laude -työssä (1954) -on tieto Kokemäen Karekselan *Huhturi*-nimestä: Jussi Huhturi oli ollut sellainen isäntä, jolla ojaa kaivaessaan oli kolme turvetta yhtäaikaan ilmassa siinä kuin muilla yksi, eikä kolme renkiä präjännyt Jussille puiden teossa. Nykysuomen sanakirja esittää *huhta*-sanana kohdalla Aleksis Kiven sitaatin: "Mies *huhto* kuin villitty, ryhtyipä mihin työhön tahansa." - Entäpä, jos Pietari Torkkomäki, jonka hurjasta työnteosta ja jatkuvasta liikkuvuudesta on Someron -seudulla vieläkin laaja kasku- ja sananparsiperinne - "Toisii tullee ja toisii mennee kun Torkkomeän Pietarin häisiä." - olisikin jättänyt työnteostaan sanallista perintöä Pajulan Vahlionkulman laajaan *Huhturi*-nimistöön! *Huhta* ja *huhta* voisivat näin molemmatkin viitata Pietari Torkkomäen suuntaan.

Huhturi-johdannaisen lisäksi on alueella toinenkin ilmeisesti *huhta*-sanasta tullut johdos: Kivisojan kylän Keltanummen talon takana on *Huhtimo*-niminen pelto. *-mo*, *-mö* -loppuiset johdokset ovat lähinnä tekopaikan nimiä: *veistämö*, *kutomo*, *valimo*.

Huhta-sana sinällään tarkoittaa kaskea, 'järeään metsään raivattua kaskea' ja 'kylvettyä kaskimaata' ja kuuluu vanhoihin omaperäisiin kulttuurisanoihin.

Kaskeamiseen saattaa liittyä myös *palo*-nimistö, jota Koillis-Somerolla edustaa *Palikaistenpalo*, Pajulan Alakulmalla lähellä Somerniemen rajaa oleva jo metsittynyt alue *Isosorto* ja *Pikkusorto* -nimisten peltojen vieressä. *Palo* sanana tarkoittaa sekä kaskea, polton jälkeistä kaskea että tulipaloa. Ritva-Liisa Pitkänen kirjoittaa väistökirjassaan, että arkistotietojen mukaan kaskisanastoon kuuluva *palo* '(poltettu) kaski' on selvästi itämur-

Somero-Seura kiittää

Kuluneen vuoden aikana Somero-Seura on saanut seuraavia lahjoituksia

Pertti Virtanen, Koski TL: kaira.
Helena ja Tenho Alitalo: 5 kpl kaitteita, sokerisakset, kävelykeppi, partaveitsen säilytyslaatikko.
Antero Tuomi, Helsinki: talkkunajauhoja pusseineen.
Valma ja Ilkka Koskinen, Somero: 3 kappaletta vanhoja kirjoja.
Leo Jaakkola, Parikkala: kapiokirstu.

Armas Tuominen, Somero: taskumatti.

Lahja Aukio, Somero: sukset, kasvipuristin ja perhosteline vuodelta 1931, kasvikoelma vuosilta 1930—34, vanhoja koulukirjoja ja vihkoja sekä Otto Aukion tekemiä hauleja. Lisäksi Lahja Aukio on lahjoittanut Otto Aukion erittäin arvokkaan negatiiviarkiston, joka siirrettiin Someron Säästöpankin tiloihin. Arkistoa siirtämässä olivat Voitto Ollonqvist, Esko Helminen ja Mauri Kämi.

Emil Niiranen, Somero: 25 Osuusliike Orasta esittävää valokuvaa.

Eero Lauren, Somero: vanhoja asiakirjoja de Poatin suvulta.

Reino Hurme; Pitkäljärvi: penkasaura.

Erkki Lemberg, Pitkäljärvi: perunajauhomyllä.

Perttu Ylikorpilo: multapohdin.

Vilho Nokka, VähäHirvelä: tervatyynäri.

Tauno Taskinen, Kivisoja: 2 kuokkaa, harava, justeer, vesikelkka, pasmankaide, kaasuvälolamppu.

Aarne Peltö-Lampola, Kerkola: 4 kpl kalamertoja, kerinpuut, nippu tupakkaa 40-luvulta, heinänsiemenkylvökone, tuhohyönteisten pölytin.

Eeva Jokinen: Itsenäisyysenaattia kuvaava piirros.

Anja Känkänen: isänsä Kaakko Pirttilän kertoma kasku.

Yrjö Nieminen: Savivati.

Nestori Lampo: kanahautomakone, konelihta- ja loukku, tiiliraana. Palikaisten kartano: kertausaurat, sementtitiilikone, lantunylösajoaura, tynnyri, kaksisiipinen penkasaura.

Erkki Lindholm: matka-arkku.

Urho Vuorisén perikunta: puusepän työkaluja, puristimia, suksien kärkimuotit, kerinpuut.

Someron Työväenyhdistys: Vanhasta työväentalosta kaappikello, köydet, sankoruisku, mainostauluja 11 kpl, 3 savivatia, pystykirnu, pelikeilat, saavinkatopuu, paperiköysiä, levysoitin.

Soila Mako: vanha arvokas kirkkosilkki.

Irene Lampila: rihvelikynä ja -kaavoja.

Matti Kultanen: sementtitiilejä.

Raitasen sementtivalimo: kaivonkansi.

Martta Palta: käsikäyttöinen juurikkaankylvökone ja harayhdistelmä, puinen matka-arkku, erilaisia tekstiilejä.

Kaisu Karlström: perunasahrat.

Heimo Ojala: suunnittelutyö viljamakasiinien sähköistämistä varten. Sähkö-Erkki: viljamakasiinien sähköistämistä.

Hellsten: kaapeliojia viljamakasiinien sähköistystä varten.

Katri ja Kosti Korpihuhta: savenvalajamuseon ympäristön kunnostustöitä.

Eeva Haapala: koulumuseon siivousta ja esittelyä.

TVL: kilometritolppa.

Kyllikki Kujanpää, Tapio Horila, Voitto Ollonqvist: valokuvia ja ku-

vien tekstitystä.

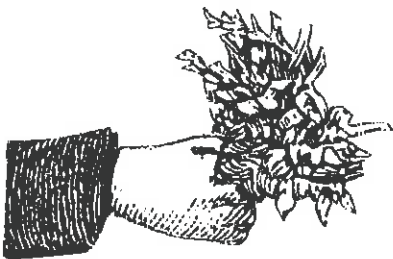
Ensio Männistö, Jussi Suhonen, Helvi Torkkomäki, Toivo Suvila, Tanja Rasila, Ritva Helminen: koulujen museopäivän havaintoesityksiä ja esittelyä.

Aiia Talonen ja Tanja Rasila sekä Voitto Ollonqvist: vanhojen karttojen näyttelyn laatiminen ja pystytys museolle.

Sirkku Kurkikangas, Maila Lehtinen, Aila Talonen, Lahja Aukio, Marjatta Jalonen, Ella Grönholm, Lyyli Honkio, Kyllikki Kujanpää: Somerolaiskuvia -näyttelyn pystyttäminen ja näyttelyn valvominen Aholassa. Kiitämme myös kaikkia näyttelyyn töitä antaneita sekä Pekka Leppälää avajaistilaisuuden musiikista.

Kiitämme kaikkia Somero-päivän järjestämiseen ja ohjelmansuoritukseen osallistuneita, palkintojen lahjoittajia ja lippujen myyjiä, samoin heinänniittotalkoisiin ja Kalle Sjöblomin varaston järjestelytalkoisiin ja maatalouskoneiden kuljetuksiin osallistuneita, Someron Joulun tekijöitä, siihen kirjoittaneita, tekemiseen sekä markkinointiin osallistuneita.

Kiitämme lämpimästi kaikkia lahjoittajia ja samalla kaikkia muita Somero-Seuran toimintaa tukeneita ja toiminnassa mukana olleita sekä yksityisiä että yhteisöjä, erityisesti Someron kuntaa Somero-Seuran työn tukemisesta sekä Someron seurakuntaa, Somero-lehteä ja Somerpainoa hyvästä yhteistyöstä. Onnea vuodeksi 1988.

TYÖVUODEN KUVAT

Somero-Seuran sihteerin ja rahastonhoitajan tehtäviä 10 vuotta tunnollisesti hoitanut Eija Alitalo. Kuva vuosikokouksesta 29. 2. 87. Valokuva: Voitto Ollonqvist.

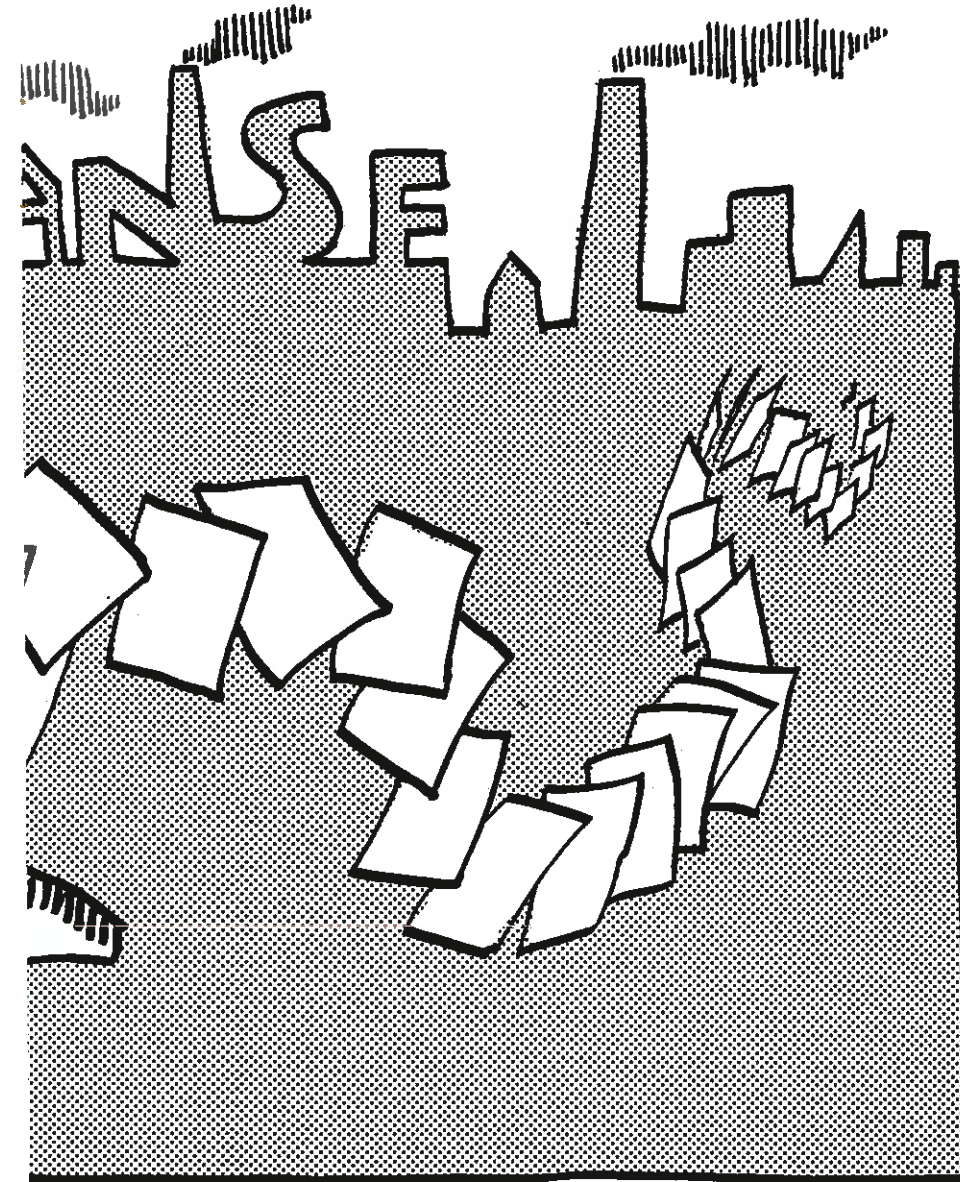
Vesaisten tanhujat viihdyttivät pitäjänpäivien yleisöä nyt niinkuin monesti ennenkin. Valokuva: Olavi Virtanen.

Pitäjänpäivillä 19. heinäkuuta saivat Jussi Suhonen ja Ensio Männistö Suomen kotiseutuliiton myöntämän harrastusmitalin monista kotiseudullisista harrastuksistaan.

M. A. Nummisesta leivottiin pitäjänpäivillä Someron mekkopitäjäläinen. Kuvassa M. A. uunituoreessa mekossaan vastaanottaa nimitystä lehdistön edustajilta, Teuvo Nurmelta ja Eero Järviseltä. Mekkopitäjäläiseksi valitseminen liittyy Someron Saviheinäviikkoon, ja vuosittain valitaan vastaisuudessa uusia mekkopitäjäläisiä eli vuoden somerolaisia. Valokuva: Olavi Virtanen.

"Kaksikoilosellakin" pääsee Hervantaan. Astuin bussiin ja sain taakseni hirvittävälle kessulle ja kossulle löyhkäävän vanhanherran. Edessäistujan korvalaput möykkäsivät täysillä järkyttävää hevimsaa.

Pari penkkiriviä edempänä olin huomaavinani vanhan koulukaverin ja hyökkäsin tervehtimään. Nainen kurtisteli äkäisesti kulmiaan ja tiuskaisi "NO?". Punaisena luimistelin akteeksipyyntöä, rymistelin nolona seuraavalla pysäkillä ulos ja

kävelin loppumatkan kaatosateessa.

Eteisen lamppu oli palanut. Hämmästä törmäsin roskapussiin. Moskat lensivät lattialle, tonnikalapurkit kierivät keittiöön asti. Posti oli tuonut muistutuksen myöhästyneestä vuokranmaksusta.

Rentoutukseksi halusin leipoa omenapiirakan. Rasvaa ei ollut — oli tehtävä muna-sokeri -pohja. Vatkain ruksutti ja kärysi. Kanelikin oli loppu. Jäin lukemaan Aamulehteä ja piirakka kärvähti uu-

niin. Viskasin luomukseni roskiin miettien kelpaakohan se edes dyykkareille.

Tyydyin syömään ruisleipää ja jugurttia. Leivässä oli iso homepilku. Kaivoin sen pois ja iskin koloon viimeisen nokareeni Oltermannia. Jääkaappiin jäi enää kaksi kananmunaa.

Heitin repun kirjoituspöydälle, avasin minimaalisen mustavalkoteeveeni ja leväytin ruumiini sängylle. Juuri parahiksi TV2:n viehättävä kuuluttaja ilmoitti hymyillen, että suosikkisarjani sijasta tänään esitetäänkin hindulaisesta jumalakulttuurista kertova ohjelma.

Ovikello pirahdelti. Avattuani viikkokas mies vilautti valkoista korttia ja ilmoitti olevansa TV-lupatarkastaja. Säikähdyksissäni tiuskaisin, ettei moiset tarkastelut nyt sovi ja riuhtaisin oven kiinni. Luovattomana katselijana jäin pelkäämään uutta vierailua kotietsintälu-pineen.

Tartuin "Johdatus kirjallisuustieteeseen" -opukseen. Lauseet vilistivät yli aivopoimujeni. Lukemattomia sivuja oli vielä 443, luettuja viisi. Kerrosta ylempanä joku yritti musertaa viimeisetkin keskittymisen rippeeni. Samantha Foxin ällötävä diskojumputus tunkeutui kaikkien talon asukkaiden tärykalvoihin.

Puhelin soi. Kämpistäni kysyttiin jo kolmatta kertaa. Ensimmäinen soittaja oli halunnut tenttikirjansa takaisin, toinen pyyteli levyjä ja kolmas ruikutti nyt sisäänrakennetulla mikrofonilla varustettua mankkaa.

Vetäisin härvelin irti seinästä. En käynyt edes rassaamassa purukalustoani. Hyppäsin sijaamattomaan petiin ja nostin herätyskellon napin ylös. Samassa muistin, että olin unohtanut ostaa siihen uuden patterin.

Opiskelijana Mansessa

Herätyskello ei ollut soinnut. Viisarit viittoivat puolta kolmea. Patteri loppu. Rannekello — mikäli ei sekin ollut irtisanoutunut — kieli kiirettä: varttitunti bussin tuloon.

Aamuhetki kullankallis: maito hapanta, palaneen puuron keittoon ei aikaa, murot oli heitettävä kuivina nassuun. Ja roskiskin purskahteli yli kantokykynsä.

Hissin tulo kahdeksanteen kerrokseen kesti ikuisuuden. Peili kertoi tukankin jääneen kammottavaan sotkuun. Ulkona satoi. Stockmannilta kiskurihintaan ostettu automaattivarjo ei halunnut aueta. Märät sormikkaat liuottivat käteni sinisiksi.

Tulimme yhtäaikaa pysäkillä — minä ja täpötäysi ruuhkabussi. Sain sopivan vetoisan paikan oven edestä. Lääppien tankoa ja vieressäseisoojaa selvisin kurveista jotenkin hengissä.

Yliopiston kohdalla yritin jäädä pois. Sateenvarjo taas ei. Se levähti auki kriittisellä hetkellä ruikkien vähäisetkin vetensä naapurien silmälaseille. Kirouksien kannustamana, naama tomaattina loikkasin bussista niin pitkälle kuin jaksoin. Satutin nilkkani.

Olin unohtanut lukea aamun klassikkopraktikumiin Danten "Jumalaisen näytelmän". Jälleen kerran toivoin olevani Näkymätön Mies. Eikös Herra Haukankatse keksinyt kysyä mielipidettäni Danten helvetin kidutuskeinoista. Totuneena säveltelijänä sopersin tuesta ja tappurasta. Vastaus näytti olevan ilmeisen huvittava. Punoitin jälleen.

Olin suunnitellut viettäväni vapaatunnin kerrankin hyödyllisesti: lainailemalla seuraavan viikon tenttikirjoja. Kirjastossa joku räpelsi kortistoa puoli tuntia kriittiseltä kohdalta. Hyllystä en kirjaa löytänyt ja kun lopulta sain virkailijan kiinni, tämä iloisena ilmoitti, että heidän ainoa kappaleensa oli juuri-

kin lainassa.

Lähdin hakemaan valtion tukemaa, ravitsevaa ruokalounasta. Kasvisruokalajia ei ollut, joten kahdesta pahasta, maksapihveistä ja siskonmakkarakkeitosta valitsin pienemmän ja halvemman. Joku onnistui tönäisemään ja keitostani roiskahti puolet lattialle. Voi oli pilaantunutta.

Raivoisan hotkimisen jälkeen laukkasin neljä kerrosta ylös ehtiäkseni seuraavalle luennolle. Ei ketään missään — oven lapussa luki: "luento peruutettu". Keiton loiske oli tuskin tyyntynyt mahassani.

Pikapikaa Keskustorille. Mahaavaa ja ryppyilevää sateenvarjoa uhmaten rämmin lätköiden halki pitkin pääkatua. Loikin päin punaisia valoja saapuakseni laiturille juuri kun "kolmekymppinen" sulavasti liukui liikenteeseen.

10. heinäkuuta pistettiin talkoilla museon heinät seipäille. Kuvassa oikealla Ensio Männistö. Valokuva: Olavi Virtanen.

Polttomoottori käy museon pihalla 13. 7. 87. Kuvassa Esko Helminen: "Se on tältä osin valmist, antaa posottaa vaan". Polttomoottori käynnistettiin pitäjänpäivien työnäytöstä varten. Valokuva: Voitto Ollonqvist.

Lahja Aukio lahjoittamassa Otto Aukion negatiiveja Somero-Seuralle 5. 4. 87. Lahjoitusta vastaanottamassa Esko Helminen ja Mauri Kämi. Valokuva: Voitto Ollonqvist.

Viljamakasiinit sähköistettiin keväällä. Kuvassa Arto Väyrynen ja Erkki Ojala (Sähkö-Erkki). Valokuva: Voitto Ollonqvist.

Museon riihen nostoremontti 7.—15. 9. Remonttimiehet: Lauri Koskinen, Veli Lukumies ja Mauri Roto. Valokuvat Voitto Ollonqvist.

12. syyskuuta Kiirun koulun kotiseutukerholaiset Kaskiston yrittäjäseuran tutustumassa. Oppaana Raija Valanne. Valokuva: Tuula Kämi.

Somero-Seura teki kesäretken 14. 6. Raumalla. Retkeäisiä oli kaksi linja-autollista, kuvassa Somero-Seuran vanhaan Raumaan tutustujia. Valokuva: Tuula Kämi.

Somero-Seuran kesäretkellä käytiin tutustumassa Kerttu Horilan kerumilikkään. Kuvassa Kerttu Horilalle läheinen klovnaihe. Valokuva: Tuula Kämi.

parkusin, kun koulu loppus ja täytyt sannoot hyväst hänel.”

Muutama päivä aikasemmin oli rippi-isäl annettu yhteinen lahja. Se oli kristallinen kukkamaljakkoo. Päivän vaikutelmat ja elämykset oli niin mielenpainuvii. Nuoren, vasta elämää opettelevan ihmisen koko olemuksen täytti vilpitoiin pyrkimys osata ellää elämäs oikeen, niin ettei siit tulis vaan ”kupla, mi hohti ja haihtui”.

Niin tapahtus. Uus pastori Peltokalliokin oli siäl ja molemmat papit sano kärest päivää, puhhei pirettiin ja Akatan kahvipöyräs oli usjempaa sorttii. Lämminhenkinen se yhesolo oli, ja siin oli yks ainutlaatui-nen seikka: saatiin kosketus oman seurakunnan pappilakulttuuriin.

Erespääsyypäiväl ei ehtopuala saanu lähteet mihekkään, ei eres lähinaapuriin. Tuskin sitä kaivattiin-kan. Päivän vaikutelmat ja elämykset oli niin mielenpainuvii. Nuoren, vasta elämää opettelevan ihmisen koko olemuksen täytti vilpitoiin pyrkimys osata ellää elämäs oikeen, niin ettei siit tulis vaan ”kupla, mi hohti ja haihtui”.

On kulunu 60 vuotta, elämää on jo enempi puali takan, moni on jää-ny leskeks, monest on tullu lääkä-rein vakituttava, moni on jo siirtyny ”Kirkkaurest kirkkautteen”, niin-kun rovasti Karasen hautakives sa-notaan. Yhteist usjemmil on kestä-vä kiintymys lapsuren ja nuaruuren kotosiin maihin. Olkoon siit oivana esimerkkinä Loimaan Kurpan Taimi-emäntä: Suvel 1941 lähti kaikki miähet sottaan, niin Kurpankin

isäntä. Nuariemäntä hoiti talloo ja kahta pikkast poikaa. Kun väkisiin iski miäleen kova kotoikävä, ajo Taimi-emäntä yhräl heinäkuun pyhäl polkupyäräl Loimaalta saakka Häntälän Seppäpäivän. Matkaa tuli erestakasiin samal päivil 110 km. Kotonolloo Syypäläs jäi vaan joku lyhkänen tunti, mut se riitti. Yllätys oli siin, et juur kun oli päässy kotja, tuli karjakko pyytämään appuu, kun kaikki lehmät oli kauramaasa, ja kello oli pual kymmenen ehtol. Sekin homma vaan tuli jaksettuut, vaikka vähän väsyttikin.

Simmot sankarimatkailluu on elämä tarjonnu kaikil Taimeil, Marttoil, Rauhoil, Hilkoil, Irjol, Meereil ja muila. Kun se parast on ollu, on se tuska ja vaiva ollu. Ja kumminkin elämäl kiitos! Kiitok-sen nät likat pannee päälimäiseks.

Rippikoululikkoi kirkon seinustal 1927. Oikjalt ensimmäinen on Kyllikki Sinisalo (Kujanpää) toinen Taimi Seppälä, kolmas Salli Salminen, neljäs Toini Riikonen, viides Naimi Notkola.

likkaa kortteeriin kirkonmäen Rummil. Rummi oli puuseppä ja nikkaroitti ruumisarkkui ulkorakennuks. Hän oli silloin jo vanha miäs, ja vintil oli omateknen arku hänt itteetäs varten. Siäl se vartos aikaatas. — Korven Taimi taisi olla jonkun yän Talosel ja kuka kortteeras misäkin sukulaisis takka tuttavis. Mut kun ilmat lämpis, käveltiin kotja, takka ajettiin polkupyäräl. Taimi Seppälä-Kurppa muistaa, kuinka isä vallankin huh-tikuusa lähti likkoi kyytiin, kun sato viäl luntakin, ja tiät oli rapakunos.

Liki Rummii oli kirkonmäel Saarinen ja Eepperi. Eepperska paisto munkkei ja leipos korvapuustei, Saarisel Rummin kortteerilikat haki käsikärriyl limunaatii, ostettiin koko kori kerrallas, niin saatiin hiukka halvemmal. Ei siin mittään vitamiinei surtu, ei tullu miäleenkän, ei muuta kun poskeen vaan, ja oli niin taitamattoman hyvää. Ja vaikka Rummin nurkis oli toistakymment eläväist likkaa, niin sii-

vostas vaan oltiin ja päähomma oli läksyin luku. Kun kevväiset yät kävi valosemmiks, luettiin aamusin ja ehtosin seunustalkin. Joku oli nousu yäläkin kahren aikaan lukemaan.

Oltiin siin iäsä, et pastori Laaksin kihlaus rovasti Karasen kasvattitytären Hannan kans anto lisähohtoo ja romantiikan aineksii rippikouluaikaan. Hanna Karanen oli kauris kun kuva takka enkeli ja sitäpaitti erinommainen pianisti, ja oltiin varmoi, et kohta hääkellot soi. Niin ei sit kumminkaan käyny koskaan. — Monta vuotta myöhemmin oli Martta Larpan elopellol, kun oli tullu tiato Hanna Karasen kualemast ja pyytty Ranssii kantaamaan. — Taimi Kurpan miäleen on jääny valtavan kauris, suuri neilikakimppu Hannan haural. A. E. Laaksi oli sen laskenu siihen 1949, kun Someron 500-vuatisjuhlii viätettiin.

Helatorstai oli määrätty ripellaskupäiväks. Mut olipas sitä ennen monenlaist touhuu ja möyhyy! Kai-

kil oli valkonen rippipuku, Marttal sen neulos Linruusin Saara, Taimi Seppälä, Vainion Anna, Äijälän Impin rippipuku ostettiin oikeen Salost. Siin meni kauluksest palteen saakka aika levjä helmikoriste. 20-luvun muati vaatis, et helma oli lyhkänen ja vyä alhaal. Melkeenjokasel oli jo polkkatukka. Arkjona oli käyty kouluu esliinat eres ja varskenkät jalas, mut helatorstaiks saatiin jostain Joensuun kaupoist kiiltonahkakenkät. Oikeen hianoi ja nättei oltiin.

Alttarilkin vaan kaikki yhtäikaa mahruttiin ja vastattiin pappein kysymyksii, eikä kukkaan eres pyärtyny, vaikka ahrast oli. Yhteiseks alttarilauluks oli harjoteltu ”Nyt ylös sieluni”. Se kaikas mahtavana kotokirkon kattoholveis, kun 126 likkaa tosisas sitä laulo.

Tuli hyvästjätön aika. Hyvästeltiin kaverei, mut ennen muuta itte Laaksin pastori, vapun päivästä lähtein kirkkoherra. Martta muistellee: ”Voi voi, kuin mei kaikki Laaksist tykkäsin, ja voi voi, kuin mei

**Rauhallista Joulua
asiakkailleen toivottaa**

**Someron
Tuomtuole**
puh. 47 230

**HYVÄÄ JOULUA
toivottaa**

SOMERON KEMIKALIKAUPPA
puh. 485 217

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

MAARALTA
Puh. 465 55 Avoimna ark. 8.30-17.00 la 9.00-13.00

Hyvää Joulua
ARVO VIRTANEN OY
ALIHINTA OY
puh. 45 688

HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTAA

J. M. TUOMINEN Ky

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
kaikille asiakkaille!

DONARI
puh. 46 343

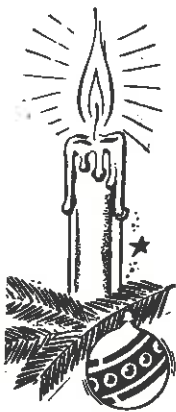
Hyvää Joulua toivottaa
JALKINELIIKE
V. PELTOMÄKI Ky
puh. 485 075

**Kenkiä — laukkuja — käsineitä — sukkia
aina edulliseen hintaan**

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
MARIINA-ASUSTE

Rantanen & Kavander
puh. 45 634

**Toivotamme
Hyvää Joulua
ja Onnellista
Uutta Vuotta**

Tilitoimisto Torkkola Oy

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

Forssan Varaosa Ky
Puh. 46 818

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
asiakkailleen toivottaa

Kahvila Mariina
puh. 47 147

HYVÄÄ JOULUA ASIAKKAILLEEN TOIVOTTA Palakauppa TUUL-ARJA puh. 46 347	<i>Haluatteko yksilöllistä palvelua hiusasioissa.</i> <i>Tervetuloa meille. JOULUTERVEISIN</i> parturi - kampaamo Raija Tapio ja työtöt ☎ 45 898
<i>Hyvää Joulua</i> <i>toivottaa</i> VALOKUVAAMO REINO LUTPARO KY	Caratia Caratia <i>Hyvää Joulua</i> <i>Someron</i> <i>Hello ja Hilja-Aitta ky</i> Caratia Puh. 485 358
<i>HYVÄÄ JOULUA</i> <i>toivottaa</i> Someron Puutarhapalvelu Kassatie 3 puh. 46 302	ERKIN TV-HUOLTO Forssa Hämeentie 8 (916)21 250 Somero Joensuuntie 6 (924)46 311
<i>Hyvää Joulua</i> <i>toivottaa</i> Someron fysioterapia puh. 47 047	<i>Hyvää Joulua</i> <i>asiakkailleen toivottaa</i> KESOIL-HUOLTO HANNU RUOSTELA PUH. 485 130

JUSSIN
ASUSTE

485 045

ILOISTA JOULUA
toivottavat

LENINKI
ja ASUSTE

45 410

JOENSUUNTIE 16

KAARINA POLLARI

Rippikoulukaverei 60 vuoren takkaat

Täsä tuanaan suvel oli Lahtin Martta rehvanu kirkos entisen rippikoulukaveris. Kun hän vilkasi siulas, niin eiks vaan juur viäres sen saman penkin pääsä istunukkin Salmisen Tyne! Terveetettiin niinkun voitiin, ettei ols tuatettu papil ja seurakunnal häirjöö. Sit Martta viskutteli Tyynen korvaan: "Muis-taks sää, mikä merkkipäivä tänä-pän on?" Ei Tyne mittään simmost äkkiin muistanu, ennenkun Martta valasi: "Tänäpä on tasan kuus-kymment vuotta siit, kun mei ripel päästiin." — Toisel keraa Martta osus joutumaan sammaan kirkon-penkkiin Jokiniämen Meerin kans, kun on entisii Klemelän tyttärii Saarentakkaat. Siin käve melkeen niin päin, et pappi ja kirkonmeininki häiritti Marttan ja Meerin muis-teluksii. Rippikulukaveruus on ollu sattoi vuasi niin suuri asja, et se on muistettu koko elämän ajan. Vasta nyt on maailma muuttunu ja rippi-koulukin jollain tappaa laimistun-nu.

Likkalapsil ja miksei pojanpuaillikin oli ennen aikaan huaneentaulu simmoten, ettei sopinu lähteet aikaihminen pahuren pessiin, misä tanssata rytkytettiin takka korttii lyätiin, eikä iltamiinkan muuten kun yhes isompain kans. Jos luppaa pyysi, tehtiin tiättäväks, et viäl ei ol aika mennä, "kun es ol eres papin sormii nuallu". — Kun oli käyny rippikoulun, tuli aita jo matalem-maks. Uskalsi pyytää, jonsei vallan sallaa karkaat.

Rippikouluun ei niin vaan lähretty, sinne oli pyrittävä. Syrän-talvel oli lukuset, ja sinne mentiin kuulusteltavaks. Näin on varmaan ruukattu ain Ketseeliuksen aivoist alkain, ja siit tullee kohta 300 vuata. Martta oli kirjoil Lautelan kyläs, ja sel talvel oli lukuset Lautelan Mattilas. Osus oikeen lukuspakka-sekkin. Marttan kotja Heleniuksel oli tammikuun alus syntyny poika-vauva. Äiti-Heleniуска kääris tän

piänen "pakanan" lämpöseen kää-röön monenkertasen peiton sisäl, ja lukusväki oli toristamas, kun Mat-tilan tuasa miähenalku sai nimen Veikko Valtteri.

Väki jakkaantus lukusil kahteen ossaan. Kaikki rippikouluun pyrki-väiset käskettiin k a m a r i n pua-la. Joka ainoa pelkäs kamariin mennessäs, kuin täsä käy. Sit kuu-lustelut alotettiin. Pastori Laaksi pyysi nähtäväks kansakoulun toris-tukset, niitten kuulus olla fölis. Laaksi kattos ja sano: "Jaaha, tässä Martta Heleniuksen todistuksessa on uskonto peräti kiitettävä 10." — Eikä hän sit ennää tehnyt Marttal kun kolme kysymyst, luetti ulkoot ensimmäisen käskyn ja kysy, et mon-taks evankeljumii on. Kolmas kysy-mys oli kristinopin pualta, et mikä on ihmisen kallein asja. Ja niin Martta läpäsi. — Muut meni sam-maan malliin, katkesmust oli erelli-sil viikoil ajettu päähän niinkun kauhal vaan. Sai joku sentään eh-toikin, kuka sisä-, kuka ulkoluvust. Rosteeruksen Vieno-vaina meni kotja ja Hermannin kysy, et kuis kä-ve. Vieno vastas: "Muuten meni, mut ulkolukkuu tarttis petraat, tuli ehrot". Hermannin, lunki miäs, loh-rutti likkaa: "Olsit sanonu, ettei näin koval pakkasel voi u l k o o t lukkeet."

Kirkonkulutuksis oli rippikoulu ilmotettu alkavaks 4:s päivä huhti-kuuta. Oli siin sakkii sel päivää kir-konmäel niät kihisi, 126 likkaa, muutamii Kiikalankin pualta! ja vuasi oli 1927. Itte kirkkosallii ei käytetty. Peräst päin ihmeettellee, kuin näin suuri likkaparvi mahtus sakastiin tällätyin pukkipekkein päälä istumaan. Liä ollu happi jo koko laila lopus, kun välitunti alko. Mailman kaikkein aikain koululais-ten taval yritti muutamat piileskellä koko päivän sisäl, mut silloin pasto-ri Laaksi määrä: "Sisällä välitun-nin ajan olleet tytöt menevät kiertä-mään kirkon ympäri kahteen ker-

taan!" Ja likat ravas tukka suarana.

Muutamal päiväl kiärsi kaikkikin likat kirkkoo. Levis simmoten lekenta, et entinen nainen oli tappa-nu piänen lapses ja kätkeny ruumiin kirkon kivijalkaan, ja et sel kohtaa on kirkon seinäs risti. Sitä ristii nyt joukol haettiin, muttei perältäskän löytyny.

Monenlaist hassuu leikkii puhut-tiin, ja senikäsil likanhatikoil riitti nauruu vähästakkin. Herra varjele, kuin Tuorilan Kaarina ja Karvian Annakin keskenäs kikatti, kun toi-nen kysy: "Koskas sää olet syntyny?" Toinen selitti, et siihen ja siihen aikaan, ja kello oli niin ja niin pal-jon. Toinen jatko ihmeisäs: "Mistäs sää sen tiärit?" Ja toinen taas vas-tas: "Mul ol kello viäres."

Et mitä opetettiin? Paljon raama-tunhistoriaa, katkesmust ja virsii, virsii, virsii; kouluu oli 31 päivää ja virsii yhtä monta. Joka päiväks oli uus virsi läksynä ja simmottii, et kymmenii värsyi. Tosisas niit koton takka kortteeris päähän paukudet-tiin, muttei niist koskaan laiskal jääty, eikä maustakan. Pastori Laaksin opetust kuunteli miälliist, uskonnon aiheist tykättiin ja ennes-täskin muistettiin, kun niit oli luettu jo kansakoulus.

Tirehtööri Salminen piti virslau-luharjotuksii urkuparvel ja lehteril. Vuaros jälkeen joutus ain kaks lik-kaa urkui polkemaan, ettei virs ols seisaunnu. Salmisel oli ittelläskin oikeen mahtava laulunääni, puhu-mattakan pastori Laaksist, sel ei ols pärjänny nykyset eikä tulevat oop-peralaulajat. Kun Laaksin tenori kajjaatti Someron kirkos, niin vai-kutus oli valtava, ylittämätöin. Hän-nen messuumas Herran siunaus — ei, ei voi puhhuut, tullee niin kauhia ikävä, nousee pala kurkkuun.

Yäseeks pystys aika moni mene-mään kotjas, mut syrjäkylilt oli jää-tävä kortteeriin, niinkun Häntäin, Talvisillan ja Kerkolan kylän lik-kainkin. Heitti sijottus peräten 13

rattiin tuntikausi joka päivä. Suuren talouden johtamista neidot jou-
tuivat opettelemaan emäntänsä
myötä jokapäiväisissä askareissa.
Mahtavatkin rouvat valvoivat itse
kymmenien, jopa satojen henkien
taloutta.

Uudella ajalla ylhäisöpiirit alkoi-
vat käyttää taloudenhoitajia. Aate-
lisneitojen kasvatuksesta jäi talou-
denhoito kokonaan pois ja sen sijal-
le tulivat seuralämän taidot.

Synnyttäjä

Tytön henkinen kasvatusta erosi
pojan kasvatuksesta vielä enemmän
kuin fyysinen. Siinä missä yhteis-
kunta piti joka miestä mahdollisena
sotilaana, se piti joka naista mah-
dollisena synnyttäjänä. Tytöt kas-
vatettiin lapsesta lähtien vaimoiksi
ja äideiksi. Patriarkalisessa yhteis-
sössä tämä asetti tytölle vaatimuk-
sia, jotka kasvatusta pyrki parhaansa
mukaan täyttämään.

Ensimmäinen ja tärkein vaatimus
oli se, joka yleensä asetettiin lapsil-
le, nimittäin tottelevaisuus ja kuu-
liaisuus. Mutta tyttöjen kohdalla ei
ollut kysymys vain kuuliaisuudesta
vanhempia kohtaan vaan myös
nöyryydestä miehen edessä. Kasva-
tus keskittyi alituisesti muistutta-
maan tytölle, että hänen ensimmäi-
nen velvollisuutensa oli olla alistu-
vainen ja nöyrä. Siinä missä pojilta
odotettiin aloitekykyä ja vastuun-
tuntoa, tytölle ei niitä missään ni-
messä sallittu.

Toinen tärkeä vaatimus oli si-
veys, ja tämä liittyi saumattomasti
edelliseen. Tytölle opetettiin, että
hän kuului ehdottomasti ainoas-
taan aviomiehelleen jo ennen avio-
liittoa. Epäilykin siveettömästä
käytöksestä saattoi tuhota hänen
avioliittotoiveensa. Pojille ei tällais-
ta vaatimusta luonnollisesti esitetty,
koska heistä ei voinut tulla synnyt-
täjiä.

Siinä missä yhteisö halveksi
mamanpoikaa, se inhosi määräi-
levää naista. Pieni hyvinkasvatettu
tyttö oli kainen, hiljainen ja lempeä.
Hänen ei sopinut pitää itseänsä esil-
lä, kun taas nuoren miehen tuli an-
taa edullinen kuva itsestään. Tyttö-
jen oli varmasti helpompi kuin poi-
kien alistua isänvaltaan, koska hei-
dän kasvatuksessaan ei ollut ristiriit-
taisia odotuksia.

Yllä kuvaamani kasvatustavoit-
teet ovat tänä päivänä erikoisesti

tyttöjen kohdalla tyystin toiset. Yh-
teiskunta ei juuri arvosta nöyrää,
aloitekyvyttöä ihmistä, joka ei
osaa eikä halua kantaa vastuuta.
Tämän päivän tyttöjä ei rohkaista
jättämään kaikkia asioita tulevan
miehensä ratkaistavaksi.

Vanhat ideaalit elävät kuitenkin
vielä nykyihmisenkin ajatusmaail-
massa epämääräisinä toiveina ja en-
nakkoluuloina, ja ne tuntuvat vielä
selvästi arkipäivän kasvatuksessa.

Tekstin kuvat Copyright by Amanita Oy Amanita pro-
ductions Ltd.

5 **SOMERON SEUDUN
UUSIN RAUTAKAUPPA
VIISRAUTA OY**
TEHDASTIE, 31400 SOMERO (PL 38)
PUH. (924) **47301**
• Rakennustarvikkeet • Sisustustarvikkeet
maalit, matot, tapetit • teollisuustarvikkeet
työkalut, teräksiset • puutavarat

**Hyvää Joulua sekä
Onnellista Uutta Vuotta
asiakkailleen toivottaa**
**Kanasuon
Kasvatuskanalat Ky**
PUH. 43 174

Hauskaa Joulua
Valtahanju
SOMERO Puh.45176

**Rauhallista Joulua
asiakkailleen toivottaa**
SOMERON RENGAS
om. Taisto Rosenberg

**HYVÄÄ JOULUA
JA
PARHAAT
KIITOKSET
TÄSTÄ VUODESTA
NÄHDÄÄN**
**Someron
Optiikka** ma-to 9—17
pe 9—18
Joensuuntie 31, 31400 SOMERO,
Puh. 924-46 133

**Hyvää Joulua ja
liikenneturvallista
vuotta 1988**
**SOMERON
AUTOKOULU OY**

**Varmaa
säästöä
helposti**
*Jos sinulla on Koti-
Sampo ja sen lisäksi
jokin muu vakuutus, voit
tulla Sammon sopimusasiak-
kaaksi ja säästää varmaa rahaa.*
SAMPO-YHTIÖT
-vhtä lähellä kuin lähin puhelin
puh. 47 134

SOMERON PIKA-PESU
**Matot puhtaaksi jouluksi
sekä kemiallista ja valkopesua.**
PUH. 45 722

**EIKS OO MITÄÄN
TEKEMISTÄ!
KOHTA ON!**
HOVIMÄKI
SOMERO
PUH. 43 554

KIITTÄEN KULUNEESTA VUODESTA
JA ONNEA ALKAVALLE VUODELLE

Teeriharju
huvikeskus

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

**Sähköurakointi
J. Mäenpää & Co**
PUH. 46 715 ja 46 831

Hyvää Joulua somerolaiset

Erikoistarjous

**Reilua Maatalous-
Rauta ja Rakennus
tarvikekauppaa
Somerolla
MAATALOUS
TAMMI**

SOMERO

*Hyvää Joulua ja
menestyksellistä Uutta vuotta
toivottaa asiakkailleen*

**LEHTOSEN
KASVATTAMO ky**
puh. 485 110

**Asuntokaupan
avainpaikassa
oikea myyjä
kohtaa oikean
ostajan**

**TÄYDEN PALVELUN TILI-
JA ISÄNNÖINTITOIMISTO**

**SÄÄSTÖPANKKIEN LKV
KIINTEISTÖNVALITYS OY**

**TILITOIMISTO
EKONOMIA**

hoitaa maatalous- ja liikekirjanpidot, tilin-
päätökset sekä veroilmoitukset
asiantuntemukella.
Yhteys ekon. Kalle Älli, puh. 45 183
klo 11—14 Rantatie 10 C 17.

TIETOA JA HUVIA SOMERNIEMELTÄ
Kai Linnilä - Kaari Utrio:n Somero - viljan maa
SE MITÄ HALUAT TIETÄÄ SOMEROSTA
Severi Parko: Savikuoppa ja kuliissi
SE MITÄ ET TIENNYT SOMEROSTA JA TAITEISTA
Kaari Utrio: Eevan tyttäret
SE MITÄ ET USKONUT NAISISTA
Kaari Utrio: Kalevan tyttäret
SUOMEN NAISTEN TARINA
Kaari Utrio: Eevan historia
SE TIIVISTETTYNÄ JA KOULUHALLITUKSEN HY-
VÄKSYMÄNÄ
Kaari Utrio: Venus, naiskauneuden tarina
SE KAIKKI KAUNEUDESTA
Kai Linnilä, Meri Utrio, Sata vuotta sitten
SE MITÄ ET TIENNYT
VANHASTA MAAILMASTA
Kaari Utrio - Kaarina Helakisa
- Maikki Harjanne
LAPS' SUOMEN, SUOMALAISEN LAPSEN TARINA

Poikien kasvatus

Meillä Pohjolassa pojat näkivät isänsä puuhaavaan vain joko maanviljelyksen tai aseiden parissa, joten heitä eivät kiinnostaneet opilliset harrastukset. Tämä johtui siitä, että Pohjolassa oli vähän kaupunkia ja papistokin oli vähälukuinen. Muun kuin maanviljelijän tai sotilaan ammatit olivat poikkeuksia. Sen sijaan maanviljelijä joutui helposti sotilaaksi, ja sotilas oli usein myös maanviljelijä.

Talonpojan poika oppi maanviljelijän ammatin miesten mukana työssä. Hän siirtyi pihalta äitinsä hoivasta työskentelemään miesten piiriin, talon ja pihan ulkopuolelle, talliin ja pelloille. Tämä kasvatus, jota ei kasvatuksena lainkaan pidetty, täydennettiin sitten yleensä josakin sukulaistalossa muutaman vuoden renginpalveluksella.

Ylempien luokkien pojat koulutettiin ammattiin. Käsityöläisten ja porvarien pojat palvelivat viisi kuusi vuotta oppipoikina jollakin mestarilla, joka antoi heille täysihoidon ja opetuksen usein varsin huomattavaakin rahasummaa vastaan.

Oppipoika-aika oli perinteellisesti ankaraa aikaa lapselle. Kuri oli kova, ruoka usein huonoa ja riittämätöntä, työ raskasta ja päivät pitkät. Lisäksi tuli poikien keskuudessa traditionaalisesti käytetty penna-lismi, vanhempien terrori nuorempia kohtaan. Mutta oppipojan paikkoja ei ollut aina helppo saada, ja poika tiesi, että vanhemmat olivat joutuneet maksamaan hänen koulutuksestaan suuren summan. Ammattiin ei päässyt ilman oppi-pokavaihetta.

Ylhäisön pojat lähetettiin toisiin kartanoihin, joissa he palvelivat ensin paashipoikina, joiden tehtävä oli esimerkiksi tarjoilla pöydässä ja huolehtia isäntänsä mukavuudesta, ja sitten aseenkantajina. Koulutuk-

seen liittyi yleensä raskaita aseharjoituksia. Kuri oli kova ja ruumiillinen rangaistus, lähinnä ruoskinta, kuului asiaan siinä kuin oppipoikienkin pieksäminen. Parikymmenvuotiaana aseenkantaja sai ritariksilyönnin, mutta usein häntä siitä huolimatta pidettiin lapsena, kunnes hän oli solminut avioliiton.

Lasten opetusvastuun siirtämisen maallikoilta eli kodilta ja isänniltä koululle tapahtui Euroopassa vähitellen 1600-luvulta alkaen.

Lasten käyttäminen koulussa oli kuitenkin niin kallista, että se oli mahdollista vain ylemmille säädyille. Talonpoikaista - ihmisten suurta enemmistöä - sisäoppilaitokset eivät liikuttaneet lainkaan, ja alkeisopetuskin alkoi laajassa mielessä esimerkiksi meillä Suomessa vasta kansakoulun perustamisen jälkeen 1800-luvun jälkipuoliskolla.

Sotilas

Poikien kasvatukseen vaikutti ratkaisevasti se seikka, että yhteiskunta edellytti jokaisen miespuolisen kansalaisen paitsi papin muutuvan tarpeen vaatiessa sotilaaksi.

Poikien kasvatuksessa rohkaittiin näin ollen sellaisia piirteitä, joiden katsottiin kuuluvan urhoollisen soturin varustukseen: rohkeutta, uskollisuutta, pelottomuutta, kovuutta ja kuriin alistumista. Vastakohta sotilaspojalle oli mammapoika, jollaista yksikään isä ei sietänyt silmissään.

Kuriin alistumisen vastakohtana pojilta odotettiin aloitekykyä ja huomattavaa vastuuntuntoa. Heille muistutettiin jatkuvasti, että mies oli perheen herra ja vastuussa sen hyvinvoinnista. Pojilta odotettiin sekä kykyä alistua että kykyä toimia johtavassa asemassa. Ristiriitaisten odotusten vaikutusta voi vain arvailla.

Tyttöjen kasvatus

Poikien lähtiessä elämänsä suuren seikkailuun miesten pariin, pois pihapiiristä pelloille ja metsiin tytöt jäivät kulkemaan navetan ja aitan, tuvan ja ryytimaan väliä.

Talonpoikien tyttäret oppivat emännäntaitoja kuten pojatkin isännäntaitoja aivan pienestä pitäen ilman varsinaista opetusta. Työt, karjanhoito, kankaanvalmistus kaikkine vaiheineen, ompeleminen, ruuanlaitto, maitotalous opittiin auttamalla äitiä ja mahdollisia piikoja.

Samoin kuin pojilla talonpoikaistyttö ammattikoulutus huipentui yleensä muutaman vuoden piikana oloon. Seitsenvuotiaana tyttö oli jo käypä lapsenpiika ylöspitoa vastaan, sitten pikkupiika, ja viisitoistavuotiaana hän aikoi ansaita palkkaa.

Keskiajalla oli tyttöillä monissa maissa mahdollisuus päästä oppiin ja harjoittaa itsenäistä kuten esimerkiksi helmenompelijan ammattia. Oppityöksi mentiin yleensä seitsemän - yhdeksän vuotiaana, mutta paljon varhaisempiakin oppisopimuksia tunnetaan, jopa kolmivuotiailla tehtyjä. Uuden ajan alussa ammattikunnat sulkeutuivat naisilta ja jättivät heille vain avustavia tehtäviä.

Keskiajalla ja uuden ajan alkupuolella ylhäisön tyttäret, jotka kuten pojatkin, kasvoivat pitkälti palvelijoiden huomassa, lähetettiin poikien tavoin johonkin toiseen perheeseen niin sanotuksi neidoksi. Samaan aikaan vanhemmat ottivat huomaansa vieraita lapsia antaakseen heille saman kasvatuksen, jonka heidän omat lapsensa saivat vieraan katon alla.

Kasvatuskodissaan tyttö oppi kohteliaita tapoja samoin kuin paashipoika, mutta pöydässä hän ei koskaan tarjoillut. Käsitöihin uh-

Tule Joului Kultainen

Herkkuja tunnelmointiin...

Hyviin hetkiin huomaavaisuutta parhaimmillaan, makujen ja aromien juhlaa: pehmeäntäyteläistä Special Katriinaa ja Kultaleima konditorian iki-ihania joulukerkuja, toiselle kupille Pandan rakastettuja suklaakonvehteja.

**MARKET
SOMERMAA**

**Kun ols joulukim palamatoij
ja uus vuas menis ilmar
valkjav vaaraa**

**toivottaa
VAKUUTTAVA SOMEROLAINEN**

**HÄMEEN-UUDENMAAN
VAKUUTUSYHDISTYS**

"Tuu tsiikaan!"

HYVÄ LAHJAVIHJE:

Vaihda nyt vanha puhelimesi uuteen näppäinmalliin tai hanki kotiin kätevä rinnakkaispuhelin. Meillä on mistä valita. Pöytä- ja seinämalleja. Kaikissa lempiväreissä. Tuu tsiikaan.

SOITELLAAN

SOMERON PUHELINOSUUSKUNTA puh. 46441

Joulumuna

AAMUPALAKSI

Omena-Kultamunajuoma

- 1 Kultamuna
- 2 dl omenatuoremehua

Appelsiini-Kultamunajuoma

- 1 Kultamuna
- 2 dl appelsiinituoremehua

Sekoita tehosekoittimella.

Munakunta

Lasten alistaminen

Lasten alistamisessa aikuiset käyttivät kolmea keinoa: väheksyntää, pelottelua ja ruumiillista kuritusta.

Väheksyntää kuvaavat sellaiset sananlaskut kuin "Kiitos pilaa lapsen". Lähtökohtana oli lapsen tietämättömyys, taitamattomuus ja kokemattomuus. Armoa ei annettu sen vuoksi, että lapsella ei toki ollut mitään mahdollisuutta hankkia tietoja, taitoja tai kokemusta ilman vanhempien apua. Pilkkä ja iva epäonnistuneista suorituksista olivat kasvatustapoja, joita ei yleensä täydennetty kehuilla onnistuneista suorituksista. Pelättiin, että kaikinainen ylistäminen tekisi lapsesta turhamaisen ja itserakkaan.

Pelottelu oli helpoin ja nopein tapa saada lapsi alistumaan. Lapsia peloteltiin paitsi ruumiillisella väkivallalla ja luonnollisilla olennoilla, kuten pedoilla ja poliisilla ja mustalaisilla, myös monenlaisilla ylituonnollisilla ilmiöillä. Yksi seuraus tästä menettelystä oli menneisyyden ihmistä yleisesti vaivaava pimeänpelko, joka lisättyä menneen mielen maagiseen maailmankuvaan rakensi mahtavia taikauskon järjestyelmiä.

Ruumiillinen kuritus käsitettiin terveelliseksi tapahtumaksi. Luke-mattomat sananlaskut ja sanonnat kertovat tästä. Jokainen tietää, että se, joka vitsaa säästää, se lastaan vihaa. Vitsa oli mahtava, aina läsnäoleva hahmo lasten elämässä. Vitsalla, kepillä tai remmillä lyöminen oli juhla kuritusmuoto. Ohimenevään, pikaiseen kuritukseen käytettiin iskuja korville tai poskille, hiuksista repimistä tai lapsen pistämistä terävällä esineellä. J. W. Snellman löi lapsiaan kasvotain märällä pyyhkeellä, kun nämä iltamyöhällä väsyivät vastaamaan hänen läksynkuulusteluunsa.

Kasvatus rooleihin

Lasten alistaminen ei siis johtunut silkasta ilkeydestä tai pahasta tahdosta, vaan erittäin monimutkaisista yksilöllisistä ja yhteiskunnallisista tekijöistä.

Alistettu lapsi oli helppo kasvat-
taa yhteiskunnan edellyttämään rooliin. Tärkeimmät, joka ihmisen elämäänsä ratkaisevasti vaikuttavat roolit olivat tietenkin sukupuoliroolit. Mutta niiden lisäksi oli lukemattomia muita rooleja, joihin ihminen valmistettiin pienestä pitäen.

Rooli määräytyi menneessä sääty-yhteiskunnassa vanhempien yhteiskunta-aseman perusteella. Syntymässä määrätystä osasta ei ollut juuri poikkeamista mikäli halusi pysytellä sovussa ympäristönsä kanssa. Harvoja sallittuja, jopa kiitettuja poikkeuksia oli talonpoikaipojan kipuaminen pappissäätyyn. Naisten kohdalla kiitetty oli niin sanottu hyvä avioliitto, mutta liian suuri ei osapuolien välinen yhteiskunnallinen ero saanut olla, muuten uusi piiri ei ottanut tulokasta vastaan.

Kasvatuksen tärkeä piirre oli vieraan vastuu siinä. Mitä ylhäisemmän asemaan lapsi syntyi, sitä pienempi oli vanhempien osuus lapsen hoidossa ja kasvatuksessa. Eurooppalaisen yläluokan lapset lähetettiin säännöllisesti imettäjälle, jonka luona he viettivät kaksi tai kolme ensimmäistä vuottaan. Tämä tapahtui myös Pohjoismaisen aateliston ja osittain porvaristonkin keskuudessa. Jos varallisuutta riitti, imettäjä saatettiin myös palkata kotiin. Talonpoikaismaiset taas imettivät palkkaa vastaan vieraita lapsia, jolloin omat lapset jäivät vähemmälle. Tämä oli varteenotettava tekijä Keski-Euroopassa, mutta ei Suomessa, jossa yläluokka oli hyvin suppea.

Lapsen kotonaoloaika jäi varsin lyhyeksi kaikissa yhteiskuntaluok-

Isänvalta

Jotta lapset aina ja ehdottomasti toimisivat niin kuin vanhemmat heitä opettivat - joka perinteellisen yhteiskunnan ajattelutavan mukaan oli henkiinjäämisen ehto - lasten oli sokeasti alistuttava hyväksymään kaikki vanhempien käskyt ja kehotukset.

Perinteellinen yhteiskunta ei hyväksynyt uusia ajatuksia ja tapoja.

Vanhat keinot takasivat suurimman mahdollisen ihmisryhmän hengissäsäilymisen. Kaikki poikkeamiset totutuista tavoista merkitsivät riskin ottamista. Lapset piti pienestä asti koulia kunnioittamaan vanhoja arvoja.

Tässä koulimisessa oli keskeisellä sijalla juutalaiskristilliseen patriarkaaliseen järjestelmään kuuluva lähes ehdoton isänvalta. Tietyissä oloissa isä saattoi jopa surmata lapsensa, kun taas lapsi ei saanut kos-

kaan eikä minkään synn nojalla nousta vanhempiansa vastaan. Isänvalta ulotettiin isännänvaltana koskemaan myös palkollisia.

Ehdoton isänvalta synnytti lapsissa turhautumisen, vihan ja voimattomuuden tunteita. Jotta nämä tunteet eivät olisi purkautuneet väkivaltaista tietä, oli joka ihmisen sisäistettävä tiukka säännöstö suojelemaan isän valtaa.

Esimerkkinä tästä otan 1500-luvulta Ruotsin maanpaossa eläneen katolisen arkkipiispan Olaus Magnuksen teoksesta Pohjoisten kansojen historia kuvauksen siitä, kuinka isä siunaa lapsensa. "Pohjoisissa maissa on ikimuistoisista ajoista asti ollut maallikkojen ja heidän jälkeläistensä keskuudessa tapana, että ennen levolle käymistään lapset ikäjärjestyksessä lukevat Herran rukouksen ja enkelin tervehdysten, minkä jälkeen he vastaanottavat isän siunauksen. Ja tämä hurskas tapa, joka juontuu niistä kaukaisista ajoista, jolloin kristillinen usko luotiin maahan, on yhä voimassa. Vanhempien suurin huoli on nimittäin varjella lapsiaan huonolta seuralta, etteivät he auttamattomasti turmeluisi. Lihallisten vanhempien ohella uskolliset ystävät auttavat nuoria kasvamaan hyviin tapoihin ja tietoihin sekä kotona että muualla."

Tämän jälkeen kirjoittaja siteeraa Herran rukouksen ja jatkaa siten:

"Niin, totisesti he eivät joudu häpeään tätä hurskasta tapaa noudattaessaan, jos he muuten samalla tavalla noudattavat tottelevaisuutta vanhempiaan kohtaan, niin että he eivät sanoissa eivätkä teoissa asetu vastustamaan isällisiä käskyjä. Vielä omana aikanaan tunnen ihmisiä, joilta isä on erikoisen epäkunnioituksen ja tottelemattomuuden vuoksi kieltänyt siunauksen: he ovat heti joutuneet kaikenlaiseen onnettomuuteen, köyhyyteen, kurjuuteen ja häväistykseen."

Hyvää Joulua ja
Onnea Uudelle Vuodelle
toivottaa

**KULTELAN
TALOUSKAUPPA**
PUH. 45 367

**HYVÄÄ JOULUA
TOIVOTTA**

KUKKAKESKUS
Joensuuntie 25
puh. 485 385

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

T. Tamminiemi ja Kumpp.

*Hyvää Joulua sekä
Onnellista Uutta Vuotta
asiakkailleen toivottaa*

Savolaisen Kasvatuskanala

**HYVÄÄ JOULUA JA
ONNEKASTA UUTTA VUOTTA
ASIAKKAILLEEN JA TUTTAVILLEN
toivottaa Liisa Ylitalo**

Käsithö ja Lahja

VALTAHARJUN LIIKETALO PUH. 485 212

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta**

SOMERON HUOLTO OY

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

**MUNATUKKU
A. TAMMINEN**
puh. 45 575

**HYVÄÄ JOULUA JA
ONNELLISTA
UUTTA VUOTTA
Kampaamo
Leena Laine**
puh. 485 164

**Hyvää joulua ja
Onnellista Uutta vuotta**

UNION-HUOLTO
E. Valtonen

**Hyvää Joulua
toivottaa**

KAMPAAMO EEVA
Urheilutie 23 puh. 45 441

HYVÄÄ JOULUA
TOIVOTTAA
KORVENOJA YHTIÖT

AUTO KORVENOJA OY
FORSSAN AUTO OY
YHDYSLIKENNE OY

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
asiakkailleen toivottaa

**Hotelli
Somerhovi**
Puh. 924-485 138

UUSITTU

GRILLI ★ KIOSKI

LAATUA, PALVELUA
YDINKESKUSTASSA

Hyvää Joulua ja Onnekasta
Uutta Vuotta asiakkailleen ja
tuttavilleen toivottaa

KOHTAUSPAIKKA SOMEROLLA

puh. 45 421

Kirja on usein
ystävälle paras
lahja.

ONNEKASTA JOULUA

Someron Kirjakauppa

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

toivoo
**RAUTA- JA
PELTINELIÖ OY**
om. Sivranta
puh. 45 929

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
toivottaa

JOENSUUNTIE 32 SOMERO PUH. 45865

KAARI UTRIO

Entisajan kasvat

Kesällä 1962 muuan nuori ja tottumaton suomenkielen opiskelija oli Tammelan kunnan Kaukolan kylässä tekemässä murrehaastattelua kansan tavoista. Hän jututti muuatta hämäläiseksi vilkaspuheista kaukolalais-mummoa myös lapsiin liittyvistä asioista. Lopuksi hän kysyi kaikella akateemisella ylemmyydellä:

- Kertokaapa nyt, kuinka sitä ennen täällä Kaukolassa lapsia kasvatettiin.

Mummo, joka kovasti halusi olla haastattelijalle mieliksi, huolestui kerta kaikkiaan:

- Voi voi, em mää muista että niittä sen kummemmin koskaan kasvatettu olis.

Kasvatuksen päämäärä

Haastattelijan ja kaukolalais-mummon lauseet kuvaavat hyvin menneen ajan käsitystä siitä, miten lapset sopeutettiin yhteiskuntaan. Yläluokat kasvattivat uutterasti jälkipolveaan, rahvaan lapset kasvoivat aikuisten elämän mukana.

Käytännön eroista huolimatta kaikilla säädyillä oli sama ajatus lapsen olemuksesta ja kasvatuksen tehtävästä. Lapsi oli olemassa vanhempia varten. Kasvatuksen tarkoitus ei ollut tehdä lapsesta onnellista ihmistä, vaan sellainen ihminen josta oli hyötyä vanhemmille ja sen kautta koko sille yhteiskuntaryhmälle tai kollektiiville, johon

vanhemmat kuuluivat.

Vain yhtenä kouriintuntuvana esimerkkinä tästä oli tapa kasvattaa lapset kiinnittymään tiukasti omaan säätyynsä: hyppäyksiä säädyn ulkopuolelle esimerkiksi avio- liiton avulla paheksuttiin yhtä lailla ylhäisön kuin alhaisen keskuudessa. Tämä tapahtui piittaamatta siitä, mitä etuja, materiaalisia tai henkisiä, yksilö saattoi tavoittaa astumalla säätynsä ulkopuolelle.

Ajatus siitä, että kasvatuksen tulee rakentua kokonaan lapsen hyväksi on hyvin nuori. Pohdittaessa erilaisia menneen ajan kasvatukseen liittyviä seikkoja, siis myös kasvattamista mieheksi tai naiseksi, on pidettävä mielessä, että kasvatus ei siis lähtenyt lapsen omista, vaan vanhempien ja yhteiskunnan tarpeista.

Näistä tarpeista seurasi päämäärä, joka oli yhteinen kaikelle kasvatukselle, oli se sitten tiedostettua ja järjestettyä tai tiedostamatonta, arkielämän myötä tapahtuvaa toimintaa. Menneisyyden kasvatuksen päämäärä oli lapsen tahdon ehdoton alistaminen vanhempien tahtoon, niin ettei lapsi koskaan eikä missään tilanteessa asettanut kyseenalaiseksi vanhempien, erikoisesti isän, auktoriteettia.

Erikoisesti ehdottoman alistumisen velvollisuus koski kahta elämän merkittävintä päätöstä: hänen avio- liittoaan ja pojan kohdalla hänen uraansa.

Yhteiskunnassa, jossa nuoria ihmisiä ei lainkaan eroteltu omaksi ryhmäkseen, mies oli riippuvainen ja tavallaan lapsen asemassa - vaikka hän olisi ollut vuosiltaan aikuinen - jollei hänellä ollut omaa ammattia tai pernettä tai määrätyn suuruista omaisuutta. Nainen oli riippuvaisessa asemassa koko ikänsä, ellei jäänyt leskeksi.

Yhteiskunta ja kasvat

Lasten kohtelu ja kasvat

Esimerkkinä otan tässä niin sanotun pienen jääkauden, joka vaikutti vakavasti Euroopan sääoloja uuden ajan alkupuolella.

Ihmisten elämä oli varsin ankaraa, kolme vuotta kymmenestä oli katovuosia ja nälkävuosia sattui paljon.

Näinä vuosisatoina käytiin loputtomia uskonsotia, poltettiin noitia ja kerettiläisiä. Samaan aikaan meillä Suomessa siirryttiin käyttämään tuomioistuimissa äärimmäisen ankaraa Mooseksen lakia entisen, Moosekseen lakiin verrattuna suorastaan humanin maanlain sijasta. Ja samaan aikaan vanhemmat pieksivät innokkaasti lapsistaan pois perisyntiä, jonka suhteen he aikaisemmin olivat olleet melko välinpitämättömiä. Kaikki tällaiset seikat ovat keskinäisessä vuorovaikutuksessa.

Hengissäselviämisperiaate, joka kovan paikan - kuten nälänhädän - tullen oli vanhan maatalousyhteiskunnan ainoa periaate, asetti lasten kasvatukselle tiettyjä vaatimuksia. Nämä vaatimukset vanhempien oli pystyttävä täyttämään tai seurauksena oli katastrofi: kasvattamaton lapsi ei hoitanut tehtävänsä yhteisössä. Lapsi ei oletettavasti hoitanut myöskään tärkeintä olemassaolonsa oikeutusta vanhempiensa suhteen: huolehtinut heistä heidän vanhuudenpäivinään.

OSMO TURKKI
Inhimillisyyden suojelemiseksi

Kuva Tuula Kämi.

Joulu on vuoden tärkein ”ihmisen luonnonsuojelu” -tapahtuma. Sen sanoma ja sen hoitava tunnelma pystyy hoitamaan ihmistä kokonaisvaltaisesti, ei vain ruumiin hyvinvoinnin, vaan parhaimmassa tapauksessa myös sielun ja hengenosalta. Ja tätä ihminen todella tarvitsee. Eikä vain ihminen, vaan koko tämä maailma.

Inhimillisyyden suojelemisen ja pelastamisen juhlaaksi joulu nousee nimenomaan perussanomastaan käsin. Itse Jumala, luomakunnan suvereeni Herra, puuttui kaksi vuosituhatta sitten tämän maailman kehityksen kulkuun ihmisen pelastamiseksi — koko maailman pelastamiseksi. Hän teki sen osoittamalla ihmisen aseman tärkeyden ja ihmiseen kaiken tämän keskellä liittyvän suuren toivon: Jumala tuli ihmiseksi ihmisten keskelle. Kaikki jumalalliseen joulusanomaan liittyvä puhuu Jumalan tahdosta ja rakkaudesta pelastaa ihminen ja elämä. Tänä jouluna pysähtykäämme juuri tämän näkökulman ääreen, sillä se on valtavan ajankohtainen ja tärkeä — se myös antakoon joulun viettämiseen uutta tarkoitusta ja merkittävyyttä.

Monelle joulu on täysin vieraantunut niin alkuperäisestä sanomastaan kuin myös inhimillisyyttä rakentavista tekijöistään. Ympäriällä kihisevä markkinahumu, lähes ihmis rääkkäykseen vivahtava pakkovalmistelu joulua varten, ihmissuhteensa katkaisseen lähimmäisen piinallisen hiljaisuuden leimaamat pit-

kät pyhät — ne monen muun asian kanssa ovat tuoneet jouluun syvästi epäinhimillisiä ja ihmisyyttä vääristäviä piirteitä, eivätkä suinkaan ihmisestä jumalan suuntaan. Tekisi mieleni sanoa: tällaiselle ihmiselle ja hänen kohdallaan joulusta pitääkin nimenomaan tehdä ihmisten luonnonsuojelujuhla! Paluu vanhaan kunnon jouluun todella pitkällä aikaperspektiivillä katsottuna — se on tarpeen. ”Heinillä härkien kaukalon” löytyy rääkätylle ihmiselle paljon, löytyy ihmisen arvo muiden luontokappaleiden rinnalla, ilman rahatalouden ja kilpailuhysterian kylmiä kahleita.

Vielä on syytä korostaa joulua ihmisen suojelun juhlaa niillekin, jotka eivät näe ihmistä missään erityisasemassa sen enempää luomakunnan muiden eläjien kuin Jumalankaan edessä. Useinhan aatellaan, että ihminen on elämän uhka ja pilaaja numero yksi tällä planeetalla — kaikkea muuta elämää tulisi suojella ja nimenomaan ihmiseltä. Näinkin ajattelevaa tahdomme kutsua kunnon joulunviettoon ja ihmisten suojelemisen juhlaan — nimenomaan kaiken muun elämän tähden tällä maapallolla! Sillä ihmisessä tulee suojella ja vahvistaa sitä joulun sanoman tarkoittamaa ihmisyyttä — rauhan ja hyvän tahdon ihmistä — ettei hänestä tule pelkkää tuhoajaa tälle kaikelle. Ihminen käy kaikkien vaarallisimmaksi ympäristölleen silloin, kun hän pelkää ja kokee olevansa uhattu — siitähän muistuttaa meitä jouluevankeliumien Herodes-kuningas lasten surmineen. Jouluna meidän on koko maailman rauhan ja elämän tähden

ihmiselle julistettava yhdessä pyhien enkelien kanssa: ”Älä pelkää”. Ja meidän on tehtävä kaikki, että jokainen ihminen voisi tuntea olevansa turvattu, rakastettu ja moni rohkaistua elämään rauhan, hyvän tahdon ja todellista ”Jumalallisen inhimillisyyden” elämää.

Siksi varjeltakoon joulun viettoa kaikilta ihmisistä uhkaavilta vaaroilta niin sielun kuin ruumiin puolesta. Mitoitettakoon joulun valmistelu inhimillisten mittojen ja ihmiselle tarkoitetun ilon mukaan. Kaikki taloudelliset vaateet ja ihmisen riisto tietoisesti pyrittäköön poistamaan. Ihmisen sielulle ja ruumiille on annettava aikaa lepoon ja rauhaan, samoin on annettava aikaa etsiä aitoa, mutta hukattua inhimillisyyttä toisten seurasta ja parhaista inhimillisistä hengen tuotteista. Alkoholin myrkyltä Jumala varjeltakoon jokaisen kodin ja ihmisen: se estää kestävä ja hyväksytyn ihmisenä olemisen löytymisen. Ennen kaikkea tärkeää on saattaa itsensä ja auttaa toisiakin siihen ihmiselle välttämättömään hoitoon, mitä ihmisen rukoukseen hiljentymisen suuren Luojan eteen on, mitä Jumalan sanan ja pelastavan evankeliumin kuunteleminen merkitsee, ja missä Jumalan Henki virvoittaa ihmisen sielua.

Jeesus itse sanoo tulleen maailmaan, että meillä olisi ”elämä ja yltäkyllin”. Jumalan ihmisen ja Jumalan maailman elämä on yhteinen, oikea ihmisen elämä varjee luomakuntaa. Siksi aidossa ihmisen elämässä Jumalan tarkoittamalla tavalla ja ihmisen ilossa kaikuu Jumalan kunnia!

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta

SOMERON SÄÄSTÖPANKKI

KANSALLIS-OSAKE-PANKKI

SOMERON OSUUSPANKKI

HYVÄÄ JOULUA
TOIVOTTAAN

VALINTA MÄKINEN

Somerniemi
puh. 42 674

Palvelee
Joulunakin

Hyvää Joulua toivottaen
KIOSKIKOLMIO

Hyvää Joulua asiakkailleen
toivottaa

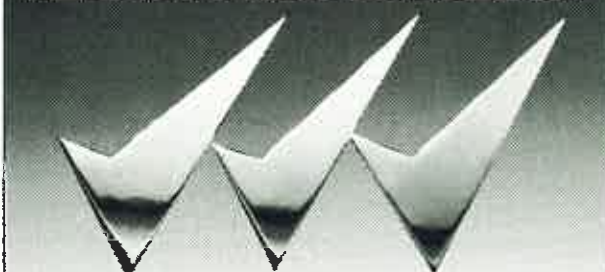
SONJAN KUKKA

Puh. 924-46 595

*Iloista Joulua ja
Hyvää Uutta Vuotta
kaikille somerolaisille
toivottaa*

Hotelli-ravintola
HÄMEENPORTTI

TERÄSTYVÄÄ PALVELUA

HANKKIJÄ

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta
Vuotta*

 **Somerniemen
OSUUSPANKKI**

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
kaikille somerolaisille
toivottaa

Jussin Baari
puh. 45 443

Hyvää Joulua

**MIKKOLAN
KUKKAKAUPPA ja
HAUTAUSTOIMISTO**

Puh. 485 092, iltaisin 47 188
Auto 949/226 996

*Hyvää Joulua ja
Onnekasta Uutta Vuotta
kaikille asiakkailleen
toivottaa*

**KOSMETOLOGINEN
HOITOLA**

Ritva Saarikoski ja Marja-Leena Ylenius
Joensuuntie 28 (Saukon Liiketalo)
31400 SOMERO, puhelin 924-46 588.

**Neljännesvuosisata luotettavaa
maatalouskauppaa Somerolla**

 maatalous

SOMERO, P. 46 401

Someron Joulu

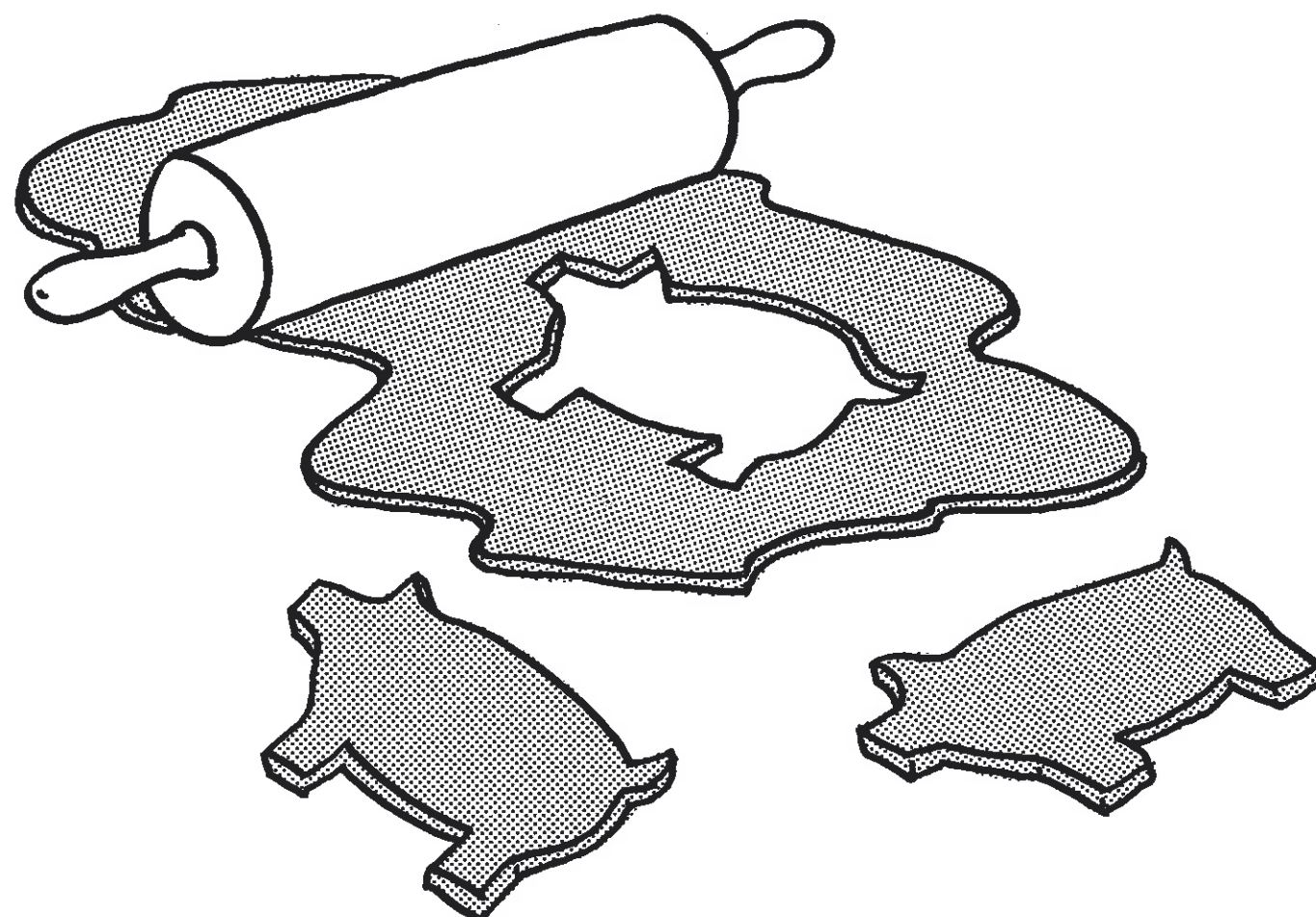
Jouluna on pehmeys muotia, pehmeää lunta toivotaan, pehmeitä paketteja ja pehmeää mieltä.

Omatekoinen on myös suosittua, lahjoina ja leivonnaisina, koristeina ja kortteina, itsetehtyä arvostetaan.

Pehmeä ja omatekoinen olkoon joululehti.

Tutut ihmiset kertovat oman paikkakunnan historiasta ja henkilöistä tai ympäristön läheisimmistä asioista, esimerkiksi perheen tai pihapuun historiaa.

Yhteisvoimin ja talkootöin syntyi Someron Joulukortti, joka haluaa toivottaa viihtyisiä pyhiä kaikille lukijoille ja kiittää jokaista tämän omatekoisen lehden syntyyn ja markkinointiin osallistunutta.

SISÄLLYS

Inhimillisyyden suojelemiseksi	2	Osmo Turkki
Entisajan kasvatus	3	Kaari Utrio
Rippikoulukaverei 60 vuoren takkaat	9	Kaarina Pollari
Opiskelijana Mansessa	12	Tanja Rasila
Maan viljeleminen pellon nimen antajana	14	Tuula Kämi
Someron vanhimmat kartat	18	Pekka Raitanen
Kuusi	21	Pekka Lampinen
Vierailu peikkolassa	25	EA
Impi Leppälän testamentti	26	Tapio Horila
Leirillä (katkelmajatke 86 Someron jouluun)	28	Ester Ahokainen
Lunta sataa auringon lävitse	30	Tuula Kämi
Kustaa Ollonqvist, satulaseppä työssä	34	Hanna Ollonqvist
"Puariasjoist"	39	Lisa de Gorog
Tule juhlimaan	41	EA
Viikkoo enne joulua	42	Lisa de Gorog
Sauna, suomalaisen lempilapsi	44	Ensio Männistö
Someron myyttillisiä tarinoita	46	Sari Salminen
Tupalan Kallen elämäntyö	48	Ella Grönholm
Joulumietteitä	49	Keijo Toivonen
Kotiseututyön vuosi	50	
Raili Hovila 3. 8. 1911 — 17. 11. 1986	50	
Somero-seura kiittää	51	
Työvuoden kuvat	52	

Toimituskunta
Ulkoasu
Piirokset
Levikki
Ilmoitukset
Julkaisija
Paino

Tuula Kämi
Tapio Horila
Sirkku Kurkikangas
Sirkku Kurkikangas
Heikki Paakkanen
Kyllikki Kujanpää
Seija Luoto
Pekka Kurkikangas
Somero-Seura
Somerpaino
Somero 1987

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

Someron TB-Huoltamo
A. Koskela, puh. 45 411

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

Hallikaisen Auto
puh. 45 588

SÄHKÖTÖITÄ—VESILAITTEITA

**SÄHKÖ-
ERKKI OY**
Puh. 45 339

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
Kaihdinvalmistamo
K. Lehtonen
puh. 45 814

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
Someron Puutavara ky
puh. 485 307

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
asiakkailleen toivottaa
Someron Taksit
puh. 485 030

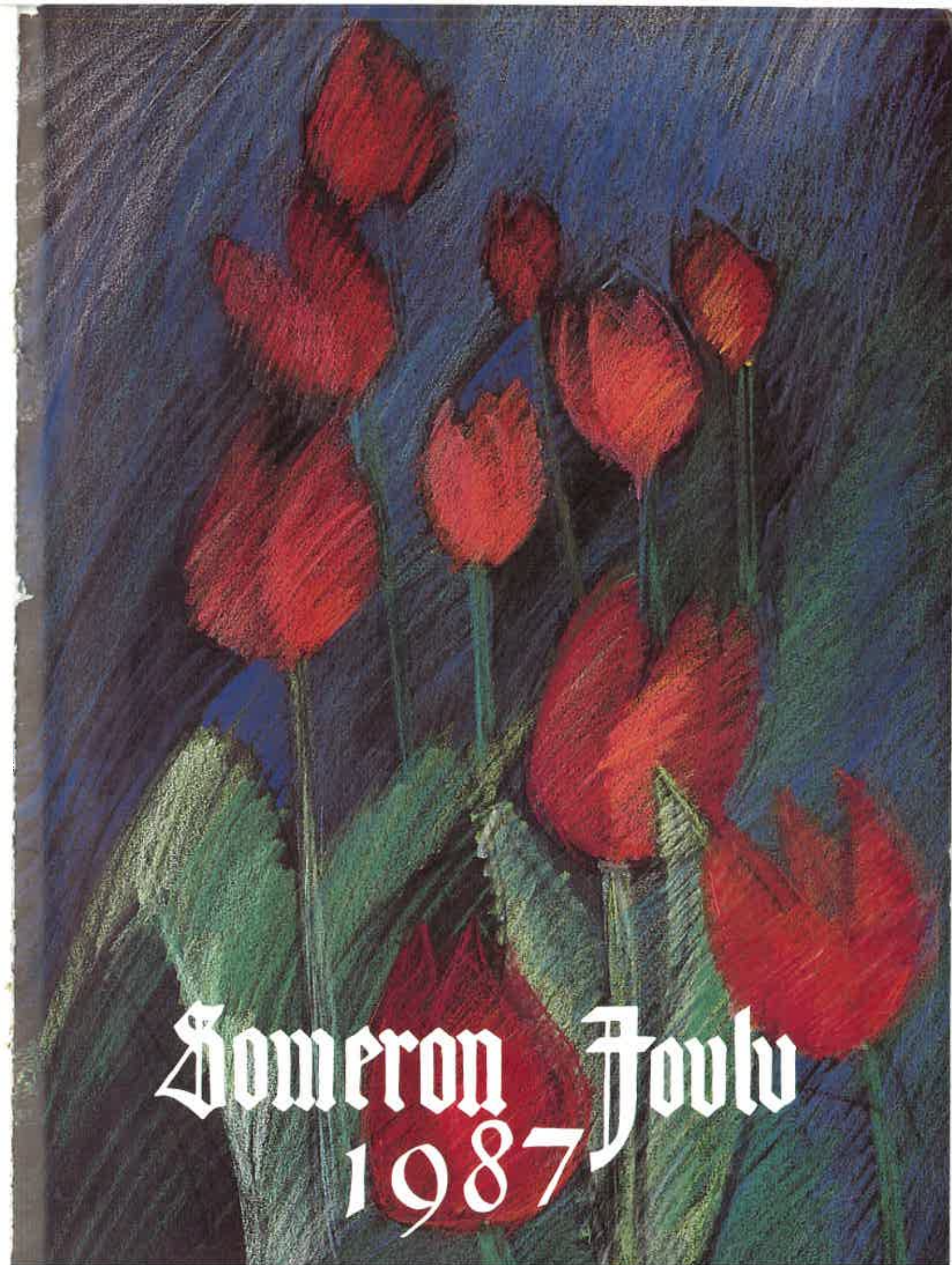
Somerpaino oy

SOMERON PAIKALLISLEHTI
SOMERO

JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H

K HÄRKÄTIE
 halli

Someron Joulu
 1987